

De psychiatrie in het leger.

Met belangstelling las ik de mij ter kennisneming toegezonden „Mededeeling uit het depot van discipline te Vlissingen”, door DR. J. A. ROMELJN, officier van gezondheid 1ste klasse, voorkomende in het Militair Geneeskundig Tijdschrift, 7^e jaargang, 1ste aflevering (Uitg. Erven F. BOHN).

Art. 5 van de nieuwe voorschriften, betreffende het algemeen depot van discipline, van 3 April 1901, luidt:

„Manschappen, die in de termen verkeerden om in de 2^e klasse te worden geplaatst, doch omtrent wier gesteldheid van geestvermogens twijfel bestaat, moeten deswege vooraf aan een geneeskundig onderzoek worden onderworpen.”

Bij die inrichting zelve is de psychiatrie in den laatsten tijd gelukkig meer tot haar recht gekomen.

DR. ROMELJN beschrijft in den breede in genoemd opstel, van 12 pagina's druks, een ziektegeval of ziektegeschiedenis van zekeren vrijwilliger v. R., geb. 22 October 1877 te R., en meent te recht, dat slechts een voortdurend geneeskundig toezicht een voldoende waarborg kan opleveren tegen het gevaar, dat zwakken van hoofd en kranken van ziel in het leger geraken en daar in botsing komen met de onverbidelijke krijgstucht. Het geval van v. R. is vooral uit dit oogpunt bijzonder leerzaam en ik hoop, met den geachten Schrijver, dat zijne mededeeling zal bijdragen om te bereiken, dat zielszieken in het leger spoedig worden herkend en beschermd.

Ik wil thans trachten mijnerzijds dit streven te steunen, overtuigd dat, evenals in de burgerlijke, ook in de militaire strafrechtspleging meer en meer met de psychiatrie moet worden rekening gehouden en dat dit vooral ook meer en meer geschieden moet in de verschillende garnizoenen, vóór het opleggen van disciplinaire straffen door compagnies- en korpscommandanten.

Na een zeer zorgvuldig onderzoek bewijst Schrijver in het door hem behandeld geval van v. R. op nauwkeurige wijze en met veel bijzonderheden de hereditaireit van patiënt's krankzinnigheid, terwijl de door hem uitgewerkte levensgeschiedenis, met de daarin voorkomende symptomen en ziekteverschijnselen, evenzeer duidelijk aantoonde, dat bedoelde patiënt van zijne geboorte af, als het ware, tot dementie was voorbeschikt.

Door zijn ziekelijken toestand, na vele wederwaardigheden, eindelijk

buiten werk geraakt, bood hij zich als vrijwilliger aan. Op 30 October 1900 werd hij goedgekeurd en kwam hij bij het depot van een der regimenten veldartillerie. Hij maakte nimmer misbruik van sterken drank en leefde kuisch, doch hij was slordig met zijn geld (om te beginnen met het ontvangen handgeld, dat door het onbeheerd laten liggen en het weggeven en trakteren in een ommezien op was). Daarbij was hij zeer eenzelveig, zonder kennissen, vrienden of minnaressen, sufferig, een bedwater; ook kon hij niets leeren. Hij werd al spoedig wegens onzindelijkheid, wegblijven van lessen en onoplettendheid herhaaldelijk gestraft. Door zijn chef, die na eenige maanden aan zijne verstandelijke vermogens begon te twifelen, ter observatie naar het militair hospitaal gezonden, werd hij, na op 20 December 1900 daarin te zijn opgenomen, reeds op 4 Januari d.a.v., dus na ruim 14 dagen, daaruit weer ontslagen. De chef van het hospitaal aarzelde niet om te verklaren, dat hij volkomen toerekenbaar was. Zijn korps-chef meende, op grond van dit deskundig advies, „dat zijn berispelijk gedrag dus „uitsluitend moest worden toegeschreven aan onverschilligheid en on„wil.” Toen volgden spoedig vele en zware disciplinaire straffen wegens bevuilen van zijn stroozak (nachtelijk bedwateren), mankeeren, traagheid, onwilligheid, slordigheid, enz. Hij beleedigde en dreigde eens een meerdere en kreeg van den krijgsraad toen 3 maanden militaire detentie (16 Januari—16 April 1901). Zijn extract-strafregister, door Schrijver als aanhangsel bij het artikel gevoegd en loopende van 22 November 1900 tot 22 September 1902, wijst op 223 strafdagen (kwartierarrest, politiekamer, provoost, cachot en huis van bewaring), zijn extract-hospitaalregister behelst 151 ziektedagen. Omstreeks het laatst van Augustus 1901, vooral, hoopten de straffen zich op. De eene straf was nog niet uitgezet en de andere was er al weer. Nu was het voornamelijk wegens wegloupen. Hij had telkens aandrang om te gaan loopen; „hij liep dan maar steeds recht voor zich uit, zich om niets bekommerende, viel aan den kant van den weg in slaap en als hij dan wakker werd, keerde hij vanzelf naar de kazerne terug. Soms „duurde dit enkele uren, soms ook dagen. Dit wegloupen geschiedde „volgens zijn eigen verklaring volkomen onbewust; hij wist later geheel niet hoe hij dat gedaan had of waarom; hij liep tegen menschen „aan op straat en altijd maar recht voor zich uit. Hiervoor werd hij „telkens weer gestraft.” — Tot tweemaal toe werd hij naar een ander garnizoen overgeplaatst, doch overal, waar hij kwam, werd hij uitgelachen, voor den gek gehouden, gescholden en geplaagd. Zijn militaire chefs verklaarden allen, dat zijn geestvermogens slecht ontwikkeld waren. Doch een chef van het militair hospitaal had eenmaal verklaard, dat hij toerekenbaar was, en daaraan viel dus niet te tornen. Daarom werd hij telkens opnieuw bij de recruten ingedeeld, om maar weer van voren af aan te beginnen. Het resultaat was evenwel gering; hij werd ten laatste maar gebruikt om op den hooizolder bossen hooi aaneen te binden. Voor den ziekelijken loop- of bewegingsdraag, hier-

boven beschreven, werd hij eenvoudig, onder de strafreden „mankeeren op appels” of „bij diensten” gestraft, met politiekamer, provooft of cachot.

Naar aanleiding van zijn 2 $\frac{3}{4}$ uur te laat komen op het avondappèl, in verband met voorafgegane straffen, werd hij eindelijk, als ongevoelig voor het gevoel van eer (l.g. voor de gewone middelen van bestraffing), naar het depot van discipline gezonden. Hij kwam er in het laatst van September 1902 aan „in vrij deplorabelen toestand”, zegt Schrijver. Hij had dikke en gevoellooze beenen en kon er niet op voort. Hij had litteekens van vroegere beenzweren. De motiliteit was gestoord. Patiënt's gemoedsstemming was overheerschend apathisch met depressie; hij voelde zich ongelukkig, klaagde, dat hij tot niets in staat was, ofschoon hij graag wilde, reageerde op alles traag, was verstandelijk erg onontwikkeld en kinderachtig. Eene korte biographie, die de Schrijver hem verzocht op te stellen, eindigt met deze woorden: „en dat ik te laat „te huis kwam ben overgebracht naar de klas te Vlissingen maar „omdat ik het altijd zoo in mij heeft en om mogelijk er dienst „met kan doe ben ik hospitaal opgenomen en dat ik zoo ongelukkig „ben omdat ik geen kans om er van daan komen hoop ik maar dat „er een eind aan komen dat de goede God mij maar gauw magt halen „dan ben ik bij mij vader in de hemel en dan zal ik gelukkig zijn”

Schrijver constateert hier dementie.

„Wat een verdriet en ergernis”, zoo eindigt deze kundige onderzoeker en gevoelsmensch zijn betoog, „wat een verdriet en ergernis zou „aan patiënt en zijn omgeving beide niet gespaard zijn gebleven, wanneer bij zijn opneming in het hospitaal, December 1900, zijne ziekte „was geconstateerd. Dat in het geheele verdere verloop van zijn dienst- „tijd niemand op de gedachte is gekomen om een hernieuwd onderzoek „naar 's mans geestvermogens uit te lokken, moet, dunkt mij, bij ieder „in hooge mate de verbazing wekken.”

Er is mij bij nader onderzoek gebleken, dat op dit wetenschappelijk rapport bedoelde v. R. natuurlijk ter verwijdering uit den dienst werd voorgedragen en dat dit ook zonder bezwaar ging. Door bedbehandeling, enz. is hij langzaam aan in veel beteren toestand gekomen en zijn ziekte is allengs verbeterd. Hij was in het hospitaal, waar hij eerst nog eenigen tijd werd verpleegd, nimmer lastig of agressief en later is hem bij zijne moeder te Rijswijk een heel goed tehuis verzekerd.

Het geval van v. R. is in menig opzicht leerrijk:

- a. voor de behandeling bij de korpsen;
 - b. „ „ „ „ „ het depot van discipline;
 - c. „ „ „ „ „ in den krijgsraad.
- a. Bij de korpsen moet men m. i., om te beginnen, bij de werving niet slechts op lichamelijke ontwikkeling het oog houden, doch men behoort mede de aandacht te vestigen op de herkomst en de vroegere lotgevallen der candidaten en ook meer te letten op hunne geestvermo-

gens. Er dringen tal van minderwaardigen, erfelijk belasten en gedegeneerden in het leger, die in de burgermaatschappij geen betrekking kunnen krijgen en alleen door het handgeld aangelokt, voor den militairen dienst zich komen aanmelden.

Eenmaal aangenomen, zal de verbreking der engagementsakte het Rijk financieel schade berokkenen wel is waar, doch hoe groot is de financieele schade niet alleen, doch ook de moreele vernietiging, die daartegenover staat, bij het in dienst houden van dergelijke suspecte personen, die jaren lang maar aldoor of in het hospitaal verblijven of wegens hunne onregelmatigheden straffen moeten belooopen, om ten slotte bij het depot van discipline te worden gedetacheerd.

Het komt mij dus wenschelijk voor, dat bij de korpsen bijzondere zorg besteed worde aan het onderzoek der geestvermogens van hen, die daartoe door wonderlijke gedragingen en afwijkingen of door bijzondere neigingen aanleiding geven. Vele sufferers, vele z.g. „raren”, vele recalcitranten, vele achterlijken en langzamen, vele ziekelijk prikkelbaren, velen, die aan bedwateren, toevallen en tegennatuurlijke neigingen lijden, en zoo velen meer, blijken bij een gezet onderzoek erfelijk belaste individuen te zijn, die men eerst moet trachten te genezen en, zoo dit onmogelijk blijkt, uit het leger behoort te verwijderen. Het in de kast stoppen gaat sneller en geleidelijker en leidt zeer zeker tot eene prompte afdoening van zaken, doch menschenkennis en rechtvaardigheid stellen hogere eischen. Voor al wie gewoon is zich, met het noodige indenken van toestanden, op strafrechtsgebied te bewegen, is het duidelijk, dat, ten gevolge van de zenuwachtige jacht op velerlei gebied, en ook ten gevolge van het alcoholisme, het sexueele leven en andere omstandigheden, de krankzinnigheid, in vele, deels bekende, deels verborgen gedaanten, overal hand over hand toeneemt.

Waar van geen bepaalde kwaadwilligheid sprake is, althans duidelijk blijkt, waar integendeel een gering vermoeden van een ziekelijken zielstoestand aanwezig is, behoort men den ervaren en bekwamen psychiater aan het woord te laten.

Over het algemeen nu, laat bij het leger niet slechts bij de werving, doch ook bij later gebleken abnormale afwijkingen, het onderzoek naar de geestvermogens te wenschen over. In vele grootere en kleinere garnizoenen ontbreekt een behoorlijk als psychiater opgeleid officier van gezondheid, in andere garnizoenen een behoorlijk militair hospitaal ter observatie van suspecte individuen door een zoodanig deskundige; in enkele garnizoenen ontbreken beiden. Ten bate van ongelukkigen van de soort van v. R. zou het wenschelijk zijn, dat hierin verandering kome.

Bij het leger vormt uitteraard de psychiatrische behandeling nog grooter eisch dan in de burgermaatschappij, omdat het dagelijksch leven der mindere militairen aan een voortdurend toezicht en contrôle wordt onderworpen, waardoor, bij de minste afwijking en onregelmatigheid, kans bestaat eene disciplinaire straf te belooopen, terwijl dergelijke abnormaliteit mogelijk in eene zielsziekte kan wortelen.

Thans wordt, bij bestaanden twijfel, soms aan den eersten den besten officier van gezondheid of hospitaal-chef een onderzoek naar geestvermogens opgedragen, waarbij, (het geval van v. R. strekt ten bewijze) de kans van oppervlakkigheid niet is uitgesloten. En nu moge de officier van gezondheid C. H. TER LAAG, arts te Amsterdam in het genoemd geneeskundig tijdschrift, 6^e jaargang, 4^e aflevering, beweren dat „met wat gezond verstand” elk medicus zoo'n onderzoek wel doen kan, ik betwijfel of vele medici van gezag hem dit zullen nazeggen.

b. Bij het algemeen depot van discipline laten kleeding, voeding en verpleging, gelijk ik bij eene vorige gelegenheid (Mil. Spect. Maart en April 1900) te verstaan gaf, over het algemeen niet te wenschen over; zelfs laat de goede voeding, bij het gemis van alcohol, niet na, spoedig een goeden invloed te oefenen op het gestel en het uiterlijk der pensionnaires. Doch het absoluut gebrek aan elke verwarming van de gewone soldatenkamers, waarin des winters een groot deel van den dag in dit vochtige klimaat door de manschappen wordt doorgebracht, was destijds eene mijner grieven. Nòg grooter grief bestond, en bestaat nog, in het 's winters onverwarmd laten van de arrestlokalen, alwaar door opeenhooping van disciplinaire straffen de delinquenten soms vele maanden achtereen in eenzaamheid worden opgesloten. Moge, door de in de laatste jaren ingevoerde dagelijksche beweging in de open lucht, eenige gunstige verandering in den toestand der gestraften zijn gebracht, de niet verwarming der arrestlokalen, gevoegd bij het gemis van elke bezigheid gedurende de dikwijls zeer lange cellulaire afzondering, zal, m. i., een slechten invloed ook op de geestvermogens blijven uitoefenen. Bij herhaling zijn er klassianen voor den krijgsraad betrokken, die, na langdurige arreststraffen bij het depot, wat hunne geestvermogens betreft, te denken gaven; de twijfel was eenmaal zóó sterk, dat, na deskundige voorlichting, een aldaar gedetacheerd beklagde van de bewezen insubordinatie, wegens ontoerekenbaarheid, werd vrijgesproken en naar het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik gezonden, gelijk sub c. nader zal worden aangestipt.

In de laatste jaren schijnt men evenwel, blijkens het hier medege-deelde geval van v. R., in DR. ROMEYN een uitstekend psychiater te Vlissingen te hebben gedetacheerd, hetgeen de bovengenoemde, nadeelige gevolgen zoo niet voorkomen, dan toch allicht eenigszins temperen zal.

De krankzinnige v. R. had in zijn diensttijd van 1 jaar en 11 maanden, behalve 3 maanden militaire detentie, 120 dagen politiekamer-, provoost- en cachot-straf ondergaan en kwam toen bij het depot.

Gemelde officier van gezondheid verklaarde hem dan ook spoedig lichamelijk voor den dienst ongeschikt. Dit zelfde geschiedde later ten opzichte van den soldaat G., na 129 dagen straf bij het depot aangeland, terwijl mij is medegedeeld, dat nu weer een derde geval in observatie is, van een vermoedelijken epilepticus, die, na 6 weken in dienst te zijn geweest, waarvan 25 dagen in provoost of politiekamer, naar

het depot werd geëvacueerd. Ook aan deze laatste twee gevallen zal, hoop ik, eerlang door genoemden deskundige publiciteit worden verstrekt, met gedetailleerde opgaven.

c. In zaken, voor den kriegsraad aanhangig, wordt meermalen een psychiater geraadpleegd. De strafrechter vooral behoort, m. i., elk individu, dat hij vóór zich krijgt, zoo zorgvuldig mogelijk te bestudeeren en, bij den minsten twijfel aan zijne toerekenbaarheid, aan een ervaren deskundige een onderzoek zijner geestvermogens op te dragen.

Ik kan, als gezegd, het oordeel van den heer TER LAAG in zijn hiervoor aangehaald opstel niet onderschrijven, dat elk medicus met wat gezond verstand daarvoor de aangewezen man is. De wetenschappelijke en doorwrochte rapporten van DR. A. O. H. TELLEGEN, geneesheer voor zenuwziekten alhier, wiens tusschenkomst door mij in dubieuze gevallen van dien aard steeds wordt ingeroepen, hebben bij herhaling het bewijs geleverd, welk eene groote mate van menschenkennis en welk een medisch onderscheidingsvermogen er vereischt wordt, om den rechter ten deze behoorlijk en juist voor te lichten. DR. TELLEGEN heeft onder mijn auditeurschap in de laatste 12 jaren tal van gevallen onderzocht en daarbij eenerzijds behendige simulatiën aan het licht gebracht, anderzijds bewerkt, dat ongelukkige zielszieken uit de gevangenis zijn gehouden en, zoo noodig, ter verpleging in een krankzinnigengesticht zijn opgenomen.

De klassiaan, sub *b* bedoeld, J. S., destijd 21 jaar, geb. te L., milicien bij het 3^e Regt. Huzaren, werd op rapport van Dr. T. bij vonnis van 7 Januari 1900 door den kriegsraad, als gezegd, vrijgesproken en naar Medemblik gezonden, daar hij verschijnselen vertoonde, deels van zwakzinnigheid, deels van waanzin, lijdende was zoowel aan gebrekkige ontwikkeling, als aan ziekelijke stoornis zijner verstandelijke vermogens, en ongeschikt werd geacht om zich in de maatschappij of het leger staande te houden.

Een dergelijk geval van looddwang, als ons van v. R. is geschetst, deed zich voor, toen zekere G. v. W., destijds 20 jaar, geboren te H., milicien bij het Regiment Grenadiers en Jagers, naar den kriegsraad werd verwezen ter zake van tweede desertie, insubordinatie en goederenvernietiging. Ook hij liep evenals v. R. soms maar raak, onverschillig waarheen. Bij de instructie bleek, dat deze, evenals bij zijne 1ste desertie, ook nu alweer in drie dagen tijds te voet uit den Haag naar Hoorn was geloopt en andere zonderlinge en buitengewone feiten had gepleegd. Bij het verhoor was hij zeer opvliegend en brutaal, terwijl hij, na eene strenge terechtwijzing, in huilen uitbarstte en geruimen tijd stond te sidderen. Een en ander gaf aanleiding, DR. TELLEGEN wederom uit te noodigen zijne voorlichting te verleen. Op 22 Augustus 1902 werd hem de beklagde voorgesteld en te zijner beschikking in het militair hospitaal gelaten, met in handen stelling van de processtukken. Na eene nauwkeurige observatie en gedurige bezoeken van beklagde, na ijverige naspeuring bij familieleden en allen tot wien v. W. van zijn

jeugd af in betrekking had gestaan, kwam op 24 October d. a. v. een zeer lijk en lezenswaardig rapport van dezen geneesheer bij mij in, van elf pagina's compres schrift en met eene zeer gemotiveerde conclusie, waarbij v. W. werd geacht te zijn een imbeciel met misdadige neigingen, die aanvallen van drift vertoonde, waardoor hij in de hoogste mate gevaarlijk was voor zijne omgeving. „Voor hem is geen plaats in de maatschappij”, schreef Dr. T., „zijn plaats is in een krankzinnigengesticht, voor den militairen dienst is hij door den geprikkelden toestand van zijn hart voor altijd ongeschikt”. De krijgsraad heeft bij vonnis van 31 Oct. d. a. v. zich dan ook met dit rapport in allen deele vereenigd en v. W. verklaard te zijn lijdende aan eene gebrekkige ontwikkeling en dientengevolge aan eene ziekelijke stoornis zijner verstandelijke vermogens en daardoor niet toerekenbaar voor de hem ten laste gelegde en bewezen verklaarde feiten. Na vrijspraak is v. W. naar het Rijks-krankzinnigengesticht te Medemblik overgebracht.

Een derde, zeer saillant rapport van meergenoemden geneesheer gold den hoornblazer J. K., destijds 29 jaar, geb. te H., eveneens van het Regiment Grenadiers en Jagers. Op dit, als gewoonlijk zeer uitgewerkt rapport is K., als ontoerekenbaar, door den krijgsraad den 6^{en} Juli 1901 vrijgesproken. ¹⁾

Dr. T. toonde aan, dat het ten laste gelegde feit van insubordinatie (het toebrengen van een hevigen vuistslag in het gelaat van een sergeant-majoor, na eene, hier niet nader uiteen te zetten ondervonden bejegening van dezen) was begaan in een aanval van mania transitoria. Opsluiting in een krankzinnigengesticht werd niet noodig geoordeeld; K. is toen vrijgesproken, zonder meer, en naar zijn korps teruggezonden. Begrijpelijkerwijs werd hij na zijn ontslag uit de gevangenis naar den Militair-geneeskundigen Dienst verwezen, ter beoordeeling van zijne al of niet geschiktheid voor den dienst, in verband met het voorafgegane. De commissie tot hervisitation oordeelde hem daarvoor ongeschikt; volgens den heer TER LAAG, omdat het gezond verstand zeide, dat een dergelijk persoon, na het voorgevallene, onmogelijk was geworden voor den dienst. Voor het overige bestrijdt Schrijver de conclusie van Dr. T., aan welke bestrijding zijn opstel in hoofdzaak is gewijd.

Schrijver is het met Dr. TELLEGEN niet eens, dat K. ontoerekenbaar was, doch komt, ondanks de aangetoonde erfelijke belasting, degene-

¹⁾ Niet „van rechtsvervolging ontslagen”, gelijk de heer TER LAAG, t. a. p. een en andermaal schrijft, doch vrijgesproken. Ontslag van rechtsvervolging heeft in de burgerlijke strafrechtspleging plaats, wanneer het feit en de schuld daaraan bewezen zijn, doch het feit geen misdrijf oplevert. Doch daar het rechtsmiddel van o. v. r. in het militair strafrecht onbekend is, zou daar, óók in zoodanig geval, vrijspraak plaats hebben. Bij ontoerekenbaarheid evenwel ingevolge art. 37 Swb., waar de dader wordt verklaard nietstrafbaar en dus niet schuldig, volgt zoowel in de burgerlijke als in de militaire strafrechtspleging *vrijspraak*.

ratieteekenen en minderwaardigheid, tot de conclusie, dat de dader eenvoudig te beschouwen is als meer prikkelbaar dan een normaal persoon in drift, overigens met bewustheid handelende en volkomen in staat om zijne handelingen te beoordeelen.

Tusschen beide Heeren bestaat dus een verschil van opvatting, waarin ik mij niet wensch te mengen.¹⁾ Alleen zou ik, na aandachtige herlezing van Dr. TELLEGEN's rapport en van het betoog van den heer TER LAAG, bescheidenlijk willen opmerken, dat ik — hoezeer overigens leek op dit gebied — ten gevolge van jarenlange beoefening der gerechtelijke geneeskunde en ook uit hetgeen ik in vorige en tegenwoordige rechterlijke betrekkingen heb medegemaakt, eenig recht meen te hebben om in deze zaak, door mij bij den krijgsraad behandeld, een eigen oordeel te hebben. En dan durf ik beweren, dat bedoelde hoornblazer destijds ook op mij, even als op Dr. T., de Offⁿ.-Commissarissen en den krijgsraad den indruk maakte, niet van een simulant, doch van een sukkel, die door de slechte behandeling en tekortdoening van den sergeant-majoor-kapelmeester B. (later wegens verduistering van gelden zijner ondergeschikten bij het muziekkorps veroordeeld) in ziekelijk overprikkelden toestand geraakte en zich in dien toestand aan zijn meerdere vergreep. Bij de hervisitatie, waarvan de heer TER LAAG spreekt, was K. reeds vrijgesproken en uit de gevangenis ontslagen en was hij zodoende in eene betere stemming geraakt, had hij meer élan gekregen. Doch toen Dr. T. hem onderzocht, was hij nog onder den druk van de beschuldiging en de preventieve hechtenis. Het is dus zeer verklaarbaar, dat de heer T. L. een beteren indruk van dien persoon bekomen heeft. Dat intusschen het rapport van Dr. T. hem „aan zijn gerechte straf onttrokken heeft”, kan ten deze ook dáárom, wat de materiele gevolgen betreft, niet opgaan, omdat in de gebleken omstandigheden bij veroordeeling allicht eene korte gevangenisstraf, vermoedelijk zonder ontzegging en onder aftrek der preventieve hechtenis, aan K. zou zijn opgelegd, en hij dan in dienst ware gebleven; — hetgeen veel meer in zijn materieel belang en dus minder als straf aan te merken zou zijn geweest, dan eene vrijspraak, met het beslist vooruitzicht van wegzending uit de gelederen, als een ten gevolge zijner buitensporige drift ontoerekenbaar en daardoor ongeschikt soldaat.

Wat hiervan ook zijn moge, de belangrijkheid van een nauwkeurig psychiatrisch onderzoek in alle twijfelachtige gevallen zal door al het voorafgaande genoegzaam in het oog springen, zoodat ik met de meeste bescheidenheid, doch tevens met ernstigen aandrang, deze aangelegenheid aan de gezette aandacht der daartoe bevoegde en geroepen militaire en medische autoriteiten vermeen te mogen onderwerpen.

Moge, door het jaarlijks detachereen van twee officieren van gezond-

¹⁾ Van deskundige zijde is onlangs in meergenoemd Tijdschrift (7^e jaargang, 2^e aflevering), de Heer TER LAAG op deugdelijke gronden wederlegd door Dr. L. COENEN, officier van gezondheid 2^e klasse te Geertruidenberg.

heid naar de Universiteiten te Leiden en te Amsterdam, ten einde onder de Profⁿ. JELGERSMA en WINKLER een jaar lang den cursus in de psychiatrie te volgen, spoedig ook eene plaatsing van, in deze richting deugdelijk opgeleide, deskundigen, bij alle garnizoenen van eenig belang, — en, met het oog op het depot van discipline, in de eerste plaats eene blijvende plaatsing te Vlissingen, — den velen minderwaardigen in het leger ten goede komen!

Mr. A. C. WESENHAGEN.

Den Haag.

De eerste slag bij Bergen (19 September 1799).

Applicatorische studie omtrent de gevechtsvoering in
polder- en duinterrein.

DOOR

G. SNELLEN, *Kapitein der Infanterie.*

Vervolg van bladz. 358.

BESCHOUWINGEN.

De thans voorgestelde stelling heeft eene frontbreedte van ongeveer 17 KM., terwijl die in 1799 slechts 11 KM. bedroeg, indien men de later door DAENDELS naar *Schermerhorn*, *Purmerend* en *Monnikendam* gezonden troepen buiten rekening laat. De taak schijnt dus voor de even sterke troepenmacht verzaamd, wat echter niet het geval is.

De stelling, of beter het gevechtveld van 1799, omvattende in de eerste plaats de punten *Oudkarspel*, *Warmenhuizen*, *Schoorldam*, *Schoorl* en *Bergen*, had zelfs voor dien tijd zeer ernstige gebreken.

Vooreerst lag het eigenlijke weerstandspunt van den linkervleugel, nl. het dorp *Bergen*, niet minder dan 5 KM. Zuidelijker dan het centrum *Schoorldam*, waardoor dit laatste gelijktijdig in front en op de linkerflank kon worden aangevallen, ja, zelfs in den rug kon worden aangetast. Dit gevaar werd nog vermeerderd, omdat een deel der troepen van den linkervleugel in de *Egmond*, d. i. nog 5 KM. Zuidelijker, lag.

Van accesverdediging kon alleen sprake zijn bij de drie eerstgenoemde terreinvoorwerpen, en ook deze waren daarvoor niet zeer geschikt, uit hoofde van de menigte daarvóór gelegen kleine polders, welker dijken, kaden en wegen vele goede gelegenheden tot nadering gaven. Thans zouden zij er geheel ongeschikt voor zijn, omdat genoemde dijken, kaden en wegen zeer goede, op den meest gewenschten afstand gelegen stellingen opleveren voor de overmachtige vijandelijke artillerie. Ik noem slechts den Westelijken dijk van de *Zijpe* en den grindweg *Zijbelhuizen—Harenkarspel*, ten opzichte van *Warmenhuizen*; *Bommersmoer*, *Oudgeslaan* en den straatweg langs de binnenzijde der duinen, ten opzichte van *Schoorldam*, en de wegen en kaden van den polder *Woudmeer*, den *Speketers-*, den *Waarlands-* en den *Bleekmeerpolder*, ten opzichte van *Oudkarspel*. Met het oog op de schootsverheid der toenmalige artillerie leverde dit geen bezwaar op, wél echter ten opzichte van de gemakkelijke nadering der vijandelijke afdeelingen.

Wat *Schoorl* en het duinterrein aangaat, had men met geen mogelijkheid slechter keuze kunnen doen; toen, evenals thans, ware het geboden geweest, zich van zooveel, en voor den vijand zoo nadeelig mogelijke défilé's te verzekeren en, van dit standpunt uitgaande, had men evenzeer stelling moeten kiezen in de lijn *Huigendijk—Wognummerbuurt—Strandpaal 35*.

Eigenaardig is op 19 September 1799 aan beide zijden de miskennen van de beteekenis van het duinterrein voor den aanvaller; daar toch is hij in zijn element en kan zich naar hartelust in de breedte ontwikkelen, omvatten, omtrekken zelfs, zoo hij dit noodig acht, indien nl. de verdediger de onvoorzichtigheid begaat, om daar eene, niet aan zijne sterkte geëvenredigde stelling te bezetten.

De 7000 man van VANDAMME hadden oorspronkelijk bij *Bergen* eene strook duinen en hoogere gronden van ± 5 KM. te verdedigen; de HERTOG VAN YORK daarentegen zendt er slechts 12 000 man heen en bezigt 11 000 man onder ABERCROMBIE tot eene hersenschimmige omtrekking op 15 à 20 KM., met de zeer nevelachtige omschrijving van het langs dien weg 35 KM. verwijderde *Purmerend* als object.

In het polderland ging het niet veel beter; *Schoorldam* viel en werd hernomen, ook al door de aanwezigheid van meerdere toegangen en door het ontbreken van de zoo gewenschte stormvrijheid, terwijl de tegenspoed bij *Oudkarspel* uitsluitend te wijten is aan de onvoorzichtigheid van DAENDELS.

Vervolgens moeten wij de diepte der troepenopstelling nagaan; overal bedroeg deze aan onze zijde niet minder dan 2 uur gaans.

Waren hieraan langs den *Langedijk* en langs de *Nieuwe Sloot* niet zulke groote bezwaren verbonden, een wonder mag het heeten, dat de drie deelen van den linkervleugel niet opvolgend zijn geslagen. VANDAMME had zijn behoud alleen te danken aan de wanorde, die de nachtelijke aanval in de gelederen der Engelschen en Russen had gebracht, meer in het bijzonder aan het afdwalen van de rechtercolonne der Russen onder HERMANN en het niet verschijnen van de Brigade MANNERS.

Bij de door mij voorgeslagen stelling worden in het polderland uitsluitend accessen met zoo ruim mogelijk schootsveld bezet en verdedigd.

De rechternleugel, geleund aan een zeer onbegaanbaar polderland met breede, diepe en buitengewoon modderige slooten, wordt slechts zwak, belangrijke accessen sterker bezet, terwijl reserven worden opgesteld bij punten, waar de nadering, hetzij door meer bedekt terrein, hetzij door het samenkomen van meerdere accessen, gemakkelijker is.

Dijken en kaden leveren hier de dekking, terwijl het achtergelegen terrein bijna geheel open is. Om die redenen wordt bij de 1st. Divisie afgezien van de gewone opstelling in de diepte, terwijl tevens geen algemeene reserve is aangewezen met het oog op de buitengewoon groote frontbreedte.

Het gedeelte der stelling, in de duinen gelegen, maakt m. i. het gevaarlijke punt uit. Daarom wordt het polderland zwak bezet en op die

wijze de grootste kracht voor de hoogere gronden gespaard; het gevolg hiervan is, dat men voor de duinen, die zich ter plaatse van de stelling vernauwen, over eene alleszius voldoende troepenmacht beschikt.

Wat de artilleriestellingen aangaat, deze vindt de aanvaller in den spoorweg *Alkmaar—Hoorn* op 4000 à 5000 M., den weg tusschen *Broek op Langedijk* en station *Heer Hugowaard* op 4000 M., den *Wijvenweg* (zoo hij dezen voor zijne infanterie niet noodig heeft) op 3000 M. en tusschen *Koedijk* en *Bergen* op 2500 à 3000 M. vóór de verdedigingsstelling, d. w. z. bij uitzondering op vrij goeden, meestal op beslist te grooten afstand om zijn achter dijken en kaden gedekten en zich daarachter gemakkelijk tijdelijk verplaatsenden tegenstander aanzienlijke verliezen te berokkenen.

Voorts waren de terugtochtswegen door het polderland in 1799 lange, zeer smalle défilé's, waarin bij betere vuurwapenen de terugtrekkende partij zoo niet geheel, dan toch grootendeels vernietigd en opgelost zou zijn geworden. Het bedekte terrein ten Zuiden van *Alkmaar* is bij de tegenwoordige stelling gemakkelijker te bereiken, terwijl de aanwezige dwarsdijken (richting van Oost naar West) goede achterhoedestellingen opleveren.

Te *Alkmaar* zijn drie bruggen over het *Noordhollandsch Kanaal*, terwijl aan het Zuidoostelijke uiteinde der stad tijdig eene pontonbrug kan worden geslagen.

De compagnieën van den *Huigendijk* kunnen desnoods langs het Westelijke deel van den *Schermerringdijk* terugtrekken via *Akersloot*, in welk geval echter uit de veerponten aan *de Hoorne*, aan het Noordwestelijke en aan het Noordoostelijke einde van het *Alkmaardermeer* een schipbrug zou moeten worden geïmproviseerd; deze terugtochtsweg is evenwel meer open dan die langs de stad en het bosch.

Bij het kiezen der stelling werden de vermoedelijke aanvalswijzen des vijands overwogen, zonder dat men zich verdiepte in gissingen naar de details daarvan.

De eerste mogelijkheid is een zuivere frontaanval met de geheele macht door de duinen; dit geval is echter niet waarschijnlijk, omdat door de krachtige bezetting der duinen eene omvatting, gelijk wij zagen, is uitgesloten.

De tweede mogelijkheid, een aanval uitsluitend door het polderterrein, is met het oog op den toestand daarvan, nl. de lange défilé's en het open en effen terrein, nog minder waarschijnlijk.

De derde mogelijkheid, gelijke verdeeling over het duinterrein en alle accessen, ongeveer in den geest als in 1799, is evenmin aannemelijk, wegens de onmogelijkheid van eene krachtige, eenhoofdige leiding op alle punten en het krachtverlies op het gunstigste aanvalsterrein.

De vierde mogelijkheid, aanval door de duinen en uitsluitend demonstreeren in het polderland, zou ten slotte uitloopen op een zuiveren frontaanval door de duinen.

De vijfde mogelijkheid, frontaanval door de duinen, gepaard aan een

omvattenden aanval langs den straatweg *Bergen—Egmond aan den Hoef* en door den *Philistijnschen polder* (waarvan het hoogere, Westelijke deel moeilijk dras te zetten is), onder gelijktijdig demonstreeren op de voornaamste accessen, wordt waarschijnlijk geacht.

Deze aanvalswijze heeft het voordeel, dat: 1. in front slechts een slepend gevecht behoeft te worden gevoerd en 2. de 3^e Divisie van haren terugtochtsweg afgesneden en op de zee kan worden geworpen.

Met het oog daarop zijn dan ook *Het Woud* en *Wimmenum* vrij sterk bezet, terwijl versterkingen uit *Hagenooi* en *Nooit verwacht* vrij spoedig ter plaatse kunnen zijn.

Worden van de torens van *Koedijk* en *Sint Pancras* of door de vooruitgezonden cavalerie geen belangrijke troepenbewegingen gesignaleerd, dan kunnen desnoods binnen 2 uur de beide bataljons en de sectie veldartillerie uit *Oudorp* worden aangetrokken. Voor deze handelingen is echter eene ongestoorde werking van de telegrafische gemeenschap tusschen de 1ste en de 3^e Divisie eene conditio sine qua non.

Ofschoon in geen rechtstreeksch verband met de gevechtsvoering staande, werden in verschillende bevelen aanwijzingen gedaan omtrent huisvesting en verpleging.

Het is dus plicht in groote trekken aan te geven, hoe ik mij deze aangelegenheden geregeld dacht. Met het oog op den eisch, dat de troepen zoo dicht mogelijk bij de door hen te bezetten punten legeren, kon de dislocatie niet van hoogerhand worden vastgesteld. De Commandant van het Veldleger heeft de verdeeling der troepen in de stelling en daarbij ook de dislocatie overgelaten aan de Divisie-commandanten. Die der 1ste Divisie, ongeveer in de zelfde omstandigheden verkeerende, heeft wederom aan zijne Sectorcommandanten de noodige vrijheid gelaten.

De Commandant der 3^e Divisie regelt zelf de dislocatie van de onder zijne bevelen staande troepen.

Bij de 1ste Divisie moet de regeling dezer aangelegenheden daarentegen zelfs door de Sectorcommandanten worden overgelaten aan den oudste of hoogste in rang, op elk punt aanwezig.

Hoe het met de regeling der dislocatie van hoogerhand gesteld is, wordt trouwens door BRONSART VON SCHELLENDORF in „Der Dienst des Generalstabs” zeer duidelijk aangegeven.

„Die Art der Unterkunft”, zegt hij, „sowohl bezüglich der Dichtigkeit „der Belegung, der Vertheilung der einzelnen Waffen u. s. w., als auch „namentlich bezüglich besonders zutreffender Anordnungen ist im Kriege „stets abhängig von den im Einzelfalle sich geltend machenden Ver- „hältnissen und den sich darbietenden Mitteln.”

„Mit Zahlen-Angaben über enge und weitläufige Quartiere ist hier „nichts gethan.”

„Wesentlich bleibt die Bedingung der Zeit, welche für die Versamm- „lung eines Truppen-Verbandes aus den Quartieren zum Gefecht oder

„zu einer anderen kriegerischen Thätigkeit nur gewährt werden kann.”

„Aus ihr ergiebt sich die Ausdehnung des Unterkunstraumes und „diese schliesst nach Maszgabe der verfügbaren Ortschaften die grösere „oder geringere Dichtigkeits der Belegung in sich.”

De vijand is tot op minder dan één dagmarsch onze stelling genaderd. Willen onze troepen bewaard blijven voor het lot der Egyptenaren bij *Tel el Kebir*, dan moet men overgaan tot geconcentreerde kantonnementen, oordbivaks en bivaks.

De tactische eischen noodzaken er toe, zoo dicht mogelijk achter de stelling te legeren, ten einde deze te hebben bezet op het oogenblik, dat de aanval begint. Het gemak der troepen moet voor deze tactische eischen geheel wijken.

Uit den aard der zaak zal de legering bij de 1ste Divisie met hare groote frontbreedte minder bezwaar opleveren dan bij de 3^e, die beperkt blijft tot de gemeente *Egmond aan Zee* en een gedeelte der gemeente *Egmond-Binnen*.

Toch zal ook deze Divisie vrij geriefelijk kunnen worden ondergebracht; immers de ondervinding leert, dat de legering zeer eng kan geschieden, als de omstandigheden er toe dwingen; zoo werd de Duitsche 1ste Garde-Divisie in den nacht van 28 op 29 Augustus 1870 in haar geheel ondergebracht in het dorp *Banthéville*. Echter moet worden erkend, dat hare compagnieën door de ondergane verliezen tot de helft harer organieke sterkte waren teruggebracht.

De verpleging dacht ik mij ongeveer op de volgende wijze geregeld: Bij den aanvang der kustbewaking, ingesteld op den 1sten mobilisatiedag, werd door den Intendant der 1ste Divisie een tijdelijk magazijn opgericht te *Wormerveer*; aan het hoofd daarvan staat een gepensionneerd Intendant, terwijl het personeel bestaat uit, op daggeld aangenomen, gewezen militairen.

Als verplegingsrayon werd door den Hoofdintendant aangewezen *Noordholland*, voor zoover dit buiten de Stelling van *Amsterdam* ligt.

De Kapitein-Intendant A. werd bestemd om in dat rayon, en wel zoo Noordelijk mogelijk, rundvee, aardappelen, kaas, groenten en fourage aan te koopen. De Kapitein-Intendant B. werd ter zelfder tijd belast met het huren van een of meer geschikte pakhuizen te *Wormerveer*, alsmede met den aankoop van spek, erwten en boonen, rijst, koffie, suiker, zout en peper. Voor de levering van verduurzaamde levensmiddelen werd door een der toegevoegde officieren, namens den Intendant, een contract gesloten met de firma HOOGENSTRAATEN te *Leiden*, die voor de verzending naar *Wormerveer* zorg draagt.

Na de concentratie werden de toegevoegde officieren ieder aan het hoofd van een mobiel magazijn geplaatst. De Kapitein-Intendant A. werd belast met het toezicht op de slachterij, de Kapitein-Intendant B. met het doen van aankopen en het toezicht op de leverantiën.

Op den 16^{en} September bevonden zich de militaire slachterij te *Alkmaar* en mobiele magazijnen (stoombooten) in het *Noordhollandsch*

Kanaal aan 't Zand en de *Burger-vlotbrug* (*Mennistenbuurt*), die deels aldaar, deels respectievelijk aan de *Stolper*- en aan de *Sint Maartens-vlotbrug* (door opstoomen naar laatstgenoemde bruggen) tevens als hoofddistributieplaatsen fungeerden.

Tijdens het ongelukkige gevecht op den 17^{en} ging het mobiele magazijn van 't *Zand* op *Schoorldam* en dat van de *Burgervlotbrug* op *Alkmaar* terug. Uit laatstgenoemd magazijn werd een ééndaagsche voorraad voor 4000 man in waggons overgeladen en per spoor naar het station *Noord-Scharwoude* gezonden. Dit 3e mobiele magazijn rukt den 18^{en} weer in, op welken datum de mobiele magazijnen (wederom uitsluitend stoombooten) gemeerd liggen aan de *Bierkade* en aan de *Voormeer* te *Alkmaar*.

De mobiele magazijnen hebben een voorraad voor 4 dagen; zij worden aangevuld uit de tijdelijke magazijnen (pakhuizen en weiden) te *Wormerveer* en zijn tevens de hoofddistributieplaatsen, waar de levensmiddelen door de verplegingsofficieren worden afgehaald.

Den 18^{en} wordt een der toegevoegde officieren aangewezen om den toevoer van water uit de waterleiding te *Alkmaar* te regelen; hij sluit zoo mogelijk een contract met den directeur dier inrichting. Weigert deze, dan wordt het water in beslag genomen, ingevolge Artikel 33 van de Wet van 14 September 1866 (Staatsblad No. 138), houdende bepalingen betrekkelijk de inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, en de transporten en leverantiën, voor de legers of verdedigingswerken van het Rijk gevorderd, zooals deze is gewijzigd bij de wetten van 29 Maart 1877. (Staatsblad No. 53), 15 April 1886 (Staatsblad No. 64) en 10 Mei 1890 (Staatsblad No. 83).

Het vervoer van het water naar de stelling geschiedt zooveel mogelijk in gerequireerde waterschuiten van de bierbrouwerij, overigens in vaten op wagens.

Aan de 3^e Divisie werd als verplegingsrayon aangewezen het deel des lands, omvattende de provincie *Zeeland*, de *Zuidhollandsche* eilanden en het vasteland van *Zuidholland* ten Westen van de lijn *Rotterdam—Gouda—Woerden*.

Tot aan de concentratie werd in het onderhoud van man en paard voorzien door de zorg van de Commandanten der korpsen en onderdeelen, die voor Rijks rekening de benoodigde levensmiddelen, fourage en ligstroom aanschaffen.

Middelertwjl werd de Kapitein-Intendant C. naar *Zeeland* gezonden tot het aankopen van aardappelen, erwten en boonen, terwijl de Kapitein-Intendant D. in de omstreken van *Rotterdam* contracten voor de levering van rundvee sloot en te *Rotterdam* spek, rijst, zout, peper, koffie, suiker en verduurzaamde levensmiddelen aankocht.

Met het oog op de onzekerheid aangaande de plaats, waar de Divisie zou moeten optreden, werden alle voorraden van het tijdelijke magazijn opgeslagen in stoombooten (10-daagsche voorraad); die voor de mobiele magazijnen (berekend op 4 dagen) werden in waggons geladen. Zoowel het tijdelijke, als de mobiele magazijnen bleven voorloopig te *Rotterdam*,

onder beheer van den daar aanwezigen Kapitein-Intendant D., wien een der toegevoegde officieren behulpzaam was.

Ten opzichte van het slachtvee werd gecontracteerd, dat dit tot den dag van levering bij de eigenaars in de weide zou verblijven.

De mobiele magazijnen bevatten 2 rations verduurzaamde levensmiddelen.

Bij het bekend worden van de bestemming der Divisie werd de Kapitein-Intendant D. terstond naar *Sloterdijk* gezonden, ten einde aldaar een tijdelijk magazijn in te richten; vóór zijn vertrek moest hij de stoombooten, met de voorraden voor dat magazijn, derwaarts dirigeren, onder bevel van den toegevoegden officier.

Den Kapitein-Intendant C. werd opgedragen met het mobiele magazijn voorloopig naar het station *Uitgeest* te vertrekken. Door zijne zorg worden de veehouders gewaarschuwd, met de levering te beginnen. Hijzelf neemt 50 runderen mede; de overigen worden den 19^{en} per spoor naar het station *Halfweg* gezonden, verder naar *Sloterdijk* gedreven en aldaar geweid.

De andere toegevoegde officier wordt voor de aanschaffing van drinkwater naar *Haarlem* gezonden; hij handelt op overeenkomstige wijze als bij de 1ste Divisie is vermeld. Het water wordt in vaten per spoor naar het mobiele magazijn gezonden.

Nog in den loop van den 17^{en} gaat het mobiele magazijn door tot *Bollendorp*, waar het voorloopig gestationneerd wordt.

Aan het einde mijner beschouwingen gekomen, wensch ik te wijzen op een bezwaar, verbonden aan de gevolgde wijze van werken.

Eén zelfde persoon, die als een soort Deus ex machina in verschillende qualiteiten optreedt, bezit in eene zeldzame mate de gave om de bedoelingen zijner denkbeeldige chefs juist op te vatten, soms zelfs te raden, dat wil zeggen: bij eene dergelijke behandeling staan ons de gevaren van onduidelijke en onvolledige bevelen eenerzijds en onjuiste opvattingen anderzijds niet zeer duidelijk voor oogen.

Die klip zou kunnen worden omgezeild, indien eene dergelijke applicatorische studie werd gemaakt en voorgedragen door de gezamenlijke officieren van 2 bataljons (elk bataljon daarbij eene partij vormende), zoo mogelijk in vereeniging met officieren der cavalerie en veldartillerie.

Immers dan zouden de opdrachten door den meerdere aan den mindere gegeven en de uitvoering door den laatste, met de casu quo daaruit weder voortvloeiende bevelen, geheel naar de subjectieve opvatting der betrokkenen worden gegeven en zou men ten slotte een beeld verkrijgen van den toestand, zooals die zich werkelijk in een dergelijk geval zou kunnen voordoen.

In de tegenwoordige z.g. wetenschappelijke bijeenkomsten der officieren worden zeer zeker meermalen belangwekkende voordrachten gehouden, doch het nut daarvan, hoe groot ook voor den samensteller, is voor den toehoorder vaak gering, omdat hij niet in staat is alle voorgedragen

details (feiten, getallen, nummers van afdelingen, plaatsnamen, enz.) zoo spoedig in zich op te nemen en te onthouden, als later voor het juiste begrip van een volgend moment of een volgenden toestand noodig is. Werkt ieder mede aan eene gezamenlijke voordracht, zoodanig, dat men beurtelings spreker en toehoorder is, dan kent men den algemeenen toestand der eigen partij, de plaatsnamen, de nummers der afdelingen en hare standplaatsen, men leeft als het ware daarin mede en behoeft minder onbekende details in een kort oogenblik in zich op te nemen. Daardoor zullen voor allen het beeld van het geheel helderder en de vruchten van den arbeid grooter worden.

Talrijke gebeurtenissen uit de krijgsgeschiedenis kunnen tot grondslag van dergelijke studiën genomen worden. Daarbij is het niet bepaald noodig voorbeelden te zoeken in de laatst gevoerde oorlogen; ook die uit vroegere dagen kunnen daarvoor dienen, mits men rekening houde met de veranderingen in terrein en omstandigheden.

Het zij mij vergund hier een paar zinsneden aan te halen uit D. V.'s recensie van Kolonel SABRON's jongste werk: „De vesting *Gorinchem* van November 1813 tot Maart 1814”. (*Militaire Spectator*, No. 6 1902, blz. 489), luidende, als volgt: „Te recht waarschuwt dan ook de „Schr. in de inleiding voor de stemmen, die ten onrechte beweren, dat „wij voor de oorlogvoering van den tegenwoordigen tijd, zoo aanmerkelijk verschillende van die van vroeger dagen, bezwaarlijk lessen uit „het verleden kunnen putten. Moreel, discipline en geoefendheid van „de troepen, geest en welvaart van de bevolking, bekwaamheid en „karakter van de aanvoerders leggen nog evenveel gewicht in de schaal „als voorheen; veiligheids- en verkenningdienst ondergingen in hun „hoofdbeginselen geen wijziging; de terreinen zijn in hoofdzaak onveranderd gebleven en daarmede is hun gewichtige invloed op de oorlogshandelingen in het minst niet verzwakt, kortom uit het beeld, dat de „oorlogvoering in haar geheel vroeger vertoonde, kunnen ook thans „nog nuttige lessen worden getrokken.”

Ik zou hier nog slechts aan willen toevoegen, dat het bovenstaande evenzeer toepasselijk is op de gevechtsvoering in het bijzonder, indien men daarbij slechts het verschil in wapening en dientengevolge in tactische vormen voortdurend in het oog houdt.

Aan de door mij gewenschte applicatorische studiën zullen twee belangrijke voordeelen verbonden zijn.

Vooreerst, dat men wordt gebracht tot eene oordeelkundige beoefening van de krijgsgeschiedenis. Want, waar vroeger een spreker zich bepaalde tot eene, uit den aard der zaak min of meer gecompileerde beschrijving van eenig krijgshedrijf, waarvan de hoofdverdiensde was het oplossen van tegenstrijdigheden in de verschillende geraadpleegde bronnen, of wel zijn verhaal besloot met eene critiek op de handelingen der bevelhebbers en aanvoerders, is hij bij de door mij voorgestane methode gedwongen om aan te geven, hoe hijzelf in soortgelijke omstandigheden zou handelen.

Waar de tactische oefeningen op de kaart (als surrogaat voor die met troepen op het terrein) den officier moeten leeren zijne bevelen *snel* en *onvoorzien* te geven en *oogenblikkelijk* maatregelen te nemen, is de applicatorische studie het middel tot het aanleeren van de kunst, om die bevelen en maatregelen *zoo juist en doeltreffend mogelijk* te maken. Beide soorten van oefeningen vullen elkaar dus aan.

In de tweede plaats zou door dergelijke werkzaamheden worden te gemoet gekomen aan eene leemte, ontstaan door het afschaffen van den schriftelijken tactischen arbeid (de z.g. onderstellingen met opdracht). Ik heb dien maatregel toegejuicht, doch uitsluitend om de wijze van beoordeeling, die vaak bestond in het leveren van eene afbrekende critiek, waarbij geen onderscheid werd gemaakt tusschen besliste fouten en botsing van de subjectieve opvattingen van beoordeelaar en vervaardiger, en waardoor menig jong officier afkeerig werd gemaakt van de studie der tactiek, vooral omdat verdediging van het gestelde niet werd toegelaten.

Bij het door mij voorgestane stelsel zouden dergelijke opdrachten moeten worden uitgewerkt met motiveering van de in extenso gegeven bevelen (ook de mondelinge) en van de genomen maatregelen.

Aan het einde der serie dezer samenhangende voordrachten zou dan eene beoordeeling door den leider en een debat moeten volgen, waarbij ieder gelegenheid had zich tegen de gemaakte opmerkingen te verdedigen.

Op deze wijze zou m. i. de belangstelling in vraagstukken van krijgswetenschappelijken aard krachtig worden bevorderd, zouden de bijeenkomsten met recht het epitheton „wetenschappelijke” kunnen voeren en zou men tevens de zekerheid kunnen krijgen, dat door de jongere officieren wordt gewerkt.

Ter voorkoming van misverstand wensch ik er ten slotte nog op te wijzen, dat de bedoeling der voorafgaande studie geenszins is propaganda te maken voor de meening, dat wij onder alle omstandigheden ons moeten bepalen tot het verdedigen van ons polderland, met bijbehorende Liniën en Stellingen.

Integendeel! Bij handhaving onzer neutraliteit, in een oorlog met een kleinen Staat, bij deelname als bondgenoot in een oorlog tusschen grootere mogendheden zullen wij zeker in andere terreinen moeten optreden. Maar het is mijne overtuiging, dat wij *ook* moeten weten partij te trekken van onze specifiek Nederlandsche terreinen, dat wij in dat gedeelte des lands *ook* moeten oefenen met groote afdeelingen, en wel beurtelings met alle divisiën, dat wij op de gevechtsvoering aldaar *ook* moeten zijn voorbereid en tevens dat aan deze punten nu noch vroeger de noodige aandacht werd geschonken.

Denain (1712.)

Het laatste tijdperk van de regeering van LODEWIJK XIV was niet gelukkig. Hij moest doorleven een hel van zedelijk lijden, als gevolg van onverstandige daden; de fouten van zijn stelsel wreekten zich nog tijdens het leven van den verdediger van dat stelsel. En zooals het meer gaat, wanneer het noodlot treft, dan komt een ongeluk niet alleen: LODEWIJK werd als koning en als mensch door zware slagen getroffen. Terwijl hij zich als monarch dieper moest vernederen, dan voor iemand van zijn karakter dragelijk was, ondervond hij in zijne familie gevoelige verliezen, juist in de rechte, nedergaande linie, dus daar, waar een koning krachtens het goddelijk recht, het gevoeligst kan worden getroffen.

Maar het noodlot mocht hem vervolgen, hem en Frankrijk vernietigen, deed het niet. Uit de diepe vernedering van 1709 kwam Frankrijk weer op. Politieke en militaire gebeurtenissen brachten het boven water, in de dagen toen LODEWIJK, als mensch, het zwaarste leed ondervond. Over de politieke gebeurtenissen behoeven wij hier niet te spreken: het is een militair feit, dat hier onze aandacht vergt, naar aanleiding van het werk van den Franschen luitenant, MAURICE SAUTAI, werkzaam gesteld aan het bureau van krijgshistorisch onderzoek van den generalen staf te Parijs. Het werk, uitgegeven door den Franschen generalen staf, is getiteld: „La Manoeuvre de Denain”, en geeft in zijn titel dan ook volkomen den inhoud weer. Volkomen, zeg ik, dat is misschien minder juist. Immers, het is niet alleen „la manoeuvre de Denain”, waarvoor de Schrijver onze aandacht vraagt, het is de vóórgeschiedenis, de wording van het historische feit, van zooveel beteekenis voor den Franschen Staat. De Heer SAUTAI heeft nauwkeurig nagegaan, hoe het plan van den overval bij Denain is ontstaan, in wiens brein het is opgekomen, om daarna na te gaan, hoe de uitvoering is geweest. De Schrijver is met hart en ziel officier en een warm patriot, maar zonder historische opwinding tegen de vroegere tegenstanders van zijn vaderland. Geen wonder, dat hij vol geestdrift is voor den man, bij wien het plan tot den aanval van Denain opkwam, den Raadsheer in het Parlement van Vlaanderen, JEAN ROBERT LEFEBVRE D'ORVAL, een man, die, behoorende tot de „noblesse de robe”, zonder eenigerlei militaire betrekking, toch in geregelde briefwisseling stond met den Secretaris van Staat (Minister) van Oorlog en dezen geregeld berichten en plannen toezond, sedert de Bondgenooten op de grenzen van Frankrijk verschenen en het land binnendrongen, vooral sedert 1709 dus.

Al deze stukken vormen eene uitgebreide correspondentie, die thans bewaard wordt in het dépôt de la guerre en die, naar het schijnt, tot nu toe niet is geraadpleegd. Die correspondentie heeft den Heer SAUTAI in de pen gegeven zijn studie over Denain, met aanwijzing van de volgende conclusiën: 1°. le conseiller au Parlement de Flandre LEFEBVRE D'ORVAL a été le véritable auteur du projet de Denain; 2°. l'habile manoeuvre du 23 juillet 1712 apparaît surtout comme l'oeuvre du maréchal DE VILLARS; 3°. l'éclatant succès du combat du 24 juillet revient sans conteste au maréchal DE MONTESQUIOU.

Ziehier tegelijk de richting, die de Heer SAUTAI bij zijn onderzoek volgt. Hij vraagt niet louter naar het historische feit, hoe het geworden is en hoe het zich toegedragen heeft, uit de bronnen van zijn wetenschappelijk geweten gereconstrueerd, waarbij dan vanzelf de bewerkers van de gebeurtenissen in het ware licht worden geplaatst en hetgeen zij ten goede of ten kwade hebben verricht, wordt verteld, het is hem meer te doen om den persoon, die toch voor de wetenschap niet meer is dan het werktuig. Voor den Schrijver is het niet gelukkig, wanneer hij in de eerste plaats let op de persoonlijke verdiensten, bij hetgeen er gebeurt, en de aandacht dus wordt afgetrokken van het historische feit op den persoon, wanneer b.v. de verdere lotgevallen van een man als LEFEBVRE in een afzonderlijk hoofdstuk worden uiteengezet, iets, wat zeer gevoegelijk alleen in eene kleine aantekening kon worden medegedeeld.

Onwillekeurig krijgt zijn werk zoo het karakter van eene lofrede, een historisch tendenzstuk, tot schade van het resultaat van het wetenschappelijk onderzoek, en de Schrijver is een te ernstig, ijverig en nauwgezet werker, dan dat zijn studie door zulk eene verdenking minder de aandacht zou trekken, dan zij overigens verdient.

Het jaar 1709, het jaar van onze grootste glorie na den Westfaalschen vrede, van Frankrijk's droevigst verval, is politiek en militair eene kentering. De aanvallende oorlog wordt door de Bondgenooten zwakker gevoerd, de defensieve oorlog van de zijde van Frankrijk wordt feller, om langzamerhand in een offensief optreden te veranderen. De gebeurtenissen op het oorlogsterrein in 1710 wijzen op eene verbetering van het moreel bij de Franschen. In het jaar 1711 gebeurt er zoo weinig, dat het schijnt, alsof de Bondgenooten vermoeid zijn geworden, en als de onderhandelingen in 1712 in Utrecht zijn begonnen, de Engelschen hun zaak al zoo goed als geregeld hebben met Frankrijk en den bevelhebber van KONINGIN ANNA gelast wordt, om zich aan den oorlog te onttrekken, dan tracht PRINS EUGENIUS nog wel door een krachtig optreden den offensieven oorlog vol te houden, maar zelfs zijn persoon, wiens afwezigheid de slapheid van den oorlog in het vorige jaar verklaart, volstaat niet om den omslag te keeren.

De Franschen tot een veldslag dwingen, door eene omtrekkende beweging in de buurt van Kamerijk, en daardoor den oorlog tot een einde

brengen — iets wat in 1710 en 1711 MARLBOROUGH had gekund, maar niet had gewild —, het wordt den grooten veldheer onmogelijk gemaakt door de vreemde verklaring van den Engelschen bevelhebber LORD ORMOND, dat hij aan een aanval op de Franschen geen deel mocht nemen. Onmiddellijk neemt PRINS EUGENIUS andere maatregelen om, langs den langzameren weg van belegeringen, dieper in het Fransche gebied door te dringen.

Hij slaat het beleg voor Quesnoy met het vaste doel om dit beleg wat haastig door te zetten en dan dat van Landrecies te ondernemen. Dit was de laatste vesting, die den toegang afsloot tot het dal van de, op het zelfde plateau als de Sambre ontspringende, Oise. Was die vesting dus in handen der Bondgenooten, dan lag het Oisedal voor hen open en konden zij ongehinderd doordringen tot in het hart van Frankrijk. Het kwam er dus wel op aan het nemen van die vesting te verhinderen, te meer, omdat het EUGENIUS gelukte om de van Engelsche subsidies afhankelijke troepen trouw te houden aan het Bondgenootschap. En het werd verhinderd en Landrecies werd niet genomen, dank zij het vernuftig overleg van LEFEBVRE D'ORVAL.

Deze, geheel bekend met het oorlogsterrein, reeds in de vorige jaren, dat de oorlog in die landstreek verplaatst was, geheel en al meelevende met den tegenspoed van zijn vaderland, begaafd met den aanleg voor strategie, een aanleg, die naar het oordeel van velen, slechts eene openbaring is van het gezond verstand, deze raadsheer uit het Parlement van Vlaanderen, wees den Minister van Oorlog op eene wondbare plek in de positie der Bondgenooten. Door het beleg van Landrecies was PRINS EUGENIUS vrij ver van zijn basis en van de magazijnen, die te Marchiennes aan de Scarpe, op negen uur gaans van de belegerde plaats, gelegen waren, dus veel te ver om den toevoer gemakkelijk te dekken. Van daar eene linie tusschen Marchiennes en de Schelde, van daar ook Denain aan de Schelde versterkt en de gemeenschap van Denain tot de belegeringstroepen voor Landrecies verzekerd door versterkingen. Sneed men dus die vereeniging af door eene kordate beweging van het Fransche leger, en maakte de Fransche bevelhebber gebruik van het eenmaal behaalde voordeel en het herstelde moreel in zijn leger, dan zou waarschijnlijk het beleg voor Landrecies moeten worden opgebroken.

Zoo redeneerde LEFEBVRE tegen den Minister van Oorlog en, wijs geworden door de noodige menschenkennis en de ondervinding van vorige jaren, begreep hij, dat een militair advies van den man van de toga met geen andere welwillendheid dan die der beleefdheid door de bevelhebbers zou worden aangenomen, en verzocht hij den Minister om den opperbevelhebber te verzwijgen, dat het opgeworpen plan van den raadsheer afkomstig was. Het plan wordt in overweging genomen en vervolgens, als van de regeering afkomstig, aan den opperbevelhebber voorgelegd. DE VILLARS scheen er geen lust in te hebben, hoewel hij gaarne bereid was iets te ondernemen. Hij had eene belegering in den rug van den vijand op het oog, b.v. Bouchain of Douay, en het komt mij

voor, alsof hij den aanval op de verbindingslinie Marchiennes—Landrecies niet van genoeg beteekenis achtte, om er de groote gevolgen van te voorzien. Tenminste, de volgende zinsnede uit den brief van den Minister van Oorlog aan VILLARS geeft die veronderstelling aan de hand:

„Vous présupposez toujours dans vos lettres qu'il n'y a point de milieu entre ne rien faire et une bataille qui aille a tout risquer. La situation où vous êtes aussi proche des ennemis, pendant qu'ils sont attachés à un siège, peut quelquefois donner occasion à risquer des choses moins décisives, dont le succès ferait un grand effet et qui n'iraient pas à tout perdre supposé qu'elles ne réussissent pas.”

Hetzij dat deze woorden hem overtuigden, hetzij dat eene onderneming, als hij zelf op het oog had, hem niet mogelijk bleek, DE VILLARS bracht het plan in den krijgsraad, maar daar werd het met tegenzin ontvangen. Blijkbaar had de oorlog hen allen zoo gedemoraliseerd, dat zij van niets dan van eene defensieve houding hooren wilden.

De toestand wordt dus kritiek. De koning schrijft zelf aan den opperbevelhebber en deze besluit Landrecies te hulp te komen door de belegering eerst te gaan verkennen. PRINS EUGENIUS wordt misleid en meenende, dat DE VILLARS van voornemen is om het belegeringskamp aan te vallen, richt hij daarheen versterkingen van den rechtervleugel, welke, liggende in de richting van Denain, daardoor verzwakt wordt, zoodat DE VILLARS de overtuiging krijgt, dat thans het tijdstip is gekomen, waarop met voordeel kan worden gebruik gemaakt van die verwijdering van EUGENIUS' troepen van de Schelde en van Denain, en dit te meer, omdat hij ziet, dat een aanval bij Landrecies niet geraden is. Hij neemt nu definitief het besluit om met geheel zijn leger de positie van Denain aan te vallen. Een legerkorps, waaraan de onderneming eigenlijk wordt opgedragen, wordt vooraf gezonden. Het bestond uit 30 bat^{ns.}, 40 esk^{ns.}, eene brigade artillerie en eenige pontons, en was gesteld onder bevel van den markies DE MONTESQUIOU. Om PRINS EUGENIUS geen argwaan te geven, bleef de hoofdmacht onder DE VILLARS eenige uren liggen en werd zelfs een detachement van 30 esk^{ns.} gezonden, om eene demonstratie tegen de Bondgenooten te doen. Het plan gelukte volkomen, de voorhoede van den vijand onder MONTESQUIOU verschijnt 'sochtends van den 24sten Juli om 7 uur aan de Schelde, zonder van de zijde der Bondgenooten te zijn opgemerkt. Alle verkeer was gestremd, geen boer mocht zich in de richting van de Schelde begeven. Eerst om 8 uur werd in het kamp van ALBEMARLE alarm gemaakt en daarmede bericht gegeven aan PRINS EUGENIUS, die zich onmiddellijk naar het bedreigde punt op weg begaf en 14 bat^{ns.} van zijn rechtervleugel last gaf om met allen spoed naar Denain op te rukken. Maar de troepen kwamen te laat. ALBEMARLE had niet kunnen beletten, dat de vijand reeds binnen de communicatie-linie was gekomen en hij zich had meester gemaakt van een groot konvooi voor het leger der gealliëerden te Landrecies. Ja, zoo groot was het succes ten gevolge van den geringen tegenstand, dat DE VILLARS de zaak niet vertrouwde en, vree-

zende voor een flankaanval van de zijde van PRINS EUGENIUS op het oogenblik, dat een deel van zijn troepen reeds aan de overzijde van de Schelde stond, terwijl dit van uit Denain door ALBEMARLE zou kunnen aangevallen worden, aarzelt hij eenige oogenblikken en begint eene beweging om het geallieerde leger te weerstaan. Door DE MONTESQUIOU wordt DE VILLARS echter overtuigd, dat de veronderstelling van de komst der geallieerden op dit oogenblik ongegrond is, doch dat met wachten de waarschijnlijkheid van die aankomst grooter wordt, en hij werkt met aandrang op het eergevoel van den opperbevelhebber. De VILLARS laat den aanval voortgaan en met zoo groote onstuimigheid worden de versterkingen rondom Denain bestormd, dat er geen verdediging mogelijk is, en dit te minder, omdat een deel der verschansing, dat uit puin bestond, ineen zakte en de voorgracht vulde. De infanterie vluchtte en zocht de brug op om over de Schelde, beschermd door de communicatielinie, het groote leger te bereiken, maar ALBEMARLE had, om meer vrije ruimte te hebben, de bagage te gelijk met de cavalerie over de brug gezonden. Daardoor ontstond er eene opstopping, welke de brug deed bezwijken.

Het was de eenige gemeenschap met den rechter Schelde-oever, zoodat de aangroeiende menschenmassa's in de Schelde terecht kwamen; dit verklaart het groot getal dooden. De Franschen maakten tevens een groot aantal gevangenen, waaronder den bevelhebber ALBEMARLE, die de vluchtende infanterie trachtte tegen te houden. PRINS EUGENIUS, die aan de overzijde stond, met eenige vooruitgezonden troepen en de cavalerie van ALBEMARLE, kon niet anders doen, dan het aanzien.

Daarmede was het gevecht „in welligt minder als een half uur” beslist, zooals de gedeputeerde te velde Hop aan den Raadpensionaris schreef op den avond van de gebeurtenis zelf, en hadden de Fransche bevelhebbers aan de diplomaten gelegenheid gegeven om hun moreel te herstellen en in Utrecht hoogere eischen te stellen voor hun Koning.

De Schrijver treedt nog verder in beschouwingen, waar wij hem niet behoeven te volgen, hoe DE VILLARS den roem van de gebeurtenis geheel naar zich wil toe halen en hij zijne jaloezie liet blijken tegenover DE MONTESQUIOU. Zoo iets komt meer voor, zelfs bij grootere mannen. NAPOLEON heeft KELLERMAN diens beslissend optreden bij Marengo nooit vergeven. Ons gaat dit minder aan.

Een enkel punt blijft nog ter bespreking over. De Schrijver, aan wiens talent, om den gang der gebeurtenissen levendig voor te stellen, ik gaarne alle recht wil doen, heeft te midden van zijn verhaal ééne zinsnede, waarvoor het mij vergund zij, hem even ter verantwoording te roepen. Als de vijand in de verschansingen van Denain is gekomen, valt onze aandacht op den volgenden zin: „Les Hollandais fuient en dérouté vers l'Escaut, ALBEMARLE, l'épée à la main essaie de rallier les fuyards en de tenir tête à l'assaillant”. Waar haalt de Schrijver vandaan, dat de Hollanders het eerst vluchtten? Hij volgt de zeer

smakelijke methode van zijn landgenooten, om niet bij iederen zin de bewijsplaats te voegen in een noot, maar die methode heeft haar bezwaren. Men kan hem niet controleeren op al zijn gezegden, wanneer men dat verlangt, of begint te twijfelen. Vandaar dat ik heb moeten zoeken: niet uit patriotische nijd, om onze landgenooten vrij te spreken, want als zij zich minder behoorlijk gedragen hebben, dan dient het ook gezegd, maar onderzoek naar de waarheid staat ons vrij en is onze plicht. De eenige plaats, die, naar het mij voorkomt, den Schrijver aanleiding kan hebben gegeven tot dat gezegde, komt voor in den brief van ALBEMARLE aan de Staten-Generaal van 28 September, opgenomen onder de Bijlagen: „L'ennemi pénétra jusque dans le retranchement et chassa notre infanterie, la baïonnette au bout du fusil. Sur quoi nos gens abandonnèrent à l'instant le retranchement et prirent la fuite”.

Nu heeft, dunkt mij, de heer SAUTAI die woorden „notre infanterie” en „nos gens” verkeerd begrepen, en dat laat zich hooren. In den mond van een Nederlandsch officier is er iets voor te zeggen, dat er onder moet worden verstaan: Hollandsche infanterie en Hollandsche manschappen, maar als er geen ander bewijs voor is bij te brengen dan deze plaats, dan kan ik dit nog niet aannemen. Zijn „nos gens”, die op de vlucht sloegen, Hollanders, dan is „notre infanterie” het ook en nu waren er van de 17 bataillons slechts 3 Hollandsche bij de gebeurtenis. Wanneer dus ALBEMARLE zegt, dat de vijand „notre infanterie” terug drong, dan bedoelt hij hiermee niet het Hollandsche deel der bezetting, maar de geheele bezetting onder zijn bevel. Het is niet denkbaar, dat alleen de 3 bat^{ns}. Hollandsche infanterie werden aangetast, als er nog 14 andere gereed staan om den aanval te weerstaan.

Ook vind ik nergens anders gewag gemaakt, noch in Staatsche, noch in vreemde berichten, dat de Hollanders het sein gaven tot vluchten. Ja, zelfs lees ik in een brief van den Gedeputeerde VAN WELDEREN aan den Raadpensionaris van 30 Juli: „Ick heb uyt UwEGestr. missive van de 29 dezer met aengenaemheyt vernomen, dat de conduites tot noch in het leger bij de tegenwoordige constitutie van saecken gehouden niet gedesavoueert werden”. En ALBEMARLE schrijft zelf den 31sten Juli aan den Raadpensionaris: „J'ai la satisfaction de n'avoir rien négligé et d'avoir fait tout ce que mon devoir et mon honneur pouvoit exiger de moi”. Zou hij bij zulk eene gelegenheid gezwegen hebben van de Nederlandsche troepen, als deze de anderen in het vluchten waren voorgedaan?

Voor ons van belang is nog eene andere quaestie, die blijkbaar in de eerste dagen na het ongeluk ook ter sprake kwam, n.l. hoe kwam het, dat er maar éene gelegenheid was om den overkant van de Schelde te bereiken? Men heeft gezocht naar eene bête noire en verschillende personen zijn daarvoor uitgepikt, ten minste, dat zou men zeggen, wanneer men den brief leest van VEGILIN VAN CLAERBERGEN, den gedeputeerde te velde uit den Raad van State, den 8sten Sept. geschreven aan een onbekenden vriend en door SAUTAI opgenomen onder de Bijlagen.

Men had gevraagd naar de pontons en het antwoord was: na het wegtrekken van de Engelschen uit den oorlog hadden zij de helft der pontons medegenomen. Voor het beleg van Landrecies, welks omtrek geïsondeerd was, waren er een tiental onttrokken aan de troepen te Denain gedurende den tijd, dat een fascinen-brug over de inondatie nog niet gereed was. Juist den dag van de gebeurtenis was die brug klaargekomen en konden dus de pontons naar Denain teruggaan. Was het nu mogelijk geweest om in dien tusschentijd op andere wijze te voorzien in eene tweede communicatie tusschen de beide Schelde-oevers bij Denain? Wie is voor die nalatigheid aansprakelijk? VEGILIN noemt verschillende menschen op. Wij volgen hem niet, bij ontstentenis van de redeneering en verdediging der altera pars. Wij kunnen niet oordeelen. Al klinken de woorden wat hard, wat cynisch zelfs, die VEGILIN neerschrijft, zij bevatten de waarheid: al waren er meer pontons geweest, „il y aurait eu quelques fuyards à sauver de plus, mais le malheur n'avait été ni plus ni moins arrivé”. PRINS EUGENIUS stelt zich op hooger standpunt. „Sie wissen aber wohl,” schrijft hij den Keizerlijken Kanselier von SINTZENDORFF, „dass es mein Brauch nicht sei die Schuld auf Jemandem zu werfen”. Een mooi woord te midden van de ernstige, spannende gebeurtenissen van den oorlog, dat de Krijgshistoricus ook ter harte mag nemen bij zijn onderzoek. Geen lof, geen blaam, maar objectief onderzoek naar de ware toedracht van zaken.

G. M. SLOTHOUWER.

De organisatie der Snelvuur-Veldbatterij.

In de Februari-aflevering van de(n) Militaire(n) Spectator, 1903, komt onder bovenstaanden titel een artikel voor van de hand van den Heer W. E. VAN DAM VAN ISSELT, waarin deze de wenschelijkheid bepleit van eene indeeling der Bereden Artillerie in 6-stukkenbatterijen, in tegenstelling met de vrij wel algemeen voorgestane meening ¹⁾ om, bij de invoering van een *snelvuur*-veldkanon, het aantal stukken per batterij tot 4 terug te brengen.

Onder de *talrijke* voorstanders van eene dergelijke indeeling kon ook ik, blijkens een artikel over *Snelvuur-veldgeschut* in de(n) Militaire(n) Gids van het vorige jaar, gerekend worden en dientengevolge had ik het voorrecht een deel van het genoemde artikel uitvoerig door den Heer VAN DAM VAN ISSELT besproken te zien.

Naar aanleiding hiervan wensch ik het volgende op te merken.

In het slot van mijn *Gids*-artikel was *uitsluitend* sprake van de organisatie van de *batterij*, de tactische eenheid bij de Bereden Artillerie. Hare samenstelling toch, is geheel *onafhankelijk* van de *hoeveelheid* geschut, die per divisie, of welke grootere eenheid men ook wil, moet worden medegevoerd en beschouwingen omtrent dit punt pasten niet in het kader van dat artikel.

Twee verschillende en van elkaar onafhankelijke zaken heeft men nl. te onderscheiden :

1°. Hoeveel stukken geschut heeft men per divisie noodig, alzoo hoeveel vuurmonden moeten per 1000 man infanterie worden toebedeeld?

2°. Hoe worden die vuurmonden in bruikbare tactische onderdeelen gegroepeerd?

Het wil mij voorkomen, dat de Heer VAN DAM VAN ISSELT deze beide zaken niet behoorlijk uit elkaar heeft gehouden en daardoor eene minder logische conclusie trekt, waar hij zegt:

„Men ziet uit het bovenstaande, dat alle voordeelen, door den Heer „FEVER vóór de 4-stukkenbatterij aangevoerd, geen voordeelen zijn, indien „men vasthoudt aan het bestaande aantal vuurmonden per strategische „eenheid. De theorie van dien Schr. zou alleen doorgaan, en dan vol- „maakt juist zijn, indien men alle batterijen van 6 op 4 stukken terug- „bracht, zonder vermeerdering van het aantal batterijen, indien de di- „visie dus in de toekomst $6 \times 4 = 24$ snelvuurkanonnen tellen zou, „iets wat Schr. zelf echter niet wil.”

¹⁾ Deze opvatting blijve geheel voor rekening van den Schrijver. RED.

Waar hij toch zoovele nadeelen aan de 4-stukkenbatterij toekent, had de Heer VAN DAM VAN ISSELT voor het laatste geval eene indeeling van 4 batterijen van 6 stukken moeten bepleiten, dat was althans eene consequente doorvoering van zijn stelsel geweest.

Een enkel woord nu, naar aanleiding van de beide genoemde punten.

ad 1. Vrij algemeen achtte men vóór de invoering van het *snelvuur*-veldgeschut 4 à 5 vuurmonden per 1000 man infanterie of cavalerie noodig. Het is duidelijk, dat dit aantal voor een goed deel afhangt van de vuursnelheid, die met het geschut kan worden bereikt, en ik acht bij invoering van snelvuurgeschut, waarbij de vuursnelheid tot een be drag, 7 à 10 malen zoo groot als vroeger, kan worden opgevoerd, en bij gebruik van granaatkartetsen met een veel grooter nuttig vermogen, eene vermindering van het aantal stukken zeer wel mogelijk, zonder dat het „oude standpunt behouden blijft”. Bij eene indeeling van bijv. slechts 3 snelvuurkanonnen per 1000 man, zal de artillerie toch eene aanzienlijk *grootere* gevechtskracht kunnen ontwikkelen dan vroeger, mits de grootere vuursnelheid kan worden benut en dus eene groote hoeveelheid munitie bij de batterij beschikbaar is.

In hoeverre nu, met het oog op Nederlandsche toestanden en Nederlandsche terreinen, van de algemeene, normale verhouding kan worden afgeweken en het aantal vuurmonden nog voor verdere vermindering vatbaar is, is eene vraag, welke hier verder buiten beschouwing wordt gelaten, omdat zij niet raakt de quaestie van de indeeling van de batterij in 4 of 6 stukken.

ad 2. Eenmaal het aantal benoodigde of beschikbare vuurmonden vastgesteld zijnde, rijst de vraag: hoe moeten deze in tactische eenheden worden gegroepeerd?

En voor de beantwoording van die vraag is het noodig na te gaan: hoe groot kan het complex van menschen, paarden en voertuigen zijn, dat door één man kan worden beheerscht?

Mag dit aantal voertuigen bij voorkeur niet meer dan ± 15 bedragen, zooals vrij algemeen wordt aangenomen, en stelt men 2 of 3 voertuigen beschikbaar voor het medevoeren van bagage, gereedschappen, fourage, enz., dan blijven er 12 voertuigen over voor de stukken en de munitie. En nu zal de verhouding van het aantal stukken en caissons in hoofdzaak weer afhangen van de vuursnelheid, die het kanon toelaat; hoe grooter de vuursnelheid, des te grooter moet de bij de batterij aanwezige hoeveelheid munitie, des te kleiner kan het aantal vuurmonden zijn.

De Heer VAN DAM VAN ISSELT stelt hiertegenover als zijne meening, dat de onhandelbaarheid der 6-stukkenbatterij (20 voertuigen) „nog niet onomstootelijk vaststaat”, ¹⁾ en hij verwijst daartoe naar de organisatie van de Fransche veldbatterij. Ik merk hierbij slechts op, dat het opvoeren van het aantal voertuigen dezer batterij blijkbaar een gevolg is van het streven om eene zeer groote hoeveelheid munitie bij

¹⁾ Ik cursiveer.

de batterij beschikbaar te hebben, het aantal stukken bedraagt toch slechts 4, daarentegen zijn bij de Fransche veldbatterij niet minder dan 12 caissons ingedeeld.

De Schrijver acht de handelbaarheid van de batterij, in verband met het aantal voertuigen, waaruit zij is samengesteld, een „vrij rekbaar begrip” en vond het weinig nuttig daarover verder uit te weiden. Ik meen daarin evenwel een factor van grooter belang te zien, omdat daardoor juist voor een goed deel de samenstelling van de batterij wordt beheerscht, en waar nu de Heer VAN DAM VAN ISSELT het in zijn betoog ten gunste van de 6-stukkenbatterij niet verder heeft kunnen brengen dan tot deze vage conclusie: „Een batterij van 6 stukken en 12 caissons *behoeft dus volstrekt niet onhandelbaar te zijn*”¹⁾, schaar ik mij nog aan de zijde van de velen, die eene sterkte van 12 stukken en caissons per batterij wenschen en een getal van 20 voertuigen bepaald te groot oordeelen.

Eene batterij, bestaande uit 4 vuurmonden en 8 caissons, is m. i. verre in het voordeel boven eene, samengesteld uit 6 stukken en 6 caissons, en wel op de gronden in het bovengenoemde *Gids*-artikel ontwikkeld.

Het is alzoo overbodig die motieven hier opnieuw aan te voeren; alleen komt mij, naar aanleiding van het artikel van den Heer VAN DAM VAN ISSELT, eene enkele opheldering gewenscht voor.

De Schrijver zegt nl. op blz. 96 het volgende:

„Al dadelijk zij opgemerkt, dat het moeilijk is zich een juist denkbeeld te vormen omtrent het gebruik, dat de Heer FEBER zich van „het snelvuurgeschut voorstelt. Terwijl de Schr. aanneemt, dat een „vuursnelheid van 15 à 20 schoten wellicht nimmer zal worden toegepast, leest men een weinig verder, dat die groote vuursnelheid zooveel „mogelijk moet worden benut, en weer iets verder wordt, om in korten „tijd groote uitwerking te verkrijgen, het afgeven van een 50-tal schoten „per minuut door een batterij van 4 stukken op den voorgrond gesteld, „wat dan toch met een vuursnelheid van 12 à 13 schoten overeenkomt”.

Waar ik nu in het *Gids*-artikel sprak van een munitiegebruik van 50 schoten per minuut²⁾, liet ik er onmiddellijk op volgen:

„Men moet hierbij niet vergeten, dat een dergelijk vuur slechts gedurende enkele oogenblikken zal behoeven te worden afgegeven, en „dat die oogenblikken nog zeldzaam zullen zijn”.

In het algemeen zal de vuursnelheid dus veel kleiner zijn, dan de grootste, welke de vuurmond toelaat, en daarom moet juist, door het aantal stukken per batterij van 6 op 4 terug te brengen, de groote vuursnelheid van het moderne geschut meer worden *benut*. Eene be-

¹⁾ Ik cursiveer.

²⁾ Voor de beantwoording van de vraag: „Waarom niet 30, waarom niet 80?” verwijst ik den Heer VAN DAM VAN ISSELT naar den Generaal H. ROHNE, aan wien dit cijfer ontleend is.

paalde uitwerking tegen een of ander doel wordt verkregen door eene bepaalde hoeveelheid munitie en niet door een zeker aantal vuurmonden; wil men nu partij trekken van de eigenschappen van het moderne veldgeschut, dan moet men er naar streven de vuursnelheid bij het enkele stuk op te voeren.

De door mij genoemde getallen zijn dus niet zoo vreemd, als uit de bovenstaande zinsnede in het artikel van den Heer VAN DAM VAN ISSELT wel zou volgen, en ik wil hopen, dat het betreffende deel van mijn *Gids*-artikel hem thans duidelijker zal geworden zijn.

H. J. A. FEBER.

De Charge.

Eene studie over Cavalerie.

Von allen Waffen ist die Reuterei, diejenige, welche auf den moralischen Eindruck, den Impuls, aus natürlichen Gründen am meisten angewiesen ist, und wird diejenige die Beste sein, welche die meisten Vortheile dabei auf ihre Seite zu bringen weiss. (BISMARCK. Reuter Bibliothek.)

In het volgende stellen wij ons voor, enkele grondbeginselen der cavalerie te bespreken, belangrijk vooral voor *onze* cavalerie, die in oorlogstijd eene zoo gewichtige en tevens uiterst moeilijke taak heeft te vervullen, en moreel zeer hoog zal moeten staan, om tegenover eene sterkere vijandelijke cavalerie hare plichten te volbrengen.

Te eer kwamen wij tot deze studie, waar het ons bleek, dat ook in het buitenland geenszins eenstemmigheid bestaat, ja, zelfs soms ieder volgend reglement in hoofdpunten afweek van het vorige.

DE GESLOTENHEID BIJ DEN AANVAL.

Als eerste onderwerp onzer bespreking kiezen wij: *De geslotenheid bij den aanval.*

Opzettelijk wenden wij ons, ter nadere beschouwing, in de eerste plaats tot de denkbeelden van twee der grootste cavaleriegeneraals: CROMWELL en SEYDLITZ.

Wanneer wij HÖNIG's werk OLIVER CROMWELL tot uitgangspunt nemen, blijkt ons, dat CROMWELL den nadruk legde op „den geschlossenen Stosz”. De ruiteraanval der Parlementstroepen bij Grantham is dan ook „völlig geschlossen”, evenals die bij Winceby.

Toch ontstond er nog wel handgemeen, blijkende o. a. uit hetgeen de Schrijver omtrent het gevecht bij Gainsborough uit CROMWELL's gevechtsbericht citeert: ¹⁾

Wir trafen auf einander, Pferd an Pferd; mit Schwert und Pistolen

¹⁾ Deel II, blz. 100.

unterhielten wir eine hübsche Weile das Handgemenge. Alle bewahrten so festgeschlossene Ordnung, dasz keiner den Gegner zu durchbrechen im Stande war. Zulezt aber, als der Feind zu schwanken begann, drängten unsere Leute hart auf ihn ein und warfen das ganze Corps. (De Cavalerie, die 28 Juli 1643 hier de overwinning behaalde, was eerst in Februari te voren opgericht.)

Ofschoon nu CROMWELL blijkbaar met zekere voldoening bij de eerste gevechten van het handgemeen melding maakt, treffen wij in zijne latere berichten hiervan niets meer aan. Daarentegen zegt hij dan, dat de vijandelijke ruitery omgestooten of verbrijzeld is (routed, broken), dat man aan man geattakeerd is, m. a. w. ook hij schijnt op het slagveld te hebben geleerd, dat eene m \acute{e} lée geene groote uitkomsten kan geven, ook hij past, evenals later FREDERIK DE GROOTE, uitsluitend de charge „en muraille” toe.

„Je ne veux pas de m \acute{e} lée,” zegt de groote Koning „la cavalerie doit charger en muraille”, en hoe hij dit opvatte, wordt w \acute{e} l gekenschetst door den commandant G \acute{E} R \acute{O} ME: ¹⁾ „Au cours des manoeuvres de Potsdam, FR \acute{E} D \acute{E} RIC t \acute{e} moignait sa satisfaction lorsqu’il voyait des cavaliers soulev \acute{e} s au centre des escadrons par le botte \grave{a} botte resserr \acute{e} sur le centre”. De generaal SEYDLITZ was de waardige uitvoerder van deze beginselen, zoozeer zelfs, dat hem de woorden worden toegeschreven: „Die mittelste Schwadron sechs Mann hoch in den Feind schadet nichts! aber ein Hundsfott wer sich nach hinten ausdr \acute{a} ngen l \acute{a} szt.” ²⁾ Voorts vermeldt dienaangaande DECKER: ³⁾ Auf das Geschlossenbleiben ward jetzt beim Chok der h \acute{o} chste Werth gelegt, er glich unter SEYDLITZ einer ehernen undurchdringlichen Mauer, die der Sturmwind an den Feind heran zu f \acute{u} hren schien”, en wenscht, ter wille van het gesloten blijven, slechts kort voor het stooten op den vijand de snelle gangen.

Waar nu de cavalerie van SEYDLITZ „Schenkel an Schenkel”, later „Knie an Knie” reed, zien wij na dit tijdperk de geslotenheid langzamerhand weer verminderen.

In 1781 klaagt WARNERY ³⁾ reeds hierover: „Aussi esp \acute{e} rai-je que l’on reprendra les bottes fortes; elles \acute{e} pargnent bien des meurtrissures, le cavalier qui en porte est plus hardi dans le rang, parce qu’il sait ses jambes en s \acute{u} ret \acute{e} ; au lieu qu’avec des bottes molles, il sent chaque mouvement des chevaux de ses voisins et du sien, il se blesse contre les armes et les fontes des pistolets. Depuis qu’on a quitt \acute{e} les bottes fortes, les escadrons ne sont plus aussi serr \acute{e} s, surtout lorsqu’il s’agit de brusquer”.

Het Fransche Reglement van 1829 neemt (laars tegen laars) 30 cM. tusschen de paarden Thans gelden de volgende frontbreedten per paard:

¹⁾ Essai historique sur la Tactique de la Cavalerie.

²⁾ DECKER. Die Taktik der drei Waffen. I.

³⁾ WARNERY. Remarques sur la Cavalerie.

Nederland	0.75	M. beugel aan beugel.
Duitschland	0.80	" " " " , evenals Rusland.
Oostenrijk	0.93	" " " " .
Frankrijk	0.95	" „sans se toucher”.
Italië	0.94	" „faible intervalle d'étrier à étrier”.
Engeland	0.92	" 15 cM. van knie tot knie.

Welke zijn nu de gevolgen van deze grootere tusschenruimten, met name bij de vier laatstgenoemde mogendheden? Deze vraag vindt hare beantwoording reeds in de oorlogen van 1866 en 1870: de cavalerieën doorbreken elkaar en er ontstaat een handgemeen. (Zie bijv. Ville sur Yron) ¹⁾. Men dient alzoo te beslissen: wenscht men het handgemeen of niet? Hierbij moet men intusschen wel in het oog houden, dat het niet voldoende is, wanneer ééne der partijen dit wenscht, terwijl, zooals wij later zullen zien, ook de wapening hiermede dient verband te houden.

DE SNELHEID.

Het spreekt vanzelf, dat onder groote snelheid de geslotenheid moet lijden. Het Italiaansche Reglement erkent dan ook, dat het, ter wille van de snelheid, de grootere tusschenruimte neemt en dus rijst de vraag, welke der beide factoren het overwicht moet hebben.

Onze *Pelotonsschool te paard*, 1901, stelt geen bescheiden eischen:

„De gesloten aanval in linie is een frontmarsch, uitgevoerd in den *snelsten* gang, ten doel hebbende om zich met onweerstaanbare kracht, *goed aaneengesloten*, op den vijand te werpen, zoodanig, dat deze door de hevigheid van den schok *overhoop gereden*, of bij de ontmoeting met de blanke wapens neergeveld wordt. Bij een goed uitgevoerden aanval moeten de gelederen duidelijk van elkander te onderscheiden zijn en moeten alle ruiters van het eerste gelid gelijktijdig het vijandelijk front bereiken”.

Hier worden alzoo de eischen vereenigd, wat te meer spreekt, als men nagaat, dat 100, of volgens de later verschenen Eskadronsschool 60—80 pas renloop gevorderd wordt. Gingen nu alle paarden even snel en ware de cavalerie ideaal geoefend, zoo zou er niets tegen zijn den renloop dankbaar te aanvaarden. Thans dringt zich echter de vraag op, of men niet liever, waar blijkbaar het reglement, en blijkens de gesloten opstelling en blijkens het bovenstaande, *geslotenheid* eischt, de uiterste snelheid hieraan moet offeren.

De opvolgende Fransche reglementen bewijzen duidelijk, dat men niet goed weet, hoe deze eischen te vereenigen.

Het Reglement 1899 stelt vast (§ 505):

¹⁾ KUNZ. Die Deutsche Reiterei im Kriege von 1870—71. Zie ook: BONIE. La cavalerie française.

„Au commandement: Chargez... tous les cavaliers allongent au galop le plus vite, sans abandonner leurs chevaux ni se désunir”, hetgeen moeilijk in overeenstemming is te brengen met § 430:

„Il importe d'ailleurs qu'au commandement: Chargez, les cavaliers les plus braves, montant les meilleurs chevaux, ne soient pas ralentis et que la valeur individuelle, qui doit finalement décider du succès, laisse à chacun tous les avantages de son audace, de sa tenacité, de sa force physique et de son adresse”.

Waar dan ook het reglement zegt: „Lorsque l'ennemi tourne bride avant d'être abordé ou lorsqu'il est enfoncé par le choc, la poursuite succède”, verwacht het te veel, het is gericht op de mêlée, al zegt het slechts, dat deze *kan* voorkomen, terwijl het den eigen manschappen het verlaten van het gelid, het vluchten, mogelijk maakt. Het Reglement 1875 bepaalde nagenoeg letterlijk het zelfde, doch nam den renloop eerder aan (60 à 80 pas tegen nu 50 à 60) en liet dezen voorafgaan door 700—800 pas galop.

Tusschen deze beide staat het Reglement van 1882, dat de charge *en muraille* wenschte, hiertoe den galop tot 300 à 400 pas beperkte en de snelheid bij den renloop regelde naar die van het langzaamste paard.

De Duitsche Cavalerie-reglementen ¹⁾ zijn meer gelijk gebleven en betoogen alle, dat de hoofdzaak is: het in den vijand dringen, aaneengesloten, de beide gelederen duidelijk te onderkennen. Wel is waar laat het nieuwste reglement de bijvoeging weg (welke in de vorige reglementen voorkwam), dat de snelheid, naar die van de langzaamste paarden moet worden geregeld, doch hieraan valt toch niet te ontkomen.

Het handgemeen wordt dan ook geenszins als regel beschouwd (§ 198), in tegenstelling met vorige reglementen, en te recht: de opstelling, aanvalswijze en wapening der Duitsche cavalerie, maken het waarschijnlijk, dat zij den vijand doet keert maken vóór het tot samentreffen komt, of wel, hem gesloten doorbreekt, om daarna in CROMWELL'S geest „to have the execution of them”. (§ 201)

Ook trekt het de aandacht (§ 195), dat niet steeds de renloop tot slot vereischt wordt, doch ook met de uitgestrekte galop mag worden volstaan.

Het juiste beginsel schijnt ons toe te zijn, dat men chargeert in den snelsten gang, die nog toestaat de richting en de geslotenheid te bewaren. Dit *kan* dus eventueel zelfs in draf moeten geschieden bij minder goede cavalerie. De krijgsgeschiedenis geeft ons echter ook voorbeelden, dat goede cavalerie opzettelijk in draf chargeerde.

Ten onrechte heeft men veelal beweerd, dat de cavalerie onder NAPOLEON I in draf chargeerde, omdat de galop niet beoefend werd, en

¹⁾ Exerzir-Reglement für die Kavallerie 1876, idem 1886, idem Entwurf 1893, idem 1895.

zich hierbij beroepen op de Ordonnance provisoire an XIII, volgens welke alleen aan de onderofficieren de galop werd onderwezen. Voor de charge schreef echter dit reglement wel degelijk den galop voor, terwijl b. v. de charges van COLBERT bij Jena en van RAPP met de Garde-cavalerie bij Austerlitz met de meeste onstuimigheid werden gereden. Wanneer wij de cavalerie van de jaren '13 en '14 buiten beschouwing laten, moet het dus met eene bepaalde bedoeling zijn geweest, wanneer in draf werd gechargeerd.

JOMINI zegt dienaangaande: ¹⁾

„Lorsque l'ennemi vient à vous au grand trot, il ne semble pas prudent de courir sur lui au galop, car vous arriverez tout désuni contre une masse compacte et serrée, qui traversera vos escadrons décousus. Il n'y aurait que l'effet moral produit par l'audace apparente de votre charge, qui pourrait vous être favorable, mais si l'ennemi l'apprécie à sa juste valeur vous serez perdu, car dans l'ordre physique et naturel, le succès doit être pour la masse compacte contre des cavaliers galopant sans ensemble”.

„M. WAGNER m'oppose l'opinion de cavaliers expérimentés, qui préfèrent le galop en carrière, commencé à 200 pas. Je sais que beaucoup de cavaliers le pensent ainsi, mais je sais aussi, que les généraux les plus distingués de cette arme penchent pour les charges au trot. LASALLE, un des plus habiles de ces généraux, disait un jour en voyant la cavalerie ennemie accourir au galop „Voilà des gens perdus!” et ces escadrons furent en effet culbutés au petit trot. Au demeurant la bravoure personnelle influe plus sur les chocs et les mêlées que les différentes allures; le galop en carrière n'a contre lui que d'amener la dispersion *et de changer le choc en mêlée*, ce que l'on peut éviter avec les charges au trot. En échange le fameux coup de poitrail, seul avantage du galop, n'est qu'un phantôme dont on effraie les cavaliers sans expérience de la guerre”.

De beteekenis van het bovenstaande wordt geheel bevestigd door hetgeen BISMARCK meldt omtrent den slag bij Eckmühl: ²⁾

„In der französischen Armee hatten die Kürassiere sich zu jener Zeit zu einer moralischen Macht erhoben. Züge auffallender Tapferkeit wurden von den Soldaten mit dem Ausdruck: „brave comme les cuirassiers”, anerkannt.

Die Kürassier-Divisionen waren im Trabe gefolgt und begegneten dem Angriff der feindlichen Reserve-reuterei auf eine so glänzende Weise, dasz die auf den Höhen fortziehende Infanterie von LANNES anhielt um in die Hände klatschend, den Kürassiers ein Lebe-hoch! zu bringen.

Dieser Chok der Kürassiere hatte mit 2 Regimentern in Front statt; die andern Regimenten folgten mit starkem schwadronsbreiten Abstand den Bewegungen der beiden vordern Regimenten. Die Kürassiere hatten

¹⁾ L'art de la guerre. II, blz. 580.

²⁾ Ideentaktik der Reuterei, blz. 212 vgg.

eine vorzügliche Sorge *geschlossen* zu bleiben, *und nahmen niemals ein stärkeres Tempo als Trab*. Häufig hörte man die Offiziere: „serrez, cuirassiers, serrez!”

Kurz vorher, bevor sie mit dem Feind zusammentrafen, gaben die Generale und Obersten noch einmal das Kommando: *en avant, marche, marche!* welches auch die Kürassiere wiederholten, *ohne jedoch das Tempo zu verstärken*.

Nach diesem Chok, dem der Feind nicht zu widerstehen vermochte, ruhte die Reuterei”.

In onzen gedachtengang gaat dan ook de *geslotenheid* boven de *snelheid*. Overigens stemmen wij geheel in met de beschouwing van den Kolonel ARDANT DU PICQ: ¹⁾ „Dans une charge il y a M , il y a V^2 , il y a ceci, il y a cela: Il y a... *il y a la résolution*, et je crois rien de plus. La formule de cavalerie est R (résolution) et toujours R et $R >$ que tous les MV^2 du monde”.

Dat voorts een kalme gang het voordeel biedt, dat men nog tot het laatste moment kan evolutionneeren, spreekt vanzelf. En zonder belang is dit niet. COLBERT in den slag bij Elchingen ²⁾ en Kolonel v. BRAUCHITSCH met het 13e Regiment Dragonders bij Ville sur Yron hebben er de voordeelen van geplukt.

Wij concludeeren alzoo: alles berust ten slotte op vastberadenheid, op een hoog moreel. De tegenstander, die langzamer, maar aaneengesloten nadert, is zeker imposant en toont juist door zijne kalmte zijn moreel overwicht; dit zal de andere partij instinctmatig voelen.

DE SCHOK EN HET HANDGEMEEN.

Maar dan de schok, MV^2 ? Onzin! er is geen schok, *slechts de vrees voor den schok* werkt.

Een paard, in snellen gang voor eene hindernis gebracht, zal trachten uit te wijken, wanneer het de hindernis te ernstig acht. Zoo splitst zich ook voor een goed gesloten eskadron de minder gesloten tegenstander. En indien beide partijen goed gesloten mochten zijn en de vrees niet een van beide tot keertmaken leidt? Een paard, dat niet *kan* uitwijken en in snellen gang voor eene hooge hindernis wordt gebracht, houdt in, staat ten slotte stil.

De stoot met de borst van het paard, „*le coup de poitrail*”, is dan ook ondenkbaar.

De Maarschalk DE LIGNE ³⁾ zegt dienaangaande: „Je n'ai jamais compris comment on se représentait le choc. On a cru que c'était poitrail contre poitrail: cela est de toute impossibilité, que deviendraient les

¹⁾ Études sur le Combat, blz. 210 vgg.

²⁾ L. DE JAQUIER, La Cavalerie française de 1800 à 1815, blz. 28.

³⁾ Préjugés militaires. Ed. 1780.

têtes des chevaux si elles se heurtaient? Ce serait un mouvement bien incertain et ce, qui dépendrait de la tête plus ou moins dure du cheval, pourrait être aussi fatal à celui qui attaque, qu'à celui qui sera attaqué".

DE LA ROCHE-AYMON ¹⁾ uit zich in gelijken zin: „C'est une grande erreur que de vouloir faire consister la force du choc de la cavalerie dans le coup de poitrail: 1°. La structure des chevaux rend le choc physiquement impossible; 2°. fût il même possible, le moral des cavaliers et l'instinct des chevaux l'empêcheraient encore. Communément une des deux troupes exécutant la charge, ou n'arrive pas sur l'ennemi, ou ne l'attend pas. Celui qui a le moins de vitesse et d'ensemble, et surtout le moins de courage se désunit et s'enfuit".

DE SCHAUBOURG laat zich nog scherper uit: „Beaucoup de militaires, qui ne savent de la guerre que ce qu'ils en ont lu ou entendu raconter, sont persuadés que lorsque deux troupes de cavalerie se chargent, il y a choc, c'est à dire, que les chevaux viennent se heurter la tête les uns contre les autres et que les cavaliers de l'un des deux partis sont renversés comme des capucins de cartes. Cependant ceux qui ont vu de véritables combats de cavalerie, savent qu'au moment de s'aborder, le parti le moins brave, le moins impétueux ou le moins confiant en lui-même, fait demi-tour; il n'y a plus alors qu'à le poursuivre".

De Kolonel FERRÉ (Cours de St. Cyr) oordeelt overeenkomstig en verwacht, dat wanneer beide partijen toch op elkaar komen, zij door de openingen zullen trachten te dringen of tegenover elkaar zullen stil houden. Ook ons Leerboek der Tactiek verklaart onder het opschrift „De Schok", dat er geen schok ontstaat in den eigenlijken zin van het woord.

Voor den *schok* is dus geen groote snelheid noodig.

Toch kan men niet te zeer in snelheid afdalen, daar dan het verrassend karakter van de charge verloren gaat en men moeilijk door eene juiste evolutie den tegenstander in een ongunstigen toestand kan brengen, daar deze tijd krijgt voor tegen-maatregelen. *Ook belet de snelheid den man na te denken, zoodat de vrees minder tot uiting kan komen; in het laatste oogenblik echter komt het instinct, de zucht tot zelfbehoud, toch weer boven en dan moet het gesloten gelid den man op zijne plaats houden.*

Wanneer wij nu nagaan, wat kan geschieden, waar twee partijen elkaar chargeeren, vinden wij het volgende:

1. Een der partijen maakt voor het samentreffen keert. Dit zal het geval zijn, indien een van beide merkbaar overmchtig is, hetgeen echter geen overmacht in getalsterkte behoeft te zijn. Ook de wapening, de houding, de indruk, dien de troep maakt, de naam, dien zij zich heeft weten te verwerven, zijn hier van invloed, m. a. w. de moreele indruk beslist.

Dit keertmaken, even vóór het samentreffen, schijnt bij de cavale-

¹⁾ De la Cavalerie ou des changements nécessaires etc.

²⁾ De l'emploi de la cavalerie à la guerre.

rieën, welke de ruiters van het Eerste Fransche Keizerrijk bestreden, zeer veel te zijn voorgekomen, hetgeen dus de superieure eigenschappen van deze laatsten bewijst.

DE LA ROCHE-AYMON, DE SCHAUBOURG, DE BRACK ¹⁾, MARMONT ²⁾, allen maken er melding van; HOHENLOHE zinspeelt er op in zijne Briefve über Kavallerie (blz. 115). Daarentegen wisselen de rollen na 1812 en komen de demi-tours dan ten laste der Fransche cavalerie, hetgeen ons bij die geïmproviseerde ruitery niet behoeft te verbazen.

Eigenaardig is het echter zeker, dat de moreele indruk zoo groot kan zijn, dat beide partijen keertmaken. DE SCHAUBOURG deelt hieromtrent mede, dat bij de vervolging der Pruisen in 1806 door SOULT, bij Waren in Mecklenburg, een tiental Pruisische eskadrons ten aanval reden tegen twee vervolgende Fransche Chasseurs-regimenten. En hier deed zich het bovenvermelde verschijnsel voor, beide partijen waren bevreesd en maakten keert, onder het wisselen van enkele karabijnschoten. Het pleit tegen den troep, tegen den chef, zeker, maar het komt voor.

2. Zijn beide partijen voldoende gelijkwaardig, zoodat het tot een samentreffen komt, dan kunnen zich de volgende gevallen voordoen:

a. beide zijn zeer gesloten, zoodat eene doorbreking niet kan ontstaan.

In dit geval komen ook beide tot stilstand en ontstaat een gesloten handgemeen, dat zich langzamerhand tot eene mêlée zal vervormen. In dien geest moet men zich ook het gevecht bij Gainsborough denken.

Ter illustratie diene het volgende voorbeeld, ontleend aan JACQUINOT. ³⁾

Het Engelsche leger trok snel op Portugal terug, na het beleg voor Burgos te hebben opgeheven, en werd van nabij door de Fransche cavalerie vervolgd. De vijandelijke achterhoede nam stelling achter eene beek tusschen Villadigo en Villaroque. De Franschen overschreden eene brug onder artillerievuur, vormden het 15e Regiment Chasseurs in linie, met een eskadron lansiers achter den rechter-, een eskadron gendarmerie achter den linkervleugel. De Engelschen, welker generaals, BOCK en ANSON, orders waren gaan vragen, zagen deze beweging aan.

„Cependant à peine trois escadrons de chasseurs sont-ils formés, que le Colonel FAVEROT les lance à la charge; les Anglais les imitent: les deux lignes se touchent, elles vont se frapper. Cependant toutes deux s'arrêtent étonnées, chacun hésite et semble n'oser donner le premier coup; enfin un brigadier de chasseurs se décide, et sabre le soldat anglais qu'il a devant lui: à l'instant les deux lignes croisent le fer, se traversent et mille coups sont donnés à la fois; la gendarmerie fond sur la deuxième ligne qu'elle culbute; le colonel et la plupart des officiers de chasseurs sont blessés, mais les Anglais perdent 300 hommes dans ce combat, et se retirent en désordre.

¹⁾ Avant-postes de cavalerie légère.

²⁾ Esprit des institutions militaires.

³⁾ JACQUINOT DE PRESLE, Cours d'art et d'histoire militaires.

b. Beide partijen zijn weinig gesloten. In dit geval ontstaat het handgemeen, zooals HOHENLOHE ons dit schildert: 1)

„Jener Zusammenstosz erfolgte stets, und danach das Gewirr, das Durcheinander. Die Schale des Sieges neigte sich dann zu Gunsten desjenigen von dem noch einige Trupps Reiter geschlossen zusammenblieben, oder dem noch geschlossene Trupps helfend, besonders auf den Flügeln, nachkamen, und wenn dies auch ein bis zwei Minuten nach dem Choc stattfand. Denn ein bis zwei Minuten dauerte das Handgemenge, wo ich es gesehen, immer mindestens, wohl auch fünf und bis zu zehn Minuten. Die Reiter hatten sich theils durchritten, theils in einander festgeritten, so dasz sie zum Theil auch haltend kämpften. Hinter dem Gewirre lösten sich nach einiger Zeit auf beiden Seiten einzelne Reiter los, zurückweichend, nachdem die Linie immer mehr an Tiefe zugenommen hatte. Den einzelnen Flüchtigen folgten Feinde. Die Seite, nach der schliesslich die meisten Reiter hinstürmten, war die Geworfene.“

c. Eene der partijen is zeer gesloten, de andere minder. In dit geval wordt de minder gesloten tegenstander, als ten tijde van CROMWELL en SEYDLITZ, doorbroken en vervolgd. *Zorgen wij dus, dat niet wij de minder gesloten partij zijn.*

Wij hebben *in het voorgaande hier en daar gewezen op de groote beteekenis van het moreel. Men mag dan ook niets nalaten, wat hierop gunstig zou kunnen werken. De man moet eene groote mate van zelfvertrouwen bezitten; hoe en op welke wijze dit aangekweekt wordt en kan worden, valt buiten het kader onzer beschouwingen, doch zeker is het, dat dit zelfvertrouwen voor een niet gering gedeelte berust op *de wapening*.

In de eerste plaats achten wij voor elke cavalerie wenschelijk een borstkuras. Nu denke men hierbij niet aan een kuras van chroomstaal 8 à 10 KG. zwaar en bestand tegen geweerprojectielen. De bedoeling is slechts eene lichte dekking voor het gevecht tegen vijandelijke cavalerie, want hierop moet in de eerste plaats de wapening worden gericht. CHERFILS zegt dienaangaande: 2) *Mais ce n'est pas contre la balle, que la portent les cuirassiers, c'est contre la pointe, c'est pour le combat de la cavalerie. Le cuirassier dans sa cuirasse se croit invulnérable et il a raison, et aurait il tort, du moment, que sa cuirasse lui donne un ascendant moral supérieur, ce serait plus qu'une faute de la lui ôter en le privant de son talisman. Faites lui sa cuirasse en aluminium, afin qu'elle soit moins lourde, voilà tout.*

Een rugkuras is onnoodig, zelfs schadelijk. Waar men wel wijst op de groote verliezen der Oostenrijksche kurassiers, die slechts van een borstkuras voorzien waren, bij Eckmühl, vergete men niet, dat deze verliezen ontstonden bij de vervolging, *dus doordien zij keertgemaakt hadden.*

1) Briefe über Kavallerie, blz. 115.

2) Essai sur l'emploi de la Cavalerie.

LANS EN SABEL.

Te allen tijde is er goede en slechte ruitery geweest, met of zonder lans. Goede sabelruiters zullen slechte lancers verslaan en omgekeerd, en duidelijk blijkt uit de krijgsgeschiedenis, dat hoog staande ruitery de lans kan missen. Daalt echter het zelfvertrouwen, door welke redenen ook, dan zien wij de lans invoeren. (FREDERIK DE GROOTE, NAPOLEON.)

SEYDLITZ achtte het in hooge mate bijzaak, welk wapen de cavalerie voert, mits zij zelve er maar vertrouwen in heeft. Zoo liet hij zich tegenover den koning ontvallen: „Wanneer de cavalerie maar in den vijand dringt, voordat deze tijd heeft gehad te zien, welk wapen zij draagt, kan zij desnoods de rijzweep voeren, zij zal toch overwinnen”.

Bekend is het dan ook, dat MURAT voor zijn persoon herhaaldelijk met de karwats chargeerde, dus ongewapend, evenals de kolonel SHEWELL bij Balaclava. ¹⁾

Minder bekend is echter, dat ook regimenten op deze wijze hebben gechargeerd. Wij vonden o. a. het volgende voorbeeld. ²⁾ Nos deux régiments de Carabiniers, connus à l'armée par leur bravoure et des faits d'armes brillants, se trouvant un jour de bataille en présence de plusieurs lignes de cavalerie ennemie, composé en grande partie de cavalerie légère et irrégulière, et ayant reçu l'ordre de charger, il arriva que, au commandement de mettre le sabre à la main, personne ne fit mine de l'exécuter; un second commandement demeura encore sans effet; enfin sur l'observation qui fut faite, que la ligne ennemie ne se composait que de troupes légères, la charge s'exécuta sans mettre le sabre à la main, la première ligne fut culbutée, ainsi qu'une seconde, ce ne fut qu'en abordant la troisième que les carabiniers mirent le sabre à la main.

Het is dus niet het wapen, dat beslist, maar de moreele indruk. Voordat de tegenstanders samentreffen (als zij ten minste samentreffen), is meestal de een reeds geslagen en vloeit grootendeels terug. Een handgemeen is uitzondering; hoe valt anders te verklaren, dat in de meeste ruitergevechten de overwinnaar zoo weinig verliezen heeft.

Wij willen nu niet ingaan op den strijd tusschen vóór- en tegenstanders van de lans, het aanhalen van voorbeelden uit de krijgsgeschiedenis is hier nutteloos, daar wij de waarde der strijdende cavalerie in de meeste dier gevallen niet kunnen beoordeelen.

Wij wenschen de lans voor onze cavalerie en dit wel omdat, om met CHERFILS te spreken: „Elle a pour elle mieux que l'opinion, elle a le coeur humain”. Wij gelooven gaarne, dat in het handgemeen de sabel beter voldoet, maar wij betwijfelen, of het hiertoe voor de sabeldragende cavalerie wel zal, zelfs kan komen, indien de tegenstander goed gesloten blijft.

¹⁾ DENISON. History of cavalry.

²⁾ Le Spectateur Militaire. 1834. Deel 18, blz. 592. De Schrijver vermeldt den naam van het gevecht niet.

De lans is het wapen voor den gesloten aanval en wij, die volgens de Reglementen den gesloten aanval wenschen, geven onze cavalerie het wapen voor de *mêlée*! De Franschen doen omgekeerd, hun aanvalswijze is gericht op de *mêlée*, terwijl hunne cavalerie gedeeltelijk de lans voert. Hieruit verklaren wij dan ook den eeuwigdurenden strijd in de *Revue de Cavalerie*.

Men zal mij wijzen op de brochure van v. CZERLIEN; ¹⁾ de meeste, der daarin genoemde bezwaren zijn echter uiterst gezocht, eene lans van 1200 Gram (Belgische) is zeker mee te voeren, de DELFERRIÈRE-inrichting stelt ons in staat bij het gevecht te voet de lans aan het paard te bevestigen. Wij voelen ons dan ook meer aangetrokken tot de *Conférence* van den Belgischen schrijver CLOOTEN.

En er is meer! Zelfs indien wij aannemen, dat de sabellinie tot de lanselinie doordringt, wijl zij gesloten is en hare officieren volgt, zal dit toch zeker niet gelden voor *patrouilles* en te recht zegt dan ook VON KLEIST ²⁾: *Wir dürfen von der Lanzenbewaffnung ein groszes moralisches und materielles Uebergewicht über den Feind, auch im Patrouilledienst erwarten.*

Maar met het oog op den dienstdag?

Ons eerste gelid telt 56 ruiters, waarvan 20 man kader. Is het nu inderdaad onmogelijk 36 vrijwilligers voor het eerste gelid te bestemmen? Het tweede gelid behoeft de lans niet; bij een gesloten aanval doet het geen anderen dienst, dan te beletten, dat manschappen van het eerste gelid inhouden of het gelid verlaten. Ontbreekt deze geslotenheid, dan kan het tot het handgemeen komen en kan dan ook het 2^e gelid meestrijden, waarvoor de sabel dus wenschelijk is. Verliezen in het 1ste gelid zullen bij eene charge op vijandelijke cavalerie vóór het samentreffen niet veel voorkomen, zoodat het aanvullen van deze eene bescheiden taak is.

Hebben wij alzoo 36 vrijwilligers per escadron *beschikbaar*, kunnen wij ze krijgen? Zoo niet, dan zou de eerste-oefeningstijd, thans inderdaad 2 jaar, eene verlenging moeten ondergaan. Het gaat toch niet aan de cavalerie het goede wapen te onthouden, omdat de oefeningstijd te kort is? Doch bovendien, ook een infanterist is na 8½ maand geen ideaal schutter, maar niemand heeft nog ooit beweerd, dat men hem hierom het geweer moest ontnemen. Kan dus ook een cavalerist, zelfs in twee jaar, niet eene voldoende handigheid met de lans krijgen? Ziedaar enkele vragen, welke op beantwoording wachten.

Ten slotte het volgende. Waar nu eenmaal in den tegenwoordigen veldslag de vrees de machtigste factor is, wijl strijd gevoerd wordt door menschen, die het ten eenen male ongewoon zijn, mag niets worden nagelaten om den man een moreelen steun te geven.

Op welke wijze wij dit wenschen, hopen wij in het bovenstaande te hebben duidelijk gemaakt.

C. C. DE GELDER.

¹⁾ Die Lanze als Waffe der Reiterei.

²⁾ Die Offizierpatrouille, blz. 40.

Vier of zes stukken?

Niettegenstaande deze vraag in dit Tijdschrift reeds meer dan eenmaal besproken werd, komt zij ons van genoeg gewicht voor, daaraan nogmaals enkele woorden te wijden en wel in verband met de argumenten, welke door den Generaal ROHNE in de April-aflevering van de „Jahrbücher” van dit jaar, voor eene indeeling der veldartillerie in 4-stukkenbatterijen werden aangevoerd. Zooals bekend, is deze kundige schrijver in Duitschland de voorstander van de z.g. kleine batterijen en waar hij nu in het evenbedoelde artikel: „Zur Gliederung der mit Schnellfeuergeschützen bewaffneten Feldartillerie” de beweegredenen, welke hem tot het aanbevelen der batterijen van 4 stukken leiden, in den breede uiteenzet, kan eene beschouwing daarvan, ons wellicht eene schrede nader tot de oplossing van dit, ook voor ons zoo belangrijke vraagpunt brengen.

Daartoe zullen wij hieronder de verschillende conclusiën, waartoe de geachte schrijver in zijn artikel komt, zoo getrouw mogelijk vermelden en deze telkens doen volgen door de opmerkingen, waartoe zij ons aanleiding geven.

1. Ik ben, zoo zegt de Generaal ROHNE, van meening, dat — ten gevolge van de grootere vuursnelheid — met een klein aantal stukken met vuurmondterugloop, de zelfde, zoo niet eene grootere werking verkregen kan worden, als met een grooter aantal langzamer vurende stukken, onder voorwaarde dat de grootere vuursnelheid aan de nauwgezette bediening geen afbreuk doet.

Deze meening, zoowel als de daaraan vastgeknoopte voorwaarde, zal ongetwijfeld door elkeen onderschreven kunnen worden; zij vormt de *raison d'être* van het moderne snelvuurveldgeschut. Was de uitwerking daarvan — stuk voor stuk gerekend — niet grooter, dan die bij het tot dusverre ingevoerde geschut, er zou geen reden bestaan om tot eene verwapening der veldartillerie over te gaan. De uitwerking van elk stuk grooter zijnde, zal dus de zelfde totale uitwerking met minder stukken verkregen kunnen worden. Intusschen mag niet uit het oog verloren worden, dat het geenszins de bedoeling is *de zelfde* totale uitwerking als voorheen te verkrijgen; ware dit het geval, men zou zich de kosten der verwapening veilig kunnen besparen. Men eischt vóór alles: „grootere uitwerking *in korter tijd*” en hiermede zal, zoowel bij de keuze van een nieuw geschutstelsel, als bij de organisatie der veldartillerie rekening gehouden moeten worden. Voorts wil men niet *veel schieten*, maar *veel treffen*; de vermeerdering in vuursnelheid mag dus niet verkregen worden,

ten koste van de zorgvuldige bediening, omdat daardoor de spreidingen vergroot en dientengevolge de intensiteit van het vuur verminderd zouden worden.

2. In Duitschland bezigt men het „flügelweise” en het „geschützweise” vuur. Op afstanden boven 1500 M., d.z. die, waarop de artillerie het beslissende woord hebben zal, kent men alleen het „flügelweise” vuur, waarbij de stukken, van een vleugel beginnende, opvolgend met zulke tusschenpoozen afgevuurd worden, dat elk afzonderlijk schot waargenomen kan worden.

Laat men de batterij uit 4 stukken bestaan en deelt men bij elk stuk één caisson in, dan vuurt zulk eene batterij in het vleugelvuur even snel als eene batterij van 6 stukken, heeft echter *meer* munitie en kan dus het vuur *langer* onderhouden dan eene batterij van 6 kanonnen 96. Daarbij zou zij zelfs een voertuig minder in de vuurstelling brengen, hare marschcolonne is alzoo $\frac{1}{9}$ korter.

De voorstelling, welke de Generaal RÖHNE hier van het vleugelvuur geeft, is niet juist; zij geldt alleen voor het inschieten en het regelen der springhoogten. § 79 van het Schietvoorschrift voor de veldartillerie zegt toch: „Während des Einschieszens und des etwa nöthigen Regeln der Sprenghöhen wird die Feuergeschwindigkeit bedingt durch die Möglichkeit, die einzelnen Schüsse zu beobachten, und durch die Ausführung der nöthigen Korrekturen”. Daarentegen geeft § 81 aan: „Nach dem Einschieszen und dem etwa nöthigen Regeln der Sprenghöhen kann die Feuergeschwindigkeit gesteigert werden; niemals darf jedoch die Zuverlässigkeit der Bedienung und namentlich die Genauigkeit des Richtens und des Zünderstellens hierdurch beeinträchtigt werden”.

„Zur Steigerung der Feuergeschwindigkeit genügt in der Regel das Kommando: „Kürzere Feuerpausen!”

De bedoeling is dus duidelijk; gedurende het inschieten stelt men als eisch voor de vuursnelheid, dat de afzonderlijke schoten zullen kunnen worden waargenomen, om op grond daarvan de noodige correctiën te kunnen aanbrengen; na het inschieten kan de vuursnelheid — blijvende binnen de voor eene goede werking noodige grenzen — naar believen vergroot worden. Het vuur kan hierbij intusschen nimmer *met de grootst mogelijke* snelheid worden afgegeven; dit is eerst het geval bij het snel-(stukken-)vuur, dat, zoo noodig, tegen alle doelen in beweging en tegen vaststaande doelen tot op 1500 M. gebezigd wordt. Door de vuurpauzen echter slechts kort genoeg te nemen, kan de vuursnelheid bij het vleugelvuur zeer hoog worden opgevoerd — in Frankrijk volgen *bij het inschieten* de schoten bij deze vuursoort elkander met tusschenruimten van 2 à 3 seconden op —, zoodat het volstrekt niet noodzakelijk is, dat deze bij de batterijen van 6 stukken gelijk moet zijn aan die der

4-stukkenbatterij. Men denke bijv. aan wegeringen, toevallige vertraging bij een vuurmond, intreden van verliezen, enz. enz.

Wat ons intusschen in het betoog van den Generaal ROHNE het meest verwondert, is, dat tot grondslag daarvan worden genomen regels omtrent de vuurorde, die gemaakt zijn voor een geschutstelsel, waarbij de maximum-vuursnelheid ± 8 schoten per stuk en per minuut bedraagt, en hetwelk door zijne minder volkomen inrichting werkelijk gevaar zou doen ontstaan, dat bij vergrooting der vuursnelheid de „Zuverlässigkeit der Bedienung”, en dus de uitwerking, niet meer gewaarborgd zou wezen. Zoodra men intusschen het materieel, ingericht voor vuurmondterugloop, beschouwt en dit voorzien denkt van alle hulpmiddelen, waarover bijv. de Fransche veldartillerie, zoo ten behoeve der snelheid, als der verzekerde uitwerking van het vuur beschikt, dan is het duidelijk, dat men regels moet stellen in den geest, als door die artillerie zijn aangenomen, en men zich niet meer op den grondslag van het Duitsche reglement mag plaatsen.

Dat, wanneer men — zooals ook ons gewenscht voorkomt — aan elk stuk één caisson toevoegt, de gevechtsbatterij van 6 stukken 12 voertuigen zal tellen, terwijl die van 4 stukken slechts uit 8 voertuigen bestaat, spreekt vanzelf. Later zullen wij nog gelegenheid hebben te bespreken, of dit als een overwegend nadeel moet aangezien worden.

3. Maakt men in de toekomst meer gebruik van het stukkenvuur, dan zou de batterij van 6 stukken de overhand hebben op die van 4. „Dit laatste kan toegegeven worden, maar niet onvoorwaardelijk”. Bij vergrooting der vuursnelheid, wordt de werking alleen dan vergroot, als de nauwgezetheid der bediening daaronder niet lijdt. En dit is bij eene batterij van 6 stukken ongetwijfeld in grootere mate het geval dan bij eene van 4 stukken: 1°. omdat de kleine batterij door haar commandant gemakkelijker te overzien en met de stem te beheerschen is; 2°. omdat bij de batterij van 4 stukken elk stuk onder toezicht van een officier of een d.d. officier gesteld kan worden, wat bij 6 stukken uitgesloten is.

Hier zien wij dus door den Generaal ROHNE toegegeven, dat bij het toepassen van eene rationeële, op de eigenschappen van het geschutstelsel *gegrondveste* vuurorde, de batterij van 6 stukken de overhand zal hebben op die van 4, echter onder beding, dat de bediening nauwgezet zal plaats hebben. Het ware natuurlijk overbodig geweest dit te vermelden — omdat dit altijd en overal geldt —, indien de geachte schrijver niet wilde aantonen, dat aan deze voorwaarde beter voldaan zal worden bij de kleine dan bij de groote batterij. Dit nu betwisten wij, althans wanneer dit op grond der aangegeven argumenten het geval moet zijn. Hoe nu? De voorstanders der 4-stukkenbatterij beweren, en niet zonder reden, dat reeds bij de zooveel geringere vuursnelheid, welke in den oorlog van 1870/71 gebruikelijk was, men elkander de commando's letterlijk in

het oor schreeuwen moest, om verstaan te worden, en verwachten zij dan thans, dat de batterijcommandant zijn 4 stukken wèl in het vuur met de stem zal kunnen beheerschen? En wat baat het betere overzicht, dat overigens, voor zoover er waarde aan te hechten is, ook bij de 6-stukkenbatterij voldoende was?

Is het de taak van den batterijcommandant om zijne batterij te overzien, of moet hij het oog, zooveel mogelijk, onafgebroken gericht hebben op het doel en het voorterrein? Onzes inziens is het laatste, vooral bij snelvuurgeschut, dringend geboden en zou de batterijcommandant zijne taak slecht opvatten, die in de batterij wilde doen, wat des sectie-commandants is.

En is het inderdaad noodig, dat bij elk stuk een officier of dienstdoend officier toezicht houdt? Wanneer men bij elk kanon beschikt over een korporaal, als richter, en over een wachtmeester, als stukscommandant, dan achten wij dit volkomen overbodig, tenzij men aan den officier de functie van stukscommandant, wellicht die van richter zou willen opdragen. Eene juiste verdeling van arbeid en eene degelijke oefening, gepaard aan een goed, vooral een eenvoudig, reglement, moeten eene voortdurende contrôle door een officier, die, als zij werkzaam zou zijn, slechts tot vermindering der vuursnelheid zou leiden, overbodig maken.

Daarom eischt het Fransche reglement dan ook in I, article IV, ten aanzien van de „Mécanismes de tir”: „Les mécanismes de tir décrits dans le présent article doivent être possédés à fond par les servants”, terwijl de rol der sectie-commandanten in I, §§ 251 en 280 van dat reglement, als volgt, omschreven wordt: „Les chefs de section assurent en temps opportun le chargement des pièces; ils répètent et transforment les commandements du capitaine” en: „Les chefs de section assurent l'exécution des ordres du capitaine, maintiennent le calme et exigent l'exactitude dans le service de leurs pièces. Ils sont chargés de régler le tir en direction, sauf dans le cas du tir indirect”.

4. Als bij elk stuk één caisson werd ingedeeld, zou de sectie niet, als tot dusverre, uit 2 stukken, doch uit één stuk en één caisson moeten bestaan. Het toezicht houden op de bediening van 2 stukken, nu reeds zeer moeilijk, wordt bij verdere vergrooting der vuursnelheid onmogelijk. Dat is de reden, waarom het stukken- (snel-) vuur altijd slechts bij uitzondering op de kortste afstanden, waar richtfouten minder invloed hebben, en gedurende korten tijd afgegeven wordt. Heeft de officier slechts op één stuk toe te zien, zoo ontgaat hem geen fout en wordt de bediening van den vuurmond veel meer betrouwbaar.

In verband met hetgeen wij zooeven opmerkten, achten wij eene organisatie op dezen grondslag niet noodzakelijk en dus onnoodig duur. Dat de door den Generaal RÖHNE ten aanzien van het snelvuur gemaakte opmerking bij het geschut met affuiterugloop — en dus van minder volkomen constructie — juist is, schijnt ons zeer

mogelijk toe; op de kanonnen met vuurmondterugloop, voorzien van de inrichtingen, welke bij het Fransche veldgeschut worden aangetroffen, achten wij haar niet toepasselijk.

5. Verdient het de voorkeur bij het legerkorps 24 batterijen van 4 of even zoovele batterijen van 6 stukken in te deelen? De Generaal RÖHNE acht het eerste voordeeliger. In de verhouding van het aantal stukken tot de sterkte der infanterie vindt de artilleriewerking, welke een leger ontwikkelen kan, hare uitdrukking. Wil men echter weten, in hoeverre de bewegelijkheid van dat leger bemoeilijkt wordt, dan moet men niet het aantal stukken, maar het aantal voertuigen beschouwen en dan wordt het beeld geheel anders.

In den Fransch-Duitschen oorlog was bijv. bij het I. Beiersche korps de sterkte aan infanterie zóó verminderd, dat op 9 Dec. 1870 op 1000 man infanterie 11.1 stukken (22.2 voertuigen) geteld werden. Bij eene toedeeling van artillerie, volgens de thans geldende regels, zouden deze getallen 15 en 40 zijn, d. w. z. de marschcolonne der artillerie (zonder voorraadwagens, enz.) zou bijna dubbel zoo lang zijn, als die der infanterie; zeker, geen ideale verhouding!

De aan het hoofd dezer opmerking gestelde vraag is voor ons van minder belang. De verhouding, waarin de veldartillerie in onze organisatie tot de infanterie voorkomt, is, vergeleken bij andere legers, zoo weinig gunstig, dat, welke organisatie men ook moge invoeren, wij in dit opzicht vermoedelijk wel zeer in de minderheid zullen blijven. Dit neemt niet weg, dat de beweegredenen, waarop die vraag ten gunste der batterijen van 4 stukken beantwoord wordt, ook voor ons van belang kunnen zijn en het daarom noodig is, er een oogenblik bij stil te staan.

Het voortdurend toenemen van het aantal stukken, dat, zoowel volstrekt als betrekkelijk, bij de verschillende eenheden wordt ingedeeld, moet, o. i., hieruit verklaard worden, dat de aanzienlijke verhooging van offensief en defensief vermogen, welke aan de infanterie door eene verbeterde wapening ten deel viel, het noodzakelijk heeft doen achten, zoowel voor het voorbereiden van den aanval, als bij het afweren daarvan, te beschikken over eene grootere artilleriekracht, welke het mogelijk zou maken de infanterie van den tegenstander in de, aan de beslissing voorafgaande perioden in die mate te schokken, dat bij die beslissing gunstiger voorwaarden voor de overwinning in het leven geroepen worden.

In dat opzicht bij vermoedelijke tegenstanders achter te blijven, sluit altijd het gevaar in zich, dat de strijd, onder minder gunstige voorwaarden aanvaard, slechts zelden tot eene gunstige beslissing zal kunnen leiden, en dit gevaar is te grooter, naarmate er meer kans is, dat men tegen overmacht zal moeten optreden en naarmate de troepen, waarmede de oorlog gevoerd zal moeten worden, minder geoefend zullen zijn en minder, of in het geheel geen, oorlogservaring zullen bezitten. Wij kunnen veilig aannemen, dat wij in beide opzichten

niet licht in het voordeel zullen zijn; eene toedeeling van betrekkelijk veel artillerie is dientengevolge bij ons meer dan elders noodig.

Wanneer nu in den loop van den oorlog zoodanige verliezen geleden zijn, dat de verhouding in getalsterkte van de artillerie tot de infanterie zóó ten gunste der eerste gewijzigd is, als hierboven werd aangegeven (toch altijd een uitzonderingsgeval), dan zouden wij meenen, dat — *met name onder de verhoudingen, waaronder wij den oorlog zullen moeten voeren* — eene, buiten de gewone verhouding, sterke artillerie slechts voordeelen kan opleveren en dat men in dat geval de betrekkelijke verlenging van de marschcolonne der artillerie in den koop zou moeten nemen.

Maar afgezien daarvan schijnt ons de voorstelling, welke de generaal ROHNE van deze zaak geeft, niet van overdrijving vrij. Door hier de voertuigen der lichte munitiecolonnen in de marschcolonne mede te tellen, ziet men, o.i., juist de groote voordeelen voorbij, welke de organisatie van de munitie-aanvulling bij de Deutsche veldartillerie oplevert. Zeker, ook deze colonnen maken deel uit van de marschcolonne, doch zij behooren tot den gevechtstrein der divisieën en marcheeren, als zoodanig, aan den staart der strijdende troepen van die afdeelingen.

Ook schijnt het ons niet juist toe de *bewegelijkheid* van een leger af te meten naar het *aantal* artillerievoertuigen, dat daarbij is ingedeeld, en komt het ons beter voor, bij de beoordeeling daarvan, rekening te houden met de bewegelijkheid van die voertuigen, elk op zichzelf beschouwd. Deze nu is, evenals het wegnnet, reeds sedert jaren zoozeer verbeterd, dat daaruit geen bezwaren zullen voortspruiten en dus bij het organiek aanwezig aantal voertuigen en hunne in-deeling in de marschcolonne, zooals in Duitschland gebruikelijk is, de tegenwoordige toestand, o.i., niet anders dan voordeelen heeft.

6. Ik heb boven aangetoond, dat de batterij van 4 stukken in het vleugelvuur de zelfde werking heeft als die van 6, ja, ik vermeen, dat zij in den oorlog hoogere uitkomsten verkrijgen zal: 1°. omdat bij eene vredessterkte van 100 man en 60 paarden, de 6-stukkenbatterij slechts 6 stukken, de 4-stukkenbatterij daarentegen alle stukken en 2 caissons kan aanspannen; 2°. bij mobilisatie bij de kleine batterij slechts een gering aantal manschappen en paarden boven de vredessterkte noodig zijn.

Zooals wij hierboven onder 2. aangaven, kunnen wij met de onderstelling, waarvan de Generaal ROHNE hier uitgaat, niet instemmen. Dit neemt niet weg, dat het niet oordeelkundig zou zijn, geen aandacht te schenken aan de gronden, welke worden aangevoerd voor de mogelijkheid van grootere uitkomsten, in den oorlog door de 4-stukkenbatterij te verkrijgen. Het is toch niet te weerspreken, dat de te verkrijgen uitkomsten nauw verband houden met de geoefendheid van den troep en dus ook met de gelegenheid tot oefening, welke in vredestijd bestaan heeft.

Nu komt het ons intusschen voor, dat wanneer men bij de oefen-

ningen slechts 4 stukken en 2 caissons kan aanspannen, de toestand van de 6-stukkenbatterij niet beduidend ongunstiger is dan bij de batterij van 4 stukken. Wilde men toch, in verband met de organisatie der gevechtsbatterij à n stukken + minstens n caissons, bij deze laatste den toestand op het gevechtveld zooveel mogelijk nabijkomen, dan zou het noodig zijn, daarbij 4 stukken en 4 caissons te kunnen aanspannen en dus over 8 bespanningen te beschikken. Bovendien schijnt het ons zeer wel mogelijk voor de oefeningen der batterijen van eene afdeeling een zoodanig programma te ontwerpen, dat, in eene zekere periode der oefeningen, eene batterij de stukken, eene andere de caissons aanspant, waardoor met eene volledige gevechtsbatterij van 6 stukken voor de oefeningen zou kunnen worden uitgerukt.

Ook zou het ongetwijfeld een voordeel zijn, wanneer men bij mobilisatie geen of nagenoeg geen aanvulling van personeel noodig had. Wanneer men intusschen bedenkt, dat bij elk stuk één wachtmeester, als stuksecommandant, en één korporaal, als richter, in het vaste kader beschikbaar zijn, en men verder, met behulp van de onder de wapenen zijnde manschappen, de meest belangrijke functiën bezetten kan, dan schijnt ons de toestand toch niet van dien aard, dat men recht zou hebben voor de onderstelling, dat de gevechtskracht der batterij van 6 stukken *uit dien hoofde* met $\frac{1}{3}$, ja, met meer dan dat, verminderd zou worden.

Bovendien vergete men niet, dat het aangevoerde bezwaar alleen overwonnen zou kunnen worden, door van meet af het aantal kanonnen met $\frac{1}{3}$ te verminderen; in ons oog — op de gronden, die wij daarvoor ontwikkeld hebben — een *zeker verlies*, waartegenover alleen eene *mogelijke winst* zou staan. Behoudt men daarentegen het zelfde aantal stukken, zooals *wij* noodig achten, dan zou het aangevoerde bezwaar onverminderd blijven bestaan, ja, zich zelfs niet onwaarschijnlijk in de zwakkere eenheden veel sterker doen gevoelen. Wanneer men dan bedenkt, hoe groote vermeerdering van kosten het organiseeren van het zelfde aantal stukken in batterijen van 4 vuurmonden medebrengt, vergeleken bij de tot dusverre bij ons gebruikelijke organisatie, ¹⁾ dan lijdt het geen twijfel, dat, zoo noodig, langs minder kostbaren weg bij de batterijen van 6 stukken in een vredesstam van grootere sterkte zou kunnen worden voorzien.

7. Bij snelvuur zal de groote batterij zonder twijfel meer schoten kunnen afgeven, dan de kleine, waarmede intusschen nog niet gezegd is, dat zij daarmede ook meer zal treffen (tengevolge van minder goed toezicht). Maar aangenomen, dat dit wel het geval is, dan vergete men niet, dat deze vuursoort uitzondering is. 4 stukken met vuurmondterugloop hebben grootere werking dan 6 kanonnen 96; is de vuurwerking van deze laatste voldoende, dan is het die van de eerste des te meer,

¹⁾ Zie M. S. 1903, No. 2. De organisatie der snelvuur-veldbatterij, door W. E. VAN DAM VAN ISSELT.

omdat sinds de invoering van het materieel 96 de werking van het infanterievuur niet is toegenomen.

Wijst men op het veelvuldig gebruik, dat de Fransche artillerie op alle afstanden van het stukkenvuur maakt, zoo mag men niet uit het oog verliezen, dat, wat bij eene kleine batterij mogelijk en voordeelig is, bij eene groote batterij op onoverkomelijke moeilijkheden kan stuiten. Zoo is bijv. het „tir fauchant” bij 4 stukken nog gemakkelijk, bij 6 stukken reeds zeer moeilijk.

Ten aanzien van de mogelijke werking van het snelvuur verschillen wij, blijkens het voorafgaande, met den geachten schrijver van meening; ook kunnen wij niet toegeven, dat het gebruik van het snelvuur uitzondering zal zijn. Natuurlijk wèl in dien zin, dat gedurende het geheele verloop van eene ontmoeting slechts gedurende korte tijdsruimten snelvuur zal worden afgegeven, maar niet in den zin van eene, slechts bij uitzondering voorkomende vuursoort. Integendeel, bij de bestrijding van nagenoeg elk doel zullen er oogenblikken kunnen voorkomen, waarin het van het grootste gewicht is den, op den tegenstander behaalden voorsprong zooveel mogelijk te bevestigen, door hem gedurende korte oogenblikken met vuur te overstelpen. Wanneer men de in het Fransche reglement voor de veldartillerie voorkomende voorschriften voor het vuren goed bestudeert en zich tracht te doordringen van den geest, waarin deze geschreven zijn, dan twijfelen wij er niet aan, of men zal met ons instemmen, dat daarin, volgens over het algemeen juiste beginselen, de weg is aangegeven, die bij het gebruik van snelvuurmaterieel gevolgd moet worden, wanneer men werkelijk de bijzondere eigenschappen daarvan tot haar recht wil doen komen.

Ten aanzien van de vergelijking, welke de Generaal RHONE maakt, tusschen 4 vuurmonden met kanonterugloop en 6 kanonnen 96, merken wij op, zooals wij hiervoren reeds deden, dat het niet om *de zelfde uitwerking* te verkrijgen is, dat men zich de moeiten en kosten van eene verwapening der veldartillerie zal getroosten.

Dat de toepassing der bij de Fransche veldartillerie gebruikelijke vuursoorten, met name het „tir fauchant”, in eene batterij van 6 stukken „zeer moeilijk”, daarentegen in eene batterij van 4 stukken „nog gemakkelijk” zou zijn, kunnen wij niet toegeven. Een der groote voordeelen, welke deze vuursoorten medebrengen, is, o.i., juist dit, dat zij door de bedieningen der stukken, als het ware, machinaal kunnen worden toegepast en dat, als deze ze werkelijk „à fond” kennen, zooals het reglement eischt en zooals, naar wij meenen, gemakkelijk te bereiken is, het vuur, zoowel in de batterij van 4, als in die van 6 stukken gemakkelijk zal kunnen worden uitgevoerd.

8. De Fransche 4-stukkenbatterij beschikt over 1248 schoten (312 per stuk); de Duitsche 6-stukkenbatterij, met inbegrip der lichte munitiecolonnen, over 1132 schoten (189 per stuk). Vervangt men bij deze laatste 2 stukken door 2 caissons, dan beschikt men bij 4 stukken over 1236 schoten.

Ruime voorziening der gevechtsbatterij met munitie is van het hoogste gewicht, als men niet vroegtijdig tot de onder het moderne GKT-vuur buitengewoon moeilijke aanvulling der munitie wil overgaan. Beschikt elk stuk over één caisson, dan telt de 6-stukkenbatterij 12 voertuigen, wat zeker geen zeer handelbaar lichaam is (te meer, omdat met zulke batterijen in vredetijd slechts bij uitzondering geoefend zal worden). Voorts is de marschdiepte de helft langer dan die der 4-stukkenbatterij, zonder dat de gevechtskracht evenredig vermeerderd wordt.

Het is duidelijk, dat men, om bij 6 stukken over evenveel munitie per vuurmond te beschikken, als bij 4, genoodzaakt is het aantal caissons uit te breiden. Wij teekenen hierbij echter reeds dadelijk aan, dat wij de in Frankrijk gevolgde methode, om in de batterij elk stuk van 3 caissons te voorzien, zelfs voor de 4-stukkenbatterij, niet de gelukkigste oplossing achten, omdat men daarbij, o.i., ten onrechte uitgaat van de onderstelling, dat alle batterijen, omdat zij uit snelvuurmaterieel bestaan, ook altijd en onder alle omstandigheden *veel* munitie zullen verbruiken. Wij zouden dan ook eene toepassing van het Duitsche stelsel verkieslijk achten. Ten aanzien van de munitie-uitrusting kunnen wij voorts volstaan, door in algemeenen zin met instemming te verwijzen, naar het hetgeen de Heer VAN DAM VAN ISSELT, in zijn hiervoor reeds aangehaald artikel, daaromtrent mededeelt. Daarbij achten wij het, natuurlijk à plus forte raison wanneer stukken en caissons gepantserd worden, noodzakelijk, dat elk stuk in de vuurstelling over één caisson beschikt, omdat het brengen van nieuwe caissons in de stelling onder het moderne GKT-vuur in den regel met groote verliezen gepaard zal gaan. Het in de vuurstelling brengen van *nog* 2 caissons, waarvan de inhoud, zoodra de munitie in de batterij uitgeput raakt, naar de stukken wordt overgebracht, zooals in Frankrijk geschiedt, heeft vóór, doch ook veel tegen. Dat overbrengen zal namelijk met groote verliezen gepaard kunnen gaan, terwijl het grootere aantal voertuigen en spanningen, dan bepaald noodzakelijk is, bij het in stelling komen, mede oorzaak van onnoodige verliezen kan zijn. Wij zouden dan ook voorshands meenen, dat wanneer bij het in batterij komen in *elke* stelling ieder stuk, zoo eenigszins mogelijk, over een geheel gevulden caisson beschikt, de kans voor munitiegebrek gering en dus het in de vuurstelling brengen van meer dan 6 (resp. 4) caissons, ten behoeve der munitie-aanvulling, niet noodig is. Het is trouwens niet onwaarschijnlijk, dat het verleenen van dekking aan batterijcommandant, enz. bij de Fransche artillerie de oorspronkelijke bedoeling van het plaatsen dezer caissons in de vuurstelling geweest is.

Wij merken hierbij nog op, dat bij een zelfde aantal stukken het geheele munitieverbruik bij batterijen van 4 stukken grooter is, tengevolge van het grooter aantal projectielen, dat voor het inschieten gebezigd moet worden.

De groote marschdiepte kan, waar wij het zelfde totale aantal stukken, onafhankelijk van de organisatie der batterij, noodig achten, door ons niet als een bezwaar aangezien worden; terwijl, ook al moge de batterij geen „zeer handelbaar lichaam” zijn, wat batterijen gewoonlijk niet zijn, zij toch zeker niet onhandelbaar wordt, wat hoofdzaak is.

9°. Eene groote artilleriesmassa behoeft tot hare ontwikkeling groote frontbreedten. Dat een legerkorps, van eene talrijke artillerie voorzien, voornamelijk in de verdediging een grooter front kan bezetten, is niet te loochenen. Zoolang men echter voor een legerkorps op 3 à 4000 M. rekent, moet men de gevolgen daarvan aanvaarden. De 144 stukken van een legerkorps eischen voor hunne ontwikkeling reeds 2500 M.; de door hen ingenomen frontbreedte zal, met het oog op voor de artillerie onbruikbare terreindeelen, grooter zijn. In den Fransch-Duitschen oorlog konden meermalen niet alle batterijen eene plaats vinden.

Overal waar de ruimte zoo beperkt is, dat niet meer dan 96 stukken opgesteld kunnen worden, zijn de kleine batterijen in het voordeel. Is het waarschijnlijk, dat meer stukken binnen de beschikbare 4000 M. opgesteld kunnen worden, dan *kan* meer artillerie voordeelig zijn; is het tegendeel waarschijnlijker, dan is eene toedeeling van meer artillerie onder alle omstandigheden verkeerd.

Doch zelfs daar, waar de voorhanden ruimte de ontwikkeling van eene sterke artillerie veroorlooft, behoeft het grootere aantal stukken nog niet onvoorwaardelijk in het voordeel te zijn: 1°. omdat men bij een kleiner aantal alle voordeelen van het terrein beter benutten kan; 2°. omdat een zelfde aantal kleine batterijen, tengevolge van de geringere marschdiepte der gevechtsbatterij, *sneller* ontwikkeld kan zijn, wat in het ontmoetingsgevecht een groot voordeel is.

Waar geen voldoende ontwikkelingsruimte voorhanden is, kan men uit den aard der zaak zijne artillerie niet in haar geheel opstellen. Het zal dus zaak zijn, bij de toewijzing van het front, waarbinnen eene zekere afdeeling hare gevechtswerkzaamheid moet ontwikkelen, er voor zorg te dragen, dat de ruimte, noodig voor de opstelling der daarbij ingedeelde artillerie, voorhanden is. Nu komt het ons werkelijk voor, dat het geen nadeel kan heeten, wanneer een groot gedeelte van het beschikbare front moet worden toegedeeld aan een wapen, waarvan de offensieve kracht (door haar vuur), dan wel het afstootend vermogen, zóó groot is, als bij de snelvuurartillerie het geval is. Dat men in den Fransch-Duitschen oorlog bij verschillende gelegenheden — volstrekt niet als regel — gebrek aan voldoende ontwikkelingsruimte had, hebben wij steeds toegeschreven, minder aan het feit, dat die ruimte niet te vinden zou zijn geweest, dan wel daaraan, dat men nog niet gewoon was aan het gebruik van zoo groote artilleriesmassa's, als in dien oorlog — men vergete dit niet — voor het eerst weder optraden.

De hoeveelheid artillerie, die organiek aan verschillende afdee-

lingen toegevoegd wordt, kan natuurlijk niet afwisselen, naarmate nu eens wel, dan weër niet voldoende ontwikkelingsruimte voorhanden zou zijn. Wij gelooven daarom, dat men eenmaal de norm bepaald hebbende, waarin de artillerie tot de infanterie zal voorkomen, het daarmede overeenstemmende aantal stukken zal moeten indeelen, daarbij vertrouwende op het juiste inzicht der bevelvoering om deze kracht dan ook zoo voordeelig mogelijk te gebruiken.

Dat men bij een kleiner aantal stukken de voordeelen van het terrein beter benutten kan, dan bij een grooter aantal vuurmonden, is — tenzij in zeer kleine verhoudingen en in uitzonderingsgevallen —, naar wij meenen, theoretisch van meer belang dan in de practijk. Ten behoeve van de bevelvoering moeten zoowel batterijen als afdeelingen binnen eene bepaalde ruimte worden samengehouden, weshalve wij niet kunnen aannemen, dat het uitvoerbaar zou zijn, in eenigszins grootere verhoudingen, voor de artillerie de ontwikkelingsruimte in dier voege aan te wijzen, dat elk stuk de meest mogelijke dekking in het terrein vond.

Dat een zelfde aantal kleine batterijen — ten gevolge van de geringere marschdiepte der gevechtsbatterij — sneller ontwikkeld kan wezen dan een gelijk aantal grootere batterijen, schijnt ons evenmin van overwegend belang, waar toch in beide gevallen op een zelfde oogenblik een zelfde aantal stukken in de vuurstelling aanwezig zal kunnen zijn. Wat ons intusschen wèl van belang toeschijnt, is, dat wanneer bij de kleine batterijen reeds alle stukken in stelling staan, bij de grootere batterijen dat aantal binnen zeer korten tijd nog met de helft vermeerderd wordt, iets wat naar onze meening, ook in het ontmoetingsgevecht, een belangrijk voordeel geacht moet worden.

10. Staan 24 batterijen à 6 stukken tegenover 30 à 4 stukken, zoo wordt de meerderheid in getal der eerste door de betere indeeling der laatste meer dan opgewogen, omdat de 30 batterijen in den zelfden tijd meer schoten afgeven. Als bijv. per 100 M. frontbreedte 50 schoten noodig zijn om $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{2}$ der bediening buiten gevecht te stellen, dan zouden 30 batterijen van 4 stukken te zamen 1152 (23.04×50) schoten moeten afgeven om de meerderheid boven de 24 batterijen à 6 stukken (frontbreedte 2304 M.) te verkrijgen. Elke batterij moet dus 38.3 schoten doen. Daar deze 30 batterijen van 4 stukken slechts een front van 1920 M. innemen, zoo behoeven de 24 batterijen slechts 960, d. i. per batterij 40 schoten af te geven. Daar beide in het vleugelvuur even snel vuren, kan van eene meerderheid der grootere batterijen geen sprake zijn. Hierbij zij nog opgemerkt, dat de kleine batterijen, bij voldoende ruimte, door vergrooting der tusschenruimten dit nadeel geheel of gedeeltelijk kunnen veronzijdigen, waardoor dan echter het voordeel, dat de batterijcommandant zijn troep beter in de hand heeft, verloren gaat.

Het vorenstaande betoog staat of valt met de juistheid der daarin gemaakte aanname, dat de vuursnelheid bij beide soorten van bat-

terijen gelijk zou moeten zijn, wat wij, op grond van de hiervóór ontwikkelde redenen, ontkennen. Past men, zooals wij natuurlijk achten, in het aangegeven geval de Fransche vuurmethode toe, dan lijdt het, o. i., geen twijfel, of het grooter aantal vuurmonden, dat zijne „rafales” tegen een smaller front richt, zal daarop ontegenzeggelijk veel grootere verliezen toebrengen, dan zij zelf lijden. Moeten de 4-stukkenbatterijen er zich dan mede tevreden stellen den tegenstander binnen een zeker tijdsverloop van $\frac{1}{3}$ van zijne bedieningsmanschappen te berooven, de 6-stukkenbatterijen zullen in dien zelfden tijd $\frac{1}{2}$ of meer van de bediening van de tegenpartij buiten gevecht gesteld hebben en dus niet onwaarschijnlijk de meerderheid in het vuur verkrijgen en behouden.

Zooals men uit het vorenstaande heeft kunnen zien, is de Generaal ROHNE er niet in geslaagd ons, op grond der aangevoerde argumenten, van de meerdere voortreffelijkheid van batterijen van 4 stukken boven die van 6 te overtuigen, in dien zin, dat — in beide gevallen vuurmondterugloop aannemende — n batterijen van 4 stukken gelijke of hogere waarde in het gevecht zouden hebben, dan n batterijen van 6 stukken; ja, wij meenen zelfs, dat de argumenten, die daarvoor werden aangevoerd, eerder daartegen zouden kunnen gelden.

Voor ons leger pleit tegen de batterijen van 4 stukken intusschen nog meer. De artilleriekracht, welke onze divisieën kunnen ontwikkelen, is verre in de minderheid, vergeleken bij die, waarover onze vermoedelijke tegenstanders in de zelfde eenheid zullen kunnen beschikken. Invoering van snelvuurgeschut, gepaard aan eene organisatie onzer veldartillerie in batterijen van 4 stukken, zou, bij behoud van het thans aanwezige aantal *batterijen*, de vuurkracht, welke van het divisiefront zou kunnen uitgaan, *onvoldoende* doen blijven. Wilde men hierin verbetering brengen en toch vasthouden aan eene organisatie in batterijen van 4 stukken, dan zou spoedig blijken, dat men het beoogde resultaat slechts ten koste van zeer groote offers zou kunnen bereiken, weshalve het niet onwaarschijnlijk — of, laat ons liever zeggen, vrij zeker — zou zijn, dat de hoog noodige vermeerdering van artilleristisch vermogen, op dien grond alleen reeds, achterwege zou moeten blijven.

Dat mogen de voorstanders der 4-stukkenbatterijen wel bedenken!

Maar zelfs al wilde en al kon men de hiervoor benoodigde gelden beschikbaar stellen, dan nog zouden wij meenen, dat, gezien de altijd beperkte sommen, die wij aan onze defensie kunnen besteden, het niet verantwoord zou wezen, aan eene dergelijke organisatie der veldartillerie gelden te besteden, die met zooveel meer nut ten behoeve van andere *dringende* eischen der landsverdediging aangewend zouden kunnen worden.

Schijfinrichting voor Weerbaarheidskorpsen en aanwijzing der schoten.

(Met een plaat.)

Schijfinrichting.

In verband met het feit, dat op vele plaatsen — niet-garnizoenen — schietbanen worden aangelegd, welk voorbeeld zeker op vele andere zal worden gevolgd, zou het wenschelijk zijn eene eenvoudige, goedkoope schijfinrichting met een maximum van veiligheid voor de bedieningsmanschappen te bezitten.

Ondergeteekende biedt hieronder zijne denkbeelden daaromtrent ter overweging aan.

Fig. 1. Horizontale en verticale projectie van waarnemingspost en schijf.

Fig. 2. Bevestiging van de schijf aan den paal, met cijfercarton en 5 trefpuntcartons.

Fig. 3. IJzeren haak en schroefoog.

Fig. 4. Trefpuntcarton.

Tot grondslag is het eenvoudige denkbeeld genomen: „na het schot de schijf achter den waarnemingspost te brengen”, zoodat het bedieningspersoneel niet, zooals tot dusverre (ten minste bij dergelijke inrichtingen), te voorschijn behoeft te komen.

De schijf wordt met 2 ijzeren haken in 2 schroefoogen opgehangen, die in een verticaal staanden paal zijn aangebracht (fig. 2 en 3).

De ijzeren haken worden met schroeven aan den opstaanden stijl der schijf bevestigd.

Paal, schroefoogen en ijzeren haken moeten zoodanig zijn aangebracht, dat deze door den waarnemingspost aan het oog van den schutter worden onttrokken.

Achter en uitwaarts van den anderen opstaanden stijl der schijf is een piketpaal in den grond geslagen, waaraan een ijzeren oog is aangebracht.

In dat oog haakt men een blok met schijf.

Vanaf de bank achter den waarnemingspost loopt nu een touw zonder eind over de schijf van het blok en langs den onderkant van den uitstekenden stijl der papieren schijf (hieraan met een knoop vastgemaakt) weer naar de bank terug. Met behulp van dit touw kan een man, op de bank gezeten, naar willekeur de schijf achter den waarnemingspost trekken of in den normalen stand terugbrengen.

Is het schot gevallen, dan trekt die man de schijf achter den waarnemingspost en begeeft de gegradueerde zich daarheen, ter verrichting der

noodige werkzaamheden (zie hierbeneden). Daarna keert hij bij den man op de bank terug, de schijf wordt in haar normalen stand teruggetrokken en het volgende schot kan worden afgegeven.

Bovenstaande inrichting biedt meer veiligheid dan die, waarbij het personeel vóór de schijf moet verschijnen, en wel doordat:

- a. het personeel van den waarnemingspost steeds daarachter blijft;
- b. dit bedieningspersoneel slechts 2 personen (1 sergeant of korporaal en 1 man) sterk behoeft te zijn;
- c. gedurende de werkzaamheden van den gegradueerde voor de teruggedraaide schijf, de schutter nooit zal vuren, daar de schijf onzichtbaar is geworden.

Voor afstanden en afmetingen raadplege men fig. 1.

Aanwijzing der schoten.

Hierbij zou men gebruik kunnen maken van cirkelvormige stukjes carton, aan de eene zijde wit, aan de andere zwart, door welker middelpunt een haarspeldvormig stukje ijzerdraad is gestoken (fig. 4), waarmede zulk een carton (treftpuntcarton) op het kogelgat in de schijf wordt bevestigd.

Met een paar stukjes kurk kan dit ijzerdraad in het carton worden vastgezet.

Dit treftpuntcarton wordt, wanneer een treffer in het zwart der schijf zit, met de witte zijde en als de treffer in het wit zit met de zwarte zijde naar den schutter gekeerd.

Een overeenkomstig carton (cijfercarton), nu aan beide zijden zwart, kan op het cijfer worden gehecht, dat de waarde van het schot aangeeft.

Wordt b. v. een 6 geschoten, dan hecht de gegradueerde een treftpuntcarton op het gat, waar getroffen is, en een cijfercarton op de 6 (zie fig. 2).

Bij den schutter ziet men dus onmiddellijk en het trefpunt en de waarde van het schot, zoodra de schijf in haar normalen stand is teruggedraaid.

Voor een treffer boven de 8 zijn dus 2 cijfercartons noodig.

Na ieder schot moet het cijfercarton van het voorgaande worden weggenomen, terwijl de treftpuntcartons aan de schijf blijven gehecht, totdat eene serie door den schutter is geschoten. (Hiervoor een teeken af te spreken met den leider der oefening en in een spionspiegel waar te nemen).

Na affoop der serie plakt het bedieningspersoneel de kogelgaten dicht, na de treftpuntcartons te hebben weggenomen. (Van deze cartons zijn dus minstens 7 noodig.)

Bij de VELTMAN-inrichting zou eveneens van deze cartons gebruik kunnen worden gemaakt door 2 manschappen te gelijk voor de schijven te plaatsen en ze om beurten te laten schieten, zoodanig, dat op elke der schijven de geheele serie van één man wordt afgegeven.

Voor eene dergelijke inrichting zijn dus dubbele stellen trefpunt- en cijfercartons noodig.

Bij genomen proeven met cartons van verschillende grootte bleek, dat, op 300 M., trefpuntcartons van 6 cM. en cijfercartons van 10 cM. straal nog voldoende zichtbaar waren.

Boven de 300 M. tot en met 600 M. was het noodig trefpuntcartons van 10 cM. en cijfercartons van 15 cM. straal te nemen, terwijl bij donker weer van 400—600 M. het gebruik van een kijker gewenscht was. ¹⁾

Voordeelen, aan het gebruik dezer cartons verbonden, zijn:

- a. de schutter ziet duidelijk — en wordt telkens daaraan herinnerd —, waar de voorgaande schoten zijner serie hebben getroffen en kan daardoor zichzelf en zijn geweer beter controleeren;
- b. de onderwijzer ziet uit het geschoten beeld, welke fouten de schutter maakt, of welke gebreken diens geweer aankleven;
- c. een slecht beeld, voor al zijne kameraden zichtbaar, zal den man prikkelen, door meerdere inspanning een beter figuur bij het schieten te gaan maken.

GRONINGEN.

J. FEITSMA,
1ste Luit. der Infie.

¹⁾ Moet een kijker worden gebruikt, dan zal het trefpunt van ieder schot op een klein schijfje bij den schutter moeten worden aangegeven en dit den man worden vertoond.

Insluiting en ontzet van Djocjakarta.

(Episode uit den opstand op Java 1825—1830.)

DOOR

I. P. SCHOEMAKER,

Gepensionneerd Kapitein Indisch Leger.

De opstand op Java (1825—1830), in de Indische geschiedenis meer bekend onder den naam van den Java-oorlog, levert niet alleen schitterende voorbeelden van krijgsbeleid en moed, van opofferende vaderlandsliefde en groote toewijding, maar leert tevens, hoe een zorgeloos, onbekwaam bestuur de gemoederen der inlandsche bevolking heftig aan het gisten kan brengen.

De rampen en de naamlooze ellende, waarvan Europeanen en inlanders de onschuldige en ongelukkige slachtoffers werden, zijn, in waarheid, ernstige lessen, die niet in vergetelheid mogen geraken, maar tot leering, in levendige herinnering behooren te blijven, opdat bestuursambtenaren zich kunnen vrijwaren voor die zelfde staatkundige misslagen, welke ons gezag in den Indischen Archipel naar den afgrond zouden voeren.

De aanleiding tot den opstand, onder den PANGERANG (prins) DIPO NEGORO, welke met groote geestkracht en bekwaamheid door hem vijf volle jaren werd volgehouden, is, naar wij veronderstellen, genoegzaam bekend. Wij willen in dit opstel den toestand schetsen van de hoofdstad *Djocjakarta*, ook *Djocja* genoemd, tijdens het begin van den opstand. Het was tegen deze stad, tevens zetel van het bestuur van den Sultan, dat DIPO NEGORO het allereerst zijn wraakzucht richtte.

De opstand was zorgvuldig voorbereid en werd met kracht bestuurd; zulks bleek reeds bij de eerste ontmoeting met de rebellen, die bij Pesangang, niet ver van Djocja, eene van Samarang komende colonne bijna geheel in de pan hakten (23 Juli 1825).

Het ongeluk, dat onze wapenen trof, verontrustte Djocja in niet geringe mate, daarentegen gaf het den muiters een hoogten dunk van hunne krachten en verhoogde tevens de macht en het aanzien van den hoofdmuiteling, DIPO NEGORO, die door zijne priesters en aanhangers als een gunsteling van ALLAH en den profeet werd voorgesteld.

De Kapitein BOUWENSCH, garnizoenscommandant te Djocja, die te midden der algemeene verwarring immer de noodige veerkracht ontwikkelde, en door kalmte en kracht van redenen de ter neer geslagen gemoederen wist op te beuren, achtte het geraden den indruk van die

allergevoeligste nederlaag zoo spoedig mogelijk uit te wisschen en besloot reeds den volgenden dag (24 Juli) DIPO NEGORO in zijn schuilhoek te Selarong te overvallen en gevangen te nemen.

Selarong ligt ongeveer twee en een half uur gaans ten Z.W. van Djocja. De rebellen hadden aldaar, te midden van zwaar begroeide heuvels, eene uitmuntende stelling gekozen, welke front gedekt werd door uitgestrekte bosschen en eene zijrivier van de Opak. Met het oog op DIPO NEGORO's talrijke spionnen, werden de bevelen tot de onderneming eerst laat in den avond gegeven en de toebereidselen zoo geheim mogelijk gehouden.

Het aantal troepen, dat BOUWENSCH kon bijeenbrengen, was zeer gering. Na aftrek der bezetting voor het fort en den Kraton, bleven nog beschikbaar aan Europeanen: 90 infanteristen, 50 huzaren en 2 veldstukjes (1 E). Aan deze colonne werden toegevoegd 150 infanteristen en 50 dragonders van het legioen van den Soloschen prins MANGKOE-NEGORO, van wiens krijgers men toen nog niet met zekerheid kon zeggen, of zij wel betrouwbaar waren. Geen wonder, dat de opstand binnen korten tijd, door gebrek aan troepen, in Indië geen ongewoon verschijnsel, zulk eene gevaarlijke uitbreiding verkreeg.

In het voorbijgaan zij gezegd, dat reeds in het begin van 1825, toen van het kleine Indische leger de inspanning zijner uiterste krachten werd gevorderd om op Sumatra, Celebes en Borneo het Nederlandsche gezag te handhaven, door den Luitenant-Generaal DE KOCK voorstellen waren gedaan, om, behalve de gewone aanvulling, ook een geheel georganiseerd bataljon van 800 man naar Indië te zenden. Ondanks den hoogst bedenkelijken stand van zaken en in weerwil dat de Java-oorlog ons gezag in den Indischen Archipel op zijne grondvesten deed schudden, bleven de dringende verzoeken onverhoord, omdat het afzenden van een *geheel georganiseerd bataljon te kostbaar werd geacht*.

Wij vragen, of het algemeen misnoegen in Indië ongegrond, of het verwijt onverdiend was, hetwelk in dien tijd met zooveel bitterheid werd ingebracht tegen de Regeering in Nederland, namelijk, dat zij door misplaatste zuinigheid onze schoone en rijke overzeesche bezittingen niet alleen op het spel zette, maar ook op meer dan onverantwoordelijke wijze, hare Europeesche en Inlandsche onderdanen, onbekommerd, aan de dreigendste gevaren prijs gaf en ter slachtbank voerde. Het was soms inderdaad, alsof het „*après nous le déluge*” op onze wapenborden prijkte, in stede van het fiere devies „*Je maintiendrai*”.

Maar er is reeds zoo menigmaal en door meer bevoegden op de ernstige gevolgen gewezen van eene dubbeltjespolitiek, welke zóó in strijd is met alle regelen eener verstandige en bedachtzame Staatskunde, dat wij daartoe verder het zwijgen zullen doen. In 1670 zeide DE WITT, de groote Hollandsche Staatsman der 17de eeuw, in een schrijven aan PIETER DE GROOT: „de aert der Hollanders is soodanigh, gelijk UED. mede ten beste bekend is, dat, als haer de noodt en de periculen niet

seer claer voor ogen comen, zij geensins gedisponeert conen worden, om naar behooren te vigeleeren voor haer eigen securiteit”.

En ofschoon de „noodt en de periculen” in Indië, kort na Generaal DE KOCK's aanvraag om versterking, reeds „zeer claer voor ogen waren gecomen”, werd zelfs het nadrukkelijk verzoek van den, als zeer zuinig bekend staanden Commissaris-Generaal DU BUS DE GHISIGNIES, om troepenaanvulling, door den toenmaligen Minister van Koloniën en Marine, Mr. CORNELIS THEODORUS ELOUT, — om de kosten — beslist geweigerd.

Eerst op den 26sten October 1826 werd, door een koninklijk besluit, eindelijk overgegaan tot het samenstellen van eene expeditionnaire colonne, die op vier linesschepen en tal van gehuurde transportvaartuigen ingescheept, den 12^{den} Januari 1827 naar Indië vertrok.

Voorspoedig mocht de reis niet heeten, verscheidene schepen bereikten eerst acht maanden later hunne bestemming, waardoor een zeer kostbare tijd was verloren gegaan.

Zooals gezegd, was Kapitein BOUWENSCH tot eene onderneming tegen DIPO NEGORO te Selarong besloten. De colonne ging met het kriecken van den dag op marsch. Met den meesten spoed en in de grootste stilte stelden de troepen zich in beweging, maar het voortrukken werd telkens vertraagd door over den weg heen geworpen boomstammen en verhakkingen.

Te ongeveer 9 uur v.m. stonden de troepen voor Selarong; de colonne hield een oogenblik „halt”.

Rondom heerschte de volmaaktste rust; nergens werd gewapend volk gezien. Ook in 's vijands stelling was het stil. Na het voorgelegen terrein te hebben verkend, ging de infanterie in verspreide orde tot den aanval over; de overige troepen en de manschappen van het legioen volgden als reserve. BOUWENSCH dacht niet anders, of de muiters waanden zich veilig, en meende vast DIPO NEGORO te zullen verrassen. De tirailleurs kropen plat op den buik voort en naderden de heuvels zoo omzichtig mogelijk. Middelerwijl had BOUWENSCH eene hoogte beklommen, om de bewegingen zijner troepen beter te kunnen overzien en de uitvoering zijner bevelen na te gaan. Spoedig moest hij evenwel ontwaren, dat de vijand zijne stelling had ontruimd.

Door het geboorte heen, zag BOUWENSCH de vijandelijke drommen zeer ordelijk in Z.W. richting wijken. Blijkbaar achtte DIPO NEGORO zijne strijders nog niet voldoende geoefend, om een geregeld gevecht aan te gaan. Wel werden de terugtrekkende muiters op kanon- en geweerkogels onthaald, maar de onderneming zelf kon als geheel mislukt worden beschouwd. Mistroostig nam BOUWENSCH den terugmarsch aan. Te Djocja verbeidde de burgerij den uitslag in de grootste spanning, te meer daar verontrustende geruchten reeds de ronde deden.

Aangezien aan hulp vooreerst niet te denken viel en het garnizoen te zwak was, om aanvallend op te treden, was BOUWENSCH verplicht, eene defensieve houding aan te nemen en zich te verschansen, zoo goed hij kon. De hoofdtoegangen werden versperd en de daaraan grenzende woningen

bezet. Den Europeeschen ingezetenen werd in overweging gegeven zich te wapenen en patrouilles te vormen, om de Europeesche wijk te bewaken. Ook de prins PAKOE ALAM ontwikkelde grooten ijver en werkzaamheid. Het waren voornamelijk de inlandsche wijken, welke hij nauwkeurig liet bewaken, daar deze door den opstand reeds min of meer waren beroerd.

Het spreekt vanzelf, dat zulk eene afwachtende houding en gedwongen werkeloosheid ons overwicht en ons gezag geweldig schaadden.

Bij geheele scharen stroomde het volk naar Selarong, om onder de heilige vanen des profets tegen de „Compagnie” te strijden. Het gevaar voor Djocja steeg daardoor tot eene bedenkelijke hoogte, aangezien DIPO NEGORO, door zulk eene aanwinst van macht, zich spoedig in staat zag de stad in te sluiten en door honger te dwingen.

Weldra begon het gebrek aan levensmiddelen zich nadrukkelijk te doen gevoelen. Niet alleen waren de wegen in 's vijands macht, maar ook de omliggende kampongs met den grond gelijk gemaakt.

In de stad zelf schuilden talrijke geheime raddraaiers, die het zaad der ontevredenheid uitstrooiden. Vele aanzienlijke Javanen begonnen te wankelen, en onder de inlandsche soldaten grepen dagelijks desertiën plaats.

Uit alles bleek, dat eene menigte Javanen den hoofdmuiteling werkelijk beschouwden als den afgezant Gods, zooals hij zich liet noemen. Uit de Javaansche kronieken (babads) blijkt, dat het geloof aan een toekomstigen „Messias” reeds lang vóór het optreden van DIPO NEGORO bestond. Algemeen wordt dan ook verondersteld, dat hij met dat geloof — het *Erucakra*-geloof genoemd — bekend was en van den lichtgeelovigen aard zijner landslieden partij heeft getrokken, om zich voor den verwachten „Messias” uit te geven.

Om zijn overwicht te verzekeren, beproefde DIPO NEGORO herhaalde aanslagen op zijn neef, den minderjarigen Sultan AMANGKOE-BOWENO V, die met zijne moeder den Kraton bewoonde.

Dit vorstelijk verblijf, door hooge muren omsloten, met torentjes van gelijke grootte en omvang op de hoeken, en door breede, diepe grachten omgeven, vormt een langwerpige vierkant van een uur in omtrek. Men kan dus nagaan, welk eene uiterste waakzaamheid er noodig was, om den minderjarigen vorst voor de aanslagen van zijn heerschzuchtigen oom te vrijwaren. Niets ware gemakkelijker geweest, dan hem naar het fort over te brengen, maar het bestuur achtte het om staatkundige redenen beter, den jeugdigen Sultan in zijn paleis te laten, te meer daar de Kraton door den Javaan werd beschouwd als het beschuttend heiligdom zijner vorsten, die van Goddelijken oorsprong heeten te zijn.

Ruim een jaar later — 12 September 1826 — was het bestuur toch verplicht hem naar het fort te doen verhuizen, wjl een uitgebreid complot werd ontdekt, om Sultan ANOM (de jonge), zooals men hem noemde, te ontvoeren, en wellicht van kant te maken.

Ten einde de aandacht der onzen van den goed bewaakten Kraton

af te leiden, werd 's nachts in de Europeesche en Chineesche wijken herhaaldelijk brand gesticht, en in het paleis van den PAKOE ALAM meermalen de poging daartoe gedaan.

Maar zoodra de doffe tonen van de stads alarmblokken en de groote „gong” in den dalem van den PAKOE ALAM weergalmden, kwam bij alle poorten van den Kraton de wacht in het geweer en werden de muren door de legioensoldaten bezet, zoodat elke poging, om den kleinen Sultan te ontvoeren, verijdeld werd.

Dat, in zulk een tijd van ontevredenheid, opruiing en fanatisme, het verraad aan de orde van den dag was en ook op geen trouwe verkleefdheid der bedienden te rekenen viel, laat zich denken.

Zoo vond één der Europeesche ingezetenen, 's nachts van een brandpiket tehuis komend, zijn gezin uitgemoord en de bedienden verdwenen. Deze laaghartige sluipmoord gaf den ongehuwden jongelieden aanleiding om gedurende den nacht een afzonderlijken wachtdienst te regelen voor het Europeesche kamp.

De toestand werd hoe langer zoo bedenkelijker. Niet alleen, dat ongeveer 25000 muiters den omtrek met moord, brand en roof vervulden, maar ook de geesels des hongers begon zich te doen gevoelen. Vooral onder de inlandsche bevolking was de ellende groot, zoodat dagelijks vele Javanen naar de muiters overliepen. Bij zoodanigen stand van zaken mocht het inderdaad een wonder heeten, dat er nog Javanen waren, die ons trouw bleven.

Zulk een aanwas van krachten moest de macht der rebellen aanzienlijk doen toenemen en den toestand der onzen meer en meer onhoudbaar maken.

De burgerij en het garnizoen deden alles, wat zij konden, om de orde en de veiligheid in de stad door patrouilleering te handhaven, maar hun aantal was te onbeduidend, om den aanzwellenden stroom des opstands op den duur te keeren.

Ziedaar den zorgwekkenden toestand, waartoe wanbestuur en misplaatste zuinigheid het schoonste en rijkste gewest van Java brachten.

Immer hooger klom het gevaar, steeds nijpender werd de honger en nog wachtte men te vergeefs op ontzet. Toen bood de Javaansche Ritmeester RADEN-MAS-SOEWONGSO van het legioen des prinsen MANGKOE NEGORO zich aan, om door de vijandelijke liniën te breken, ten einde het bestuur te Soerakarta (Solo) met den algemeenen nood in kennis te stellen.

Kapitein BOUWENSCH had er aanvankelijk geen ooren naar, want het waagstuk was al te stout. Maar de Ritmeester hield aan en, daar hij bekend stond als een vastberaden en beleidvol officier, zwichtte eindelijk de garnizoenscommandant voor dat edelmoedig aanbod.

Vijf en twintig infanteristen en twaalf dragonders van het legioen meldden zich, om den Ritmeester te escorteeren. Deze manschappen, de keur van het legioen, waren kloeke kerels, evenals SOEWONGSO, uit Solo afkomstig en met hart en ziel gewijd aan den prins MANGKOE

NEGORO, den schoonvader des Ritmeesters, dus lieden op wier moed, trouw en goede gezindheid RADEN-MAS-SOEWONGSO zich verlaten kon.

Reeds den volgenden dag, den 28sten Juli, zoude het doorbreken der insluiting worden beproefd.

Voor den afmarsch sprak SOEWONGSO de zijnen aldus toe:

„Kinderen, de weg naar Solo telt vele uren en het gevaar, dat ons wacht, is niet te overzien. Mogelijk bereiken wij ons doel, maar waar-
„schijnlijker is het, dat wij zullen worden gedood; op genade behoeft
„gij niet te rekenen.”

„Hinggih” (‘t zij zoo), was het laconisch, doch veelbetekenend antwoord.

De geweren werden geladen, daarna afgemarcheerd en de weg langs het fort genomen, om eene dépeche van den garnizoenscommandant in ontvangst te nemen.

Deze wachtte, omringd van eenige officieren en den prins PAKOE-ALAM de escorte, om een afscheidsgroet te brengen aan de trouwe, dappere, krijgers van het legioen, op wier moed, geestkracht en goed geluk de hoop van Djocja was gevestigd.

* *
* *
* *

Het was 6 uur in den morgen, toen de escorte de stad verliet. Het was mistig. Op den grooten weg naar Solo, op dit uur anders reeds vol drukte en leven en bedekt met marktgangers, voertuigen en draagpaarden, was geen levend wezen te bespeuren. Ook rondom was het stil en doodsch. Er was iets beklemmends, iets verdachts in die ongewone stilte.

Rechts van den weg verhief zich het Kedoel-, links het Merapi-gebergte, reusachtige met oerwouden bedekte berggevaarten, wier toppen zich reeds kleurden in de eerste ochtendstralen. Van de bergwanden echter, waaraan dikke nevelwolken hingen, was nog niets te onderscheiden. Ook bosschen en heuvelen lagen in de morgendampen verscholen. Zoolang de mist als een sluier over het landschap hing, marcheerde de escorte langzaam voort, doch sneller werd de pas, naarmate de terreinvoorwerpen zich duidelijker teekenden. Vooraan reed eene spits van drie dragonders onder den wachtmeester MARDJONO; op beide flanken bewoog zich eene kleine infanteriebedekking.

Zoover het oog reikte, scheen het schoone landschap uitgestorven. Verderop was de met plantengeuren bezwangerde ochtendkoelte vermengd met eene scherpe rook- en brandlucht. Na een poos waren dan ook sporen van het ruwste geweld zichtbaar. Waar voor korten tijd welvarende kampongs stonden, aanschouwde het oog thans niets dan verwoeste velden, rookende puinhoopen en gloeiende asch, te midden van vernielde tuinen, geblakerde boomen en verbrijzelde landbouwgereedschappen. Hier en daar langs den weg zag men, op staken aan rijen geplaatst, menschenhoofden, grootendeels van

Chineezzen, met afgesneden haarstaarten en uitgestoken oogen. Dit afschuwelijk schouwspel was wel in staat den stoutmoedigste eene rilling door de leden te jagen.

Maar de manschappen van de escorte lieten zich niet verschrikken. Met verdubbelde waakzaamheid, maar zonder een zweem van ontroering of ongerustheid, werd de tocht voortgezet.

Ruim een uur had men reeds gemarcheerd over een terrein, dat immer meer de geweldigste kenteekenen van verwoesting vertoonde, zonder iets van de rebellen te zien, toen de spits, op eens, een bijna onmerkbaar teeken van onraad gaf. Men was toen niet ver van de kampong Damangang.

SOEWONGSO snelde in galop naar voren, om te vernemen wat er gaande was. „Ginds, op 600 passen”, rapporteerde de wachtmeester, „aan den rand van het bosch, rechts van den weg, zijn lanspunten gezien; ook „de struiken tusschen het geboomte golven verdacht”.

De Ritmeester wierp onder het rijden een langen, onderzoekenden blik in die richting, maar het geboomte en de hoge struiken beletten den vijand goed waar te nemen en zijn aantal te schatten.

Op bevel werden de teugels ingehouden, om den afstand tusschen de spits en de andere troepen te verkorten.

Ten einde den vijand in den waan te laten, dat diens aanwezigheid niet was ontdekt, reed SOEWONGSO stapvoets terug, maar wenkte beide flankdekkingen, zich bij den hoofdtroep aan te sluiten.

De infanterie kreeg bevel, aan weerskanten van den weg te marcheeren, ten einde voor de cavalerie een ruimen doortocht open te houden.

Toen aan dien last was voldaan, zeide SOEWONGSO: „Kinderen, houdt „uwe wapens gereed; vergeet niet, dat gij mannen zijt van het Legioen. „ALLAH verleene ons zijne bescherming”.

Vastberaden vervolgde het troepje zijn weg.

Daar de muiters zich schuil hielden, in stede van, zooals gewoonlijk, onder groot misbaar op te dagen, meende SOEWONGSO, dat zij hem een strik wilden spannen. Maar bij een bocht van den weg, tusschen twee bosschen, stootte de escorte op eene bende van circa 100 man, die schouder aan schouder in een dichten drom en met gevelde lans, den doortocht versperde.

Op het wild en uitdagend geschreeuw der muiters, hielden de voorste dragonders (de spits) de teugels in, trokken de sabels en wachtten kalm op bevelen.

Nu sprong SOEWONGSO naar voren en sommeerde de bende opgebiedenden toon, onmiddellijk uiteen te gaan en den weg vrij te maken,

Een helsch getier en eene hagelbui van slingersteen en werplansen was het antwoord op deze aanmaning.

Hevige toorn teekende SOEWONGSO's trotsch en energiek gelaat.

„Waagt gij het, ongemanierde schreeuwers, om ons, onderdanen van „Zijne Hoogheid den SOESOEHOENAN (keizer) van Solo en lieden van

den PANGERANG MANGKOE NEGORO, den doortocht te betwisten?" zoo bulderde hij.

Op het hooren dezer namen volgde een oogenblik van stilte.

Vrees, onderworpenheid en eerbied voor deze hooge gebieders waren blijkbaar bij den ootmoedigen Javaan nog niet uitgeroeid. Bovendien bracht de gebiedende, strenge toon des Ritmeesters de bende tot ontzag.

„De SOESOEHOENAN en de PANGERANG zijn de vijanden des geloofs en vrienden onzer onderdrukkers”, liet opeens eene gillende stem in de achterste rijen der muiters zich hooren.

Een oorverdoovend gebrul van instemming begroette deze oproerige woorden.

Middelerwijl hadden de overige dragonders zich met getrokken sabel om den Ritmeester geschaard; de infanterie, die terstond zijwaarts van den weg positie had genomen, stond gereed, om op het eerste commando vuur te geven.

Er was in deze gevaarvolle oogenblikken geen tijd voor lang overleg. SOEWONGSO aarzelde dan ook niet langer en keerde zich naar de infanterie om haar een teeken te geven.

Nog daverde de lucht van het wild geschreeuw, toen plotseling een welgericht salvo knetterde en bijna op het zelfde oogenblik weergalmde de oorlogskreet: „MANGKOE NEGORO, MANGKOE NEGORO” der dragonders.

De opstandelingen konden aan de hevigheid van den onstuimigen aanval geen weerstand bieden. De schok der kleine, vurige rossen deed eerst de voorste gelederen tuimelen, daarna geraakten de volgende rijen onder den voet; velen werden neergesabeld of in het gedrang onder de hoeven vertrappt. Met bliksemsnelheid kwamen de sabels neer op de hoofden en schouders der rebellen; geen houw miste zijn doel, zoodat in korten tijd eene beduidende slachting was aangericht.

Over de dooden, stervenden en gewonden heen, dreven de verbitterde dragonders hunne paarden voort. De verbijsterde bende week weldra naar alle kanten uiteen. En toen de muiters vol schrik op den loop gingen en veiligheid zochten in de aangrenzende bosschen, kregen zij de kogels der infanterie achterna.

Bij herhaald trompetgeschal moesten de opgewonden dragonders worden verzameld. Velen hadden min of meer ernstige kris- of lanssteken opgelopen, doch geen hunner was zwaar gewond.

Volgens rapport van SOEWONGSO aan zijn Commandant, den prins MANGKOE NEGORO, werden bij deze ontmoeting door de muiters ongeveer 30 dooden en gewonden achtergelaten.

Nadat de orde was hersteld, trok de escorte, onder behoorlijke veiligheidsmaatregelen, weder snel voorwaarts.

Geen kwartier later, of zij stiet wederom op een leger van vijanden, dat als uit den grond oprees en immer in aantal toenam. Van alle kanten weergalmden de bosschen en heuvels van het woest getier der aanstormende muiters. Voor hen uit gingen wit getulbande aanvoerders

en dweepzieke voorvechters, onder het aanheffen van moordkreten en het zwaaien der klewangs.

Ofschoon aan 's vijands zijde het aantal geweerdragenden gering was, zoo mocht de toestand zeer ernstig heeten. Maar SOEWONGSO liet zich niet van zijn stuk brengen en gaf zijn bevelen met bewonderenswaardige kalmte en zekerheid. Daar hij in ieder geval vooruit wilde, bleven de tirailleurs in beweging en stonden alleen stil, om achter de boomen te laden en te vuren. De dragonders hadden de opdracht den weg in front schoon te vegen, zoodra de muiters aan die zijde te sterk opdrongen.

Zooals begrijpelijk, kwam men slechts langzaam en met moeite vooruit. Telkens was de escorte verplicht, om halt te maken, ten einde aaneengesloten, een woedenden aanval te keeren.

De rebellen, wier aantal ieder oogenblik aangroeide, en die spoedig meer dan duizend man telden, bedienden zich voornamelijk van puntige slingersteen, waarmede zij het troepje overstelpten en velen doodelijk troffen.

De worsteling begon voor de onzen een ernstig aanzien te krijgen; geheel omsingeld, scheen het somwijlen onmogelijk om verder te gaan. Het was, in waarheid, een reuzenstrijd, een heldenkamp van één tegen dertig! Naar welke zijde zich de blik wendde, overal zagen onze dappere Mangkoe Negoro's een levenden muur van vijanden. Om aan het gevaar te ontkomen, behoefden zij zich slechts met de muiters te verstaan, maar de fiere legioensoldaten waren te hooghartig, te dapper, om zich tot dien prijs te redden.

Boven het vervaarlijk rumoer en gegil des vijands, weerklonk dan ook meermalen het uittartend krijgsgeschreeuw: „MANGKOE NEGORO, MANGKOE NEGORO!”

Neen, zij kenden geen vrees, die dappere krijgers van het kranige legioen. Geruimen tijd weerstonden zij, al vurende, de verpletterende overmacht, doch door de aanhoudende verliezen begon de zaak eene hachelijke wending te nemen.

Voor de voortdurende regen van slingersteen, teisterde het troepje geducht. Wie zoo'n steen tegen de slapen kreeg, viel meestal met gespleten schedel ter aarde.

Ongelukkigerwijs moesten de gewonden, en ook degenen, die aan het hoofd geraakt, in eene duizeling neervielen, aan hun lot worden overgelaten. Wie den troep niet kon volgen, was een kind des doods. Met tijgerwoede en onder het gebrul „slaat dood”, vielen de rebellen op de ongelukkigen aan, die zij zonder ontferming aan stukken hakten en het hoofd afsloegen.

Intusschen wanhoopde Soewongso niet. Hij meende, al vechtend, eindelijk wel een kampong te bereiken, behoorend tot het gebied van den Soesoehoenan. Maar de toestand werd meer en meer hopeloos, wijl de munitie begon te minderen. En was deze eenmaal verbruikt, dan was het onmogelijk de bloeddorstige woestelingen van het lijf te houden.

Telkens zag SOEWONGSO een infanterist neervallen, of een dragonder gewond van het paard storten. Al kleiner en kleiner werd zijn escorte. Geen geringen last veroorzaakten de onrustig geworden paarden. Het aanhoudend getier, het rumoer van den strijd en het werpen met steenen had de dieren zeer beangst en onhandelbaar gemaakt.

Eindelijk werd ook de wakkere Ritmeester door een slingersteen aan het achterhoofd getroffen; om niet te vallen, klemde hij zich aan den zadelknop vast. Het moet hem bovenmenselijke wilskracht en zelfbeheersching hebben gekost, om recht overeind te blijven. Aan het bloed, dat hem in den hals gutste en zijn uniform kleurde, was duidelijk te bespeuren, dat hij ernstig getroffen was.

Zulks ontging vriend noch vijand. De doordringende zegekreten der muiters beantwoordde hij met een trotschen blik. Tot de zijnen, riep hij geruststellend: „Het is niets, kinderen, houdt moed!”

Al vechtende, was men eindelijk Kampong *Kalassan* genaderd. Helaas, van het kleine troepje waren nog maar 10 man overgebleven, zes infanteristen en 4 dragonders!

„Gij zult ons niet ontgaan, gij afvalligen en verdoemden”, zoo brulde, met klimmende woede, de menigte, die door de aanhitsende „Allah-ilallah's” der priesters en aanvoeders schier tot razernij was gebracht.

„MANGKOE NEGORO, MANGKOE NEGORO”, was het antwoord der ten dood gewijden.

Het werd SOEWONGSO maar al te duidelijk, dat hij met het rampzalig overschot van zijn dappere escorte den ongelijken strijd onmogelijk langer zoude kunnen volhouden.

Maar hoe slecht het er ook uitzag, zijn gelaat behield de zelfde onwrikbare strakheid. Vast en recht in het zadel, bleef hij met heldhaftige bedaardheid zijne bevelen geven. Toch was zijn hart beklemd en vreesde hij het ergste.

Zijne krijgers echter, maakten zich in weerwil van des Ritmeesters kalme houding, geen verkeerd denkbeeld van den wanhopigen toestand. Maar zij bleven doen, wat zij konden, en toen de muiters hen weer van alle kanten met luid misbaar aanvielen, en er geen patronen meer waren, om dien stormloop te keeren, smeekten de infanteristen den Ritmeester, zich met de overgebleven dragonders te redden.

„Nooit”, riep SOEWONGSO, „slechts de dood kan mij van u scheiden; wij strijden tot den laatsten man en zullen het leven tot den duursten prijs verkoopen”.

En hoewel de manschappen aanhielden, de Ritmeester bleef onverzettelijk.

Aangemoedigd door de kloeke houding van hun officier, besloten zij te beproeven Kampong *Kalassan* te bereiken, hopende in de Missigit [Mohamedaansche tempel] eene schuilplaats te zullen vinden, welke de muiters zouden eerbiedigen. Hoe ijdel bleek deze hoop.

Dichter en dichter drong de woeste massa om hen heen. De slingersteenen en werplansen vielen nu, als hagel, op het uitgeputte troepje neer.

De ondervonden wederstand had de woede des vijands tot het uiterste geprikkeld; hij wilde er een einde aan maken.

Eindelijk waren van onze helden slechts de Ritmeester en twee dragonders overgebleven, maar nog was de barbaarsche woede der muiters niet bekoeld.

Nu eerst besloot SOEWONGSO het uiterste te wagen en met zijne beide dragonders, met de sabel in de hand, zich een doortocht te banen.

Reeds renden de paarden met veerkrachtige sprongen over den weg, toen een puntige steen den Ritmeester andermaal achter het oor trof, en hem ernstig verwondde. Eene lijkkleurige bleekheid overtoog zijn gelaat en met eene stuipachtige rilling stortte hij van het paard, onder het vallen den zijnen met zwakke, doch hoorbare stem toeroepend „Kinderen! redt u!”

Toen de muiters met opgeheven klewang, zich scheldend en tierend om hem heen drongen, sprongen de dragonders snel van het paard, wierpen zich over hem heen en riepen: „Houdt op, om ALLAH's wil, „houdt op, het is RADEN-MAS-SOEWONGSO, schoonzoon van den PANGE-„RANG MANGKOE NEGORO”.

Op eens verstomden de moordkreten; vol ontzag en eerbied deinsden de rebellen terug. „Laat af, laat af!” riepen zij degenen toe, die kwamen aanstormen, om hem af te maken.

Zelfs de bloeddorstigste kerels lieten de wapens zakken en, als bij tooverslag, weken woede en opgewondenheid voor den grooten eerbied, dien de Javaan voor zijne grooten koestert. Ook den beiden dragonders geschiedde geen leed. Zij werden met „Kang” (broeder) aangesproken en ondervraagd. Elkeen beijverde zich hunne wonden te verbinden; het was, als waren zij nimmer vijanden geweest.

Den volgenden dag, geleidde men SOEWONGSO, die gelukkig niet gevaarlijk was gewond, naar *Selarong*, het hoofdkwartier van den hoofdmiteling, DIPO NEGORO.

Gekleed in het gewaad eens priesters, ontving hij RADEN-MAS-SOEWONGSO met een welwillenden glimlach op de lippen en bejegende hem met al de onderscheiding aan zijne hooge geboorte verschuldigd.

De Ritmeester, die met rustige schreden op DIPO NEGORO toetrad, beantwoordde diens hoffelijken groet naar 's lands gebruik, maar niet onderworpen, doch met trotsche waardigheid.

Na de gebruikelijke plichtplegingen zeide DIPO NEGORO ongeveer het volgende:

„Het doet mij leed, RADEN-MAS-SOEWONGSO, dat de omstandigheden „ons op deze wijze samenbrengen. Mijn hart gevoelt evenwel jegens u „geen wrok, maar het bedroeft mij, dat een rechtgeaard Muzelman, het „zwaard trekt tegen de heilige scharen des profets, in stede dat te keeren „tegen onze heidensche onderdrukkers, wier maat van misdaden reeds lang „vol is. Maar voorzeker is het beter gevoel in u ontwaakt en zegt het „geweten u, dat gij lijf en leven veil zult hebben voor onzen Godsdienst. „Reinig uw hart, dat van af heden den Allerhoogste behoort. ALLAH

„is groot en ik, die uit den naam van den Barmhartige spreek, voor-
„spel u de overwinning en eene schitterende toekomst, tevens het para-
„dijs, na een leven vol lof en roem.”

Doch DIPO NEGORO kende blijkbaar het edele karakter niet van den dapperen, ridderlijken RADEN-MAS-SOEWONGSO.

Na eene eerbiedige buiging antwoordde deze op vasten toon:

„PANGERANG, ik heb bij den verheven God, den Almachtige, den Eenige, „op den Koran trouw gezworen en aan mijn vaandel en aan de „Com- „pagnie”. Ik wil geen meenedige worden, ik zal geen verrader zijn. „Mijn hart is te groot, om schande over mijn naam te brengen en „mijne familie te onteeren. ALLAH, noch den profeet kan het welge- „vallig zijn, dat een Muzelman zijn plechtigen eed op het Wetboek „der geloovigen verbreekt. Gij, PANGERANG, die het boek der waarheid „kent, zult dat niet loochenen. Het is trouwens niet tegen den gods- „dienst, dat ik strijd, het is tegen hen, die het wettig gezag bedreigen. „Gij hebt mij in uwe macht en kunt mij de kris in de borst stoo- „ten, maar nimmer zult gij, PANGERANG, van RADEN-MAS-SOEWONGSO „een verrader maken.”

DIPO NEGORO had den Ritmeester met toenemende verbazing en teleurstelling aangehoord. Hij verbleekte van inwendigen toorn en staarde den officier onheilspellend aan. „Het was”, zoo verklaarde deze later, „alsof de dood mij reeds aangrijnsde; nimmer vergeet ik dien boosaardigen, fonkelenden blik”.

Maar DIPO NEGORO, zich dadelijk vermannend, antwoordde uiterlijk kalm en op zalvenden toon: „Mijn zoon, gij kunt immers door vasten en gebeden den meineed verzoenen!”

„De PANGERANG vergeve mij”, hernam SOEWONGSO, „van dien eed kan niets mij ontslaan.”

Toen begon de prins hem met de zwaarste straffen te bedreigen, dan weer te vleien en de schoonste beloften te doen, doch tevergeefs, SOEWONGSO bleef officier en edelman.

Twee dagen hield DIPO NEGORO hem in zijn hoofdkwartier, gedurende welken tijd hij alles aanwendde om den Ritmeester te winnen; zelfs bood hij hem het opperbevelhebberschap aan. Maar in weerwil der schitterendste beloften, ondanks de hevigste bedreigingen, bleef SOEWONGSO trouw aan zijn Vaandel, trouw aan de „Compagnie”. Eindelijk liet DIPO NEGORO alle pogingen varen en zeide: „RADEN-MAS-SOEWONGSO, ik dwing u niet langer; ga in vrede. ALLAH begiftige u met weldaden in deze wereld en in de toekomst. Vaarwel, keer tot de uwen weer, maar bewaar voor mij eene plaats in uw hart. Hij, die ons doet leven en sterven, bescherm u op uw levenspad; heil op uwen weg.”

Op last van DIPO NEGORO herkregeen ook de beide dragonders niet alleen hunne vrijheid, maar tevens de paarden en de wapens, welke men hun had ontnomen.

Onder een behoorlijk geleide werden zij naar Solo gebracht. Wat DIPO NEGORO, die anders voor geen gevoel van genade vatbaar was,

bewoog tot dezen edelmoedigen daad, is moeilijk te verklaren. Ons bedunkens spaarde hij den Soloschen edelman, om zich het hof te Solo niet tot vijand te maken, te meer, daar hij den Keizer eerlang aan zijne zijde hoopte te zien.

Zoo eindigde deze stoute, maar ongelukkige onderneming van den dapperen Ritmeester RADEN-MAS-SOEWONGSO. Vijf en dertig krachtige jonge mannen hebben daarbij hun trouw aan het Vaandel, hun gehechtheid aan de Regeering met den dood bezegeld.

Moge ons volk, dat zijne helden weet te eeren, ook met eerbied en erkentelijkheid vervuld zijn voor die kloeke Javanen, die uit verheven gevoel van plicht zich moedig opofferden en tot den laatsten ademtucht trouw bleven aan ons *rood-wit-blauw*.

(Wordt vervolgd.)

BOEKBEORDEELINGEN.

De recrueteering onzer marine-matrozen, door J. B. A. JONCKHEER,
Oud-Luitenant ter zee. (Overdruk uit het Algemeen Handels-
blad van 15, 16 en 17 April 1903.)

Niet minder belangrijk dan het vraagstuk omtrent het materieel onzer vloot is ongetwijfeld dat omtrent het personeel. Zelfs al bevond zich het eerste in een toestand, die niets te wenschen overliet, al waren onze oorlogsschepen, zoo wat type, pantsering, bewapening als uitrusting aangaat, zoo volmaakt mogelijk, weinig zou het ons baten, wanneer de bemanningen dier oorlogsvaartuigen niet èn wat aantal èn wat hoedanigheid aangaat, aan alle in billijkheid te stellen eischen voldeden.

Want van hoe groote waarde het doode materieel ook moge zijn en hoe noodig het, in verband daarmee, is, dat, door het vaststellen van een uitvoerbaar plan van aanbouw, de aanwezigheid van het benodigde materieel binnen bekwamen tijd verzekerd wordt, wij mogen nimmer uit het oog verliezen, dat dit eerst zijn waarde voor den oorlog ontleent aan een voltallig, goed geoefend en fysiek voldoende krachtig personeel.

In verband hiermede verdienen de beschouwingen van den Heer JONCKHEER over de recrueteering onzer marine-matrozen de volle aandacht, omdat het bezit van een in quantiteit en qualiteit voldoende personeel alleen verzekerd wordt, wanneer het stelsel, volgens hetwelk de recrueteering plaats vindt, op goede grondslagen berust. Evenmin toch, als men in oorlogstijd het ontbrekende materieel scheppen kan, evenmin kan men dan in een te kort aan geoefend personeel voorzien.

Het groote bezwaar, dat de S. der voren aangehaalde beschouwingen tegen de thans gevolgde wijze van recrueteering heeft, is „dat zij altijd oorzaak was, dat de bemanningen onzer oorlogsschepen fysiek te zwak waren, als bestaande voor een groot percentage uit te jong volk”.

Niet alleen in fysiek, doch ook in numeriek opzicht schijnt de bestaande toestand niet aan alle eischen te voldoen. Volgens de Bijlage Q toch van het, aanvankelijk ingediende, Hoofdstuk VI der Staatsbegrooting voor 1903, waren op 1 Januari 1902 feitelijk aanwezig aan matrozen 1ste, 2° en 3° kl. en aan lichtmatrozen 2326 man, terwijl de in oorlogstijd benodigde sterkte van dit personeel niet minder dan 2603 hoofden telde. Volgens de zelfde Bijlage bedroeg het benodigde aantal kanonnières 1ste en 2° kl. 804, het aanwezige 753 man.

Uit het overzicht, hetwelk de S. van den bestaanden toestand geeft, blijkt, dat de jongen op zijn 14de jaar bij de Kweekschool voor de

Zeevaart te Leiden in dienst komt en zich alsdan voor 14 jaren, dat is dus tot zijn 28ste levensjaar, verbindt, dat hij gedurende 2½ jaar in opleiding blijft en eerst op 16½-jarigen leeftijd als lichtmatroos aan boord onzer actieve oorlogsschepen komt, doch dat hij gemiddeld eerst op zijn 20ste jaar, wat zijn fysieke kracht betreft, onder de volwassen matrozen gerekend kan worden, terwijl hij in het gunstigste geval eerst na 8 dienstjaren een graad kan verwerven.

Aan dit stelsel acht S. de volgende nadeelen verbonden:

1°. De groote kosten. Tot het 20ste jaar heeft de matroos gekost aan rechtstreeksche kosten f 1851.—, aan aandeel in de algemeene kosten (subsidie aan de Kweekschool, kosten der opleidingsschepen) ± f 1149.—, totaal alzoo f 3000.—, waarvoor hij het land alsdan, als man, nog 8 jaren zal hebben te dienen.

2°. Het groot aantal officieren en onderofficieren, dat aan de verschillende opleidingen verbonden is, terwijl voor den dienst op de oorlogsschepen aan beide categoriën van personen voortdurend dringend behoefte bestaat. De „Evertsen” was bijv. bij haar bezoek aan Antwerpen voor ± 50% door officieren der marine-reserve bemand.

3°. Het bezwaar, dat er in gelegen is, om kinderen van 14 jaar een dienstverband van niet minder dan 14 jaar te doen aangaan, „waarbij zij geen of een zeer flauw denkbeeld hebben van den werkelijken aard van en de ontberingen verbonden aan den werkkring, dien zij kiezen”. Het zou in dit stelsel volstrekt niet behoeven te verwonderen, indien velen al vrij spoedig bespeuren in den gekozen werkkring niet te vinden, wat zij er in gezocht hebben, waarvan het gevolg zou zijn, dat men jarenlang iemand (in de beste jaren zijns levens) in dienst houdt, die niet met zijne functie tevreden is, en dus zeker heel weinig tot behoud van den goeden geest onder ons marinepersoneel zal bijdragen. Bovendien zal men allicht huiverig zijn iemand, die vóór zijn in dienst treden geen enkel ambacht grondig geleerd *kan* hebben, zelfs bij minder gunstig gedrag, uit den zeedienst te ontslaan, „zoodat er in de Marine verscheidene individuen rondlopen, die er feitelijk niet in thuis behooren, omdat men zedelijk verplicht is, het zoo lang mogelijk met hen te probeeren”.

4°. De bemanningen onzer oorlogsschepen bestaan voor een te groot gedeelte uit te jeugdige personen.

Op 1 Jan. 1902 was de verhouding:

Matr. 1 ^{ste} kl.	matr. 2 ^e kl.	matr. 3 ^e kl.	lichtmatr.
38.7 %	22.8 %	29.1 %	9.4 %

5°. De lange tijd, welke verlopen moet, alvorens een graad (dien van korporaal) bereikt kan worden, is weinig geschikt om de eierzucht van den jeugdigen schepeling te prikkelen.

In verband hiermede geeft S. in overweging het nemen eener proef met het recruteeren van de marine-matrozen uit de zeemilitie, bestaande voor een groot deel uit personen, die van kindsbeen aan in het zee-mansvak of in een annex bedrijf zijn werkzaam geweest, de gevaren

en eigenaardigheden van het zeemansleven veeltijds reeds kennen en geleerd hebben de handen uit de mouwen te steken. Na afloop van hun eerste-oefeningstijd zou aan de zeemiliciens de gelegenheid geopend moeten worden, om zich voor 5 jaren te verbinden. Wordt na verloop van die 5 jaren op hun behoud geen prijs meer gesteld, dan gaan zij, onder genot van eene kleine jaarlijksche toelage, in de z. g. marine-reserve over. Voor hen, die blijven doordienen, wordt het dienstverband telkens voor 5 of 3 jaren verlengd, totdat zij als onderofficier in het vaste korps met onbepaald dienstverband blijven doordienen, tot het tijdstip voor pensionneering aanbreekt.

Na afloop van het eerste dienstverband zou eene gratificatie van f 600—f 1000 worden toegekend, welke voor hen, die blijven doordienen, op een spaarbankboekje geplaatst zou moeten worden.

Alleen voor een klein contingent, 5 hoogstens 10 % der geheele sterkte, zou S. het in dienst nemen voorstaan, in den geest als te Kampen of Schoonhoven geschiedt, doch *niet* vóór het 16^e jaar en de eerste 2 jaren *zonder* dienstverband. Uit deze jongelieden zouden stuurlieden, botteliers, schrijvers en, zoo zij aanleg daartoe bezitten, kwartiermeesters of korporaal-konstabels te maken zijn.

Aan dit stelsel acht S. de volgende voordeelen verbonden:

1°. De sterkte kan met \pm 700 koppen (de tegenwoordige jongens) verminderd worden. Bezuiniging, aan tractement en voeding alleen, \pm f 200.000.

2°. De vloot zal bemand worden met mannen.

3°. De speciale opleidingsgelegenheden kunnen vervallen.

4°. De geest onder het scheepsvolk zal verbeteren.

5°. Het pensioenbudget zal verminderen.

De voordeelen van het geschetste en de aangegeven nadeelen van het bestaande stelsel tegen elkander opwegende, bestaat, o. i., alle aanleiding om de voorstellen van den S. ernstig te overwegen en de door hem aanbevolen proef te nemen.

Bulletin van het Koloniaal Museum te Haarlem N°. 28, Mei 1903, met afbeeldingen. *Amsterdam*, 1903. J. H. DE BUSSY.

Dit Bulletin behelst, behalve het Verslag over het Koloniaal Museum over het jaar 1902, met bijlagen, dat tal van wetenswaardigheden vermeldt, de 4^e Tabel van Indische voedingsmiddelen en het Verslag der Rumphius-herdenking in 1902. Wij vestigen hier voornamelijk de aandacht op de tabel, welke de procentische samenstelling van eenige Indische voedingsmiddelen ¹⁾ bevat, en die ongetwijfeld voor de Intendance van het O.-I. Leger groote waarde heeft.

¹⁾ De 1ste, 2^e en 3^e tabel zijn opgenomen in de Bulletins N°. 22, 23 en 25.

Wetboek van Militair Strafrecht en Wet op de Krijgstucht, met verwijzing naar de tot den tekst in verband staande bepalingen en met alphabetisch register, uitgegeven door Mr. H. VAN DER HOEVEN, Hoogleraar te Leiden. *'s-Gravenhage/Leiden*, 1903. GEBR. BELINFANTE/E. J. BRILL.

Wederom hebben wij het genoegen de verschijning aan te kondigen van een werk, behelzende den tekst van het Wetboek van Militair Strafrecht en van de Wet op de Krijgstucht, voorzien van de noodige verwijzingen, alsmede van een alphabetisch register, ditmaal van de hand van Professor VAN DER HOEVEN, den geestelijken vader der genoemde wetten. Ongetwijfeld zal ook deze uitgave haar weg in het leger wel vinden.

Ter aankondiging ontvangen:

Bulletin van het Koloniaal Museum te Haarlem N°. 28, Mei 1903, met afbeeldingen. *Amsterdam*, 1903. J. H. DE BUSSY.

Wetboek van Militair Strafrecht en Wet op de Krijgstucht, met verwijzing naar de tot den tekst in verband staande bepalingen en met alphabetisch register, uitgegeven door Mr. H. VAN DER HOEVEN, Hoogleraar te Leiden. *'s-Gravenhage/Leiden*, 1903. GEBR. BELINFANTE/E. J. BRILL.

Korte mededeelingen omtrent militaire zaken in verschillende landen.

AMERIKA. (Vereenigde Staten van Noord-)

Hoewel later eene meer uitgebreide studie zal volgen, geeft de „Rev. mil. d. arm. étr.”, 1903, Mei, reeds een kort bericht over de reorganisatie van het leger der Vereen. Staten, en wel over de militiewet van 21 Januari 1903, ten doel hebbende de organisatie der reserve, en de wet van 14 Februari 1903, welke wet het dienstvak van den generalen staf in het leven roept.

BELGIË.

De Mei-afl. van de „Int. Revue” van 1903 geeft een uitgebreid overzicht van de op 1 April l.l. vastgestelde reorganisatie van het leger, van den stand van het artillerie-vraagstuk en van de nieuwe legerwet.

Volgens de voorloopige berekening zal het totaal der legerbegrooting voor 1903 bedragen 55.254.416 Fr., d. i. 1.018.261 Fr. minder dan het vorige jaar. Hierbij moet echter in aanmerking genomen worden, dat tegenover eene vermindering van 1.728.666 Fr. voor buitengewone uitgaven eene vermeerdering van 710.045 Fr. staat voor gewone uitgaven. (Mil. Woch., 1903, N°. 48.)

DENEMARKEN.

Veldgeschut. De M. v. O. bestelde 128 stukken „Rohrrücklauf”-geschut en 192 caissons bij KRUPP; de munitie wordt in het land zelf vervaardigd. (Schw. A. u. G., 1903, Heft 4.)

DUITSCHLAND.

Bij het Saksische leger worden 1 October a. s. twee machinegeweer-afdeelingen opgericht, nl. te Dresden en te Leipzig. (Neue mil. Bl., 1903, N°. 17.)

De „Allg. Schw. mil. Zeit.”, 1903, N°. 18, geeft een kort overzicht van het „Entwurf einer Lehrordnung für die militär-technische Academie”.

Eene instructie van 27 Januari 1903 reglementeert het gebruik van *Seiners* in het Duitse leger, welke aan iedere compagnie, eskadron en batterij worden toegevoegd, ten einde over dag het overbrengen van berichten over niet méér dan 3 KM. te verzekeren. De „Rev. mil. des arm. étr.”, 1903, Mei, geeft een overzicht van hunne organisatie, instructie en van het bijbehorend materieel.

ENGELAND.

De M. v. O. heeft in het Lagerhuis verklaard, dat het niet mogelijk is op het oogenblik de veldartillerie over het geheele rijk één soort kanon te geven. De EHRHARDT-veldbatterijen hebben zeer goed voldaan. Er wordt echter gezocht naar een nog beter kanon. (Mil. Woch., 1903, N°. 42.)

De Mei-afl. van de „Int. Revue”, 1903, geeft een overzicht van de Engelsche vloot, volgens de toegestane begrooting voor 1903/04.

Tot de afschaffing van de patroontassen, waarvoor patroonbandeliers in de plaats zullen komen, is definitief besloten. (Mil. Woch., 1903, N°. 40.)

De „Allg. Schw. mil. Zeit., 1903, N°. 20, geeft een overzicht van het oordeel der Duitsche en Engelsche pers over de afschaffing van de lans, als oorlogswapen, bij de Engelsche cavalerie.

De Mei-afl. van „Streffleur”, 1903, geeft eene beschouwing over de Engelsche kustverdediging in Europa.

FRANKRIJK.

Het „Mil. Woch.”, 1903, N°. 41, geeft de nieuwe groepeerings der Fransche vestingen, vastgesteld 17 Maart l.l., in 13 groepen. Aan het hoofd van elke groep staat in den regel een generaal, bij uitzondering een kolonel, als „Commandant supérieur de la défense des places du groupe”.

ITALIË.

De „Rev. mil. d. arm. étr.”, 1903, Mei, geeft het programma van de manoeuvres en een overzicht van de nieuwe onderscheidingsteekenen, welke bij het leger zijn ingevoerd.

De organisatie der veldbatterijen is in dier voege gewijzigd, dat hierbij voortaan 7 in plaats van 10 caissons zijn ingedeeld. De bepakking der eerste 6 caissons blijft ongewijzigd, de 7^e bevat: 90 B. G. en 6 KT. Vermoedelijk zullen de caissons, die thans aan de batterijen ontnomen zijn, naar het Duitsche voorbeeld, tot lichte munitiecolonnen worden vereenigd.

Aan de bij Alexandrië gehouden oefeningen in den vestingoorlog is deelgenomen door eene batterij belegeringsgeschut, waarvan de raden voorzien waren van de *cingolo* BONAGENTE. Deze is een soort losse radband, bestaande uit, met geleidingen aan elkander verbonden, tamelijk breede zool- en gootvormige Y. stukken. Hierdoor vinden de raden altijd een goed steunvlak, waardoor het vervoer over slap terrein, zonder verdere hulpmiddelen, gemakkelijk geschiedt en het vuren zonder bedding plaats hebben kan. (Rev. d'A., Mei.)

OOSTENRIJK-HONGARIJE.

Het „Armee-Blatt”, N°. 14, vermeldt betreffende het geschutvraagstuk: De houwitsers zullen in de arsenalen der artillerie in den kortst mogelijken tijd geheel gereed gemaakt worden; de affuiten, voorwagens, caissons en de noodige uitrustingsstukken worden door de particuliere nijverheid vervaardigd; de modellen zijn vastgesteld; de aflevering zal midden September afgelopen zijn.

Over de nieuwe veldvuurmonden (snelvuur-) is de principieele beslissing gevallen; geschutmateriaal: smeedbrons; affuit: „Rohrücklauf”-stelsel; omtrent de schilden zal later beslist worden.

De nieuwe bewapening zal tevens wijzigingen in de samenstelling van de artillerietroepen ten gevolge hebben. Voor de op 1 Oct. a. s. te vormen houwitserbatterij-divisiën zal het verhoogde recrutencontingent dadelijk ter beschikking staan. Bij de organisatie van het nieuwe snelvuurveldgeschut zal op den voorgrond staan: groote bewegelijkheid, gemakkelijker aanvoering, deelbaarheid en eene betere verhouding tot de overige wapens. (Mil. Woch., 1903, N° 41.)

Een nieuwe brancard voor gewonden voor den bergoorlog is in beproeving. Hij weegt 59 KG.; 1 man kan hem uren ver voortduwen. (Mil. Woch., 1903, N° 42.)

De „Allg. Schw. mil. Zeit., 1903, N° 18, geeft eene bespreking van de brochure „Gepanzerte Feldartillerie oder nicht?” Wien. Seidel & Sohn.

Nieuw verschenen: KNOBLOCH, Augenblicksbilder zur Feldgeschützfrage. Seidel & S. Wien. 1903. (Eene korte bespreking daarvan in Neue mil. Bl., 1903, N° 18/19.)

RUSLAND.

„Streffleur”, 1903, Mei, geeft een overzicht van de samenstelling der nieuw opgerichte Kozakken-Brigade op het Kwantum-schiereiland.

De bekende Russische Generaal der artillerie DWORSHIZKI heeft zich in het desbetreffende rapport aan den Czaar doen kennen, als een tegenstander van schilden bij de veldartillerie. Vooral daar, waar geen goede, harde wegen zijn, maar, zooals in Rusland, onmetelijke zandvlakten, is het grootere gewicht van het geschut zeer nadeelig. (Allg. Schw. mil. Zeit., 1903, N° 18.)

Het nieuwe veldgeschut. De „Mittheilungen”, 1903, Heft 4, onleent aan een Russisch boekwerk over de artillerie van den Luitenant-Generaal POROCKIJ eene vrij nauwkeurige beschrijving van het Russische veldgeschut, dat reeds bij eenige korpsen is ingevoerd.

Het 7,62 cM. kanon weegt 393 KG. en heeft eene schroefsluiting. De GKT. weegt 6.56 KG. en bevat 260 kogels van 10,66 G., de brandtijd van den dubbelen sasring is 22 sec., de schootsverheid met GKT. 5325 M. De Vo is 589 M., bij een maximum-gasdruk van 2250 atm. De eindsnelheid van de GKT. op 2 werst (2134 M.) is 342 M. Per minuut kunnen 15—20 schoten worden afgegeven. Het geschut heeft eenheidspatronen.

Het gewicht van het geheel uitgeruste stuk is 1884 KG. Opzet en vizierkorrel zijn ter zijde aangebracht. Volgens Heft 1 van het „Artillerisky-Journal” is tevens een kanon M/1902 in beproeving, waarbij nieuwe, op de Fransche gelijkende richtmiddelen zijn aangebracht.

RUMENIË.

De oorlogsbegrooting 1903/04 bedraagt 38.820.000 Fr.

De Mei-aff. van de „Rev. mil. des arm. étr.”, 1903 geeft hiervan eene specificatie.

ZWEDEN.

Beschiëting van een pantserkoepel. De „Mitth.“, 1903, Heft 4, ontleent aan het tijdschrift „Ueberal“, 1903, N°. 14, het volgende: In Dec. l.l. hadden bij de vesting Karlsborg schietproeven plaats op een pantserkoepel van de geschutgieterij te Bofors. De proeven begonnen met 8 schoten uit een 15 cM. kanon, waarvan, op een afstand van 100 M., 5 tegen den koepel en 3 tegen het voorpantser werden afgegeven. De koepel bekwam geen schade; alleen wezen 2 tot 3 cM. diepe indrukken, met een omtrek van 15 cM., de getroffen plaatsen aan. Daarna werd gevraagd op 1000 M. met het door Zweden aangenomen 7.5 cM. veldgeschut van KRUPP, waarmee 80 schoten afgegeven zouden worden. Na het 10^e schot was evenwel het in den koepel opgestelde kanon reeds gedemonteerd, waarop weder gevraagd werd met het 15 cM. kanon. Na 8 schoten op 100 M. was het resultaat gelijk aan het te voren verkregene; alleen ontstond eene kleine scheur in het pantser, welke scheur vergrootte bij het daaropvolgende vuur met een 22 cM. houwtser, waarbij brisante granaten gebruikt werden met eene lading van 58 KG. Het eindoordeel luidde, dat de pantserkoepel de proef goed had doorstaan.

ZWITSERLAND.

Het getal schietverenigingen bedraagt 3573, met een aantal leden van 209.850, op eene bevolking van 3.315.413 zielen. Sedert 10 jaren bedraagt de toename: 627 verenigingen en 82.739 leden.

De subsidies bedragen 286.197 Fr., en wel 208.728 voor de verplichte, 75.519 voor de vrijwillige oefeningen, en 1950 voor het revolverschieten. (Rev. mil. d. arm. étr., 1903, Mei.)